

Швейцарсько-український проект

DESPRO

Підтримка децентралізації в Україні

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Швейцарська агенція розвитку
та співробітництва (SDC)

skat Swiss Resource Centre and
Consultancies for Development

Вячеслав КОЗАК

Сергій МОСКВІН

Володимир ПОСПОЛІТАК

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ: ОПЕРАЦІЇ З ОБЛІГАЦІЯМИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ 2019

ШВЕЙЦАРСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ПРОЕКТ
«ПІДТРИМКА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ» DESPRO
«УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ РИНКІВ КАПІТАЛУ» УСМА

Вячеслав КОЗАК

Сергій МОСКВІН

Володимир ПОСПОЛІТАК

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ: ОПЕРАЦІЇ З ОБЛІГАЦІЯМИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ 2019

УДК 352.073.52:336.763.3](477)(07)
К59

Уміщені у виданні інформація та матеріали є вільними для копіювання, перевидання й поширення по всій території України всіма способами, якщо вони здійснюються безоплатно для кінцевого споживача та якщо при такому копіюванні, перевиданні й поширенні є обов'язкове посилання на авторів і суб'єкта майнового права на цю інформацію та розробки.

Висловлені у цьому виданні погляди належать авторам і можуть не відображати офіційну позицію Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO.

Авторський колектив:

В. І. Козак, експерт з питань публічних послуг Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національного авіаційного університету, кандидат наук з державного управління;

С. О. Москвін, президент громадської спілки «Українське об'єднання ринків капіталу» (УСМА), кандидат економічних наук;

В. В. Посполітак, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат юридичних наук.

Рецензенти:

І. О. Дзера, доцент кафедри приватного права Національний університет «Києво-Могилянська академія», кандидат юридичних наук

С. Г. Хоружий, доцент Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи», докторант, кандидат економічних наук

К59 Фінансові інструменти: операції з облігаціями : науково-практичний посібник / В. І. Козак, С. О. Москвін, В. В. Посполітак. – К. : DESPRO, 2019. – 132 с.
ISBN 978-617-7523-54-2

У науково-практичному посібнику у доступній формі подано інформацію про те, що відбувається з облігаціями після завершення їхньої емісії та реєстрації випуску. Окремо розкриваються питання, які стосуються регулювання ринку облігацій. Практичне значення мають питання бухгалтерського та депозитарного обліку операцій з облігаціями.

Цей посібник рекомендовано для широкого загалу фахівців з менеджменту та фінансів, але орієнтовано на фахівців органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств, які зацікавлені в залученні додаткових джерел фінансування для реалізації місцевих проектів інфраструктурного розвитку шляхом розміщення облігацій.

УДК 352.073.52:336.763.3](477)(07)

© Козак В. І., Москвін С. О., Посполітак В. В.

© DESPRO, 2019

ISBN 978-617-7523-54-2

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ	6
1. Сутність операцій щодо цінних паперів	6
2. Безумовні операції щодо цінних паперів	13
3. Операції на вторинному ринку цінних паперів	16
4. Біржові та позабіржові операції з цінними паперами	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ	28
1. Рейтингові оцінки облігацій	28
2. Вимоги до лістингу облігацій на фондових біржах	36
3. Оцінка вартості облігацій.....	40
4. Особливості облігацій комунальних підприємств	44
РОЗДІЛ 3. РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ	54
1. Державне регулювання ринку облігацій	54
2. Правозастосування на ринку облігацій	62
3. Фінансовий моніторинг операцій з облігаціями	66
4. Оподаткування операцій з облігаціями	74
РОЗДІЛ 4. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ	82
1. Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку	82
2. Національні стандарти обліку фінансових зобов'язань та фінансових інвестицій ..	90
3. Міжнародні стандарти обліку фінансових інструментів	95
4. Відображення у бухгалтерському обліку операцій з облігаціями	100
РОЗДІЛ 5. ДЕПОЗИТАРНІ ОПЕРАЦІЇ З ОБЛІГАЦІЯМИ ТА РОЗРАХУНКИ ЗА НИМИ	109
1. Принципи побудови системи депозитарного обліку	109
2. Адміністративні депозитарні операції	113
3. Облікові депозитарні операції	117
4. Інформаційні депозитарні операції	122
5. Розрахунки за правочинами щодо облігацій	124
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА	128
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ	129

ДОСВІД ВИПУСКІВ ОБЛІГАЦІЙ МІСЦЕВИХ ПОЗИК У ПОЛЬЩІ

Польща має такі суттєві відмінності від України щодо випусків облігацій місцевих позик:

1) закон Польщі про облігації дозволяє випускати облігації місцевих позик воєводствам (областям), повітам (районам, містам на правах району), гмінам (територіальним громадам), а також їх асоціаціям;

2) існує такий різновид облігацій місцевих позик як прибуткові облігації (revenue bonds), за якими емітент відповідає вартістю об'єкту інфраструктури та прибутком від його експлуатації;

3) Міністерство фінансів не погоджує умови запозичень шляхом емісії облігацій місцевих позик (це робить інший орган - регіональна розрахункова палата).

Обсяги випусків муніципальних облігацій у Польщі за період з 1996 до 2019 року приблизно у 2,7 більше ніж в Україні (якщо рахувати по відношенню до ВВП). Вражає, що за цей період у Польщі не було жодного дефолту, зафіксовані всього 3 випадки затримки виплат на один-два тижні. Також слід зазначити, що регіональні розрахункові палати у 99% випадків давали дозволи на здійснення емісії протягом місяця.

У 2018 році у Польщі здійснено 58 випусків облігацій місцевих позик на суму 877,9 млн. злотих¹ (PLN), що у перерахунку в гривні складає 5,4 млрд. UAH, із них воєводствами – 1 випуск (200 млн. PLN), містами на правах повіту – 3 випуски (224,5 млн. PLN), повітами – 11 випусків (70,3 млн. PLN), гмінами – 43 (383,1 млн. з PLN). В Україні у 2018 році здійснено 5 випусків на суму 740 млн. грн.

33% випущених у Польщі облігацій місцевих позик (комунальних облігацій) котируються на Варшавській фондовій біржі (23 емітента, обсяг торгів 23,4 млрд. злотих), торговий майданчик облігацій Catalyst. Інвестори - інституційні: банки (89%), інвестиційні фірми, страхові компанії. Облігації місцевих позик - незабезпечені, довгострокові (середній період - 10 років), процентна ставка в середньому - близько 3% (державних облігацій - 2%). Середній обсяг випуску - 5 мільйонів злотих. Здійснити емісію облігацій місцевих позик у Польщі можна скоріше і простіше, ніж взяти кредит у банку.

У місті Гнезно за рахунок розміщення прибуткових облігацій реконструйована система водопостачання та каналізації відповідно до стандартів ЄС (випуск у 2012 році на 28 млн злотих). Андеррайтером був державний банк - Польський Банк Розвитку.

---

¹ 1 PLN = 6,2 UAH

ВСТУП

Після видання декількох посібників (Емісія облігацій комунальних підприємств та місцевих позик: практичний посібник / В. І. Козак, С. О. Москвін. – К. : DESPRO, 2017; Фінансування місцевих інвестиційних проектів : навчальний посібник / А. Є. Буряченко, В. І. Козак, Д. А. Леонов, С. О. Москвін та ін. – К. : УІРФР, 2019; Емісія муніципальних облігацій : науково-практичний посібник / В. І. Козак, С. О. Москвін, В. В. Посполітак. – К. : DESPRO, 2019) авторам спало на думку, що потрібно продовжити тему і докладно розповісти, що відбувається з облігаціями після завершення їхньої емісії та реєстрації випуску. Це зробить зрозумілим, чому інвестори купують облігації, вкладаючи кошти в розвиток місцевої інфраструктури. Також усі, хто випускає, продає та купує облігації, мають знати, що можуть зробити з ними державні органи, які регулюють цей ринок. Необізнаність у сфері податків та бухгалтерського обліку призводить до невірних наслідків. І нарешті, депозитарний облік – облік прав власності на облігації та облік прав власності за облігаціями, облік облігацій як записів на рахунках у цінних паперах – все це також потрібно знати, якщо хочеш використовувати для залучення коштів такий широко відомий у світі фінансовий інструмент, як облігації.

Підвищення рівня знань фахівців органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств, надання їм чітких інструкцій з виходу на ринок облігацій, оперування з облігаціями є основною метою цього науково-практичного посібника. Впровадження якісних змін у підготовку фахівців потребує якісного навчально-методичного забезпечення. При цьому важливим є наявність сучасної навчальної літератури, наближеної до потреб вітчизняної практики операцій з цінними паперами.

1. СУТНІСТЬ ОПЕРАЦІЙ ЩОДО ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Першим кроком у життєвому циклі цінних паперів є їхня **емісія**, етапом якої є **розміщення** – продаж цінних паперів першим власникам, які набувають статусу **інвесторів**. Розміщення – це операція з цінними паперами на **первинному ринку**.

Далі цінні папери починають свій **обіг** на **вторинному ринку**. Власники **продають** цінні папери іншим особам, які їх **купують** і стають новими власниками, тобто відбуваються операції з купівлі-продажу цінних паперів. Для **облігацій як боргових цінних паперів** життєвий цикл закінчується **погашенням** – припиненням їхнього обігу та анулюванням.

У процесі обігу цінні папери можуть бути предметом **інших правочинів**, тож необхідно звернутися до законодавства для розуміння правової природи операцій з цінними паперами.

На відміну від наукової літератури та практики у законодавстві використовується термін не «операції з ...», а «операції щодо цінних паперів»².

Операції щодо цінних паперів визначаються у законодавстві України як *дії учасника фондового ринку, які призводять до набуття чи припинення прав власності на цінні папери або обмеження обігу цінних паперів та/або реалізації прав за цінними паперами*.

Операції щодо цінних паперів здійснюють емітенти, серед яких міські ради (якщо вони приймають рішення про емісію облігацій місцевих позик), комунальні підприємства (якщо вони приймають рішення про емісію облігацій підприємств), а також інвестори та професійні учасники фондового ринку – торговці цінними паперами як на організованому ринку, де діють інші професійні учасники – фондові біржі, так і на неорганізованому ринку (поза фондовою біржею).

Здійснення операцій щодо цінних паперів неможливе без депозитарної системи, що забезпечує облік прав власності на цінні папери та прав за цінними паперами, а також облік обмежень обігу цінних паперів.

Потрібно знати, що таке **права власності**, а також чітко розрізняти **права на цінні папери** (речові права) та **права за цінними паперами** (зобов'язальні права). Основу цих знань складає Цивільний та Господарський кодекси України (відповідно – ЦК і ГК України), закони України «Про цінні папери та фондовий ринок» та «Про депозитарну систему».

Розуміння співвідношення понять «права на цінні папери» та «права за цінними паперами» дає вже аналіз самого поняття «цінний папір». Визначення

² Положення про провадження депозитарної діяльності. НКЦПФР, 23 квітня 2013 року, № 735.

цінного паперу наведено у частині першій ст. 194 ЦК України, у абзаці другому частини першої ст. 163 ГК України та у ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок». Усі ці три визначення є тотожними.

Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Облігації належать до емісійних цінних паперів. Видавати можна тільки неемісійний цінний папір (наприклад, вексель), а от в облігацій завжди має бути емітент.

Отже, для будь-якого емісійного цінного паперу, зокрема облігації, характерними є наступні ознаки:

- 1) цінний папір – це документ;
- 2) цінний папір має бути встановленої форми;
- 3) цінний папір має містити відповідні реквізити;
- 4) цінний папір має посвідчувати грошове або інше майнове право, що визначає взаємовідносини між емітентом і власником цінного паперу;
- 5) цінний папір передбачає виконання зобов'язань емітентом;
- 6) цінний папір передбачає можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Які саме права посвідчує облігація як цінний папір? Облігація посвідчує внесення коштів його першим власником.

Які взаємовідносини визначає облігація? Облігація визначає відносини позики між власником облігації та емітентом.

Виконання яких зобов'язань емітента передбачає облігація? Облігація підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію цінних паперів строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію цінних паперів.

Правова природа цінних паперів, а звідси відмінність та поєднання в понятті «цінний папір» речових та зобов'язальних правовідносин, пов'язані з характеристикою **ознак цінних паперів**, які зазначені вище.

Отже, однією з ознак цінного паперу є та, що це документ, який має статус цінного папера, «грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини

емітента цінного папера і особи, яка має права на цінний папір». Тобто цінні папери набувають певної цінності завдяки правам, що закріплені документом (паперовим чи електронним). Цінний папір сам по собі не має цінності (не рахуючи, звичайно, вартість сертифікату при «документарній» формі існування) і **стає цінним лише завдяки тому праву, виразом якого він є**. Саме дуалістична (подвійна) природа цінних паперів породжує постійну суперечку між юристами з приводу відповіді на запитання: «Цінний папір – річ чи сукупність прав?». Це особливо стосується тих цінних паперів, які відповідно до законодавства **можуть існувати виключно у бездокументарній формі. До таких цінних паперів належать облігації.**

Законодавець у ст. 177 «Види об'єктів цивільних прав» ЦК України визначає цінні папери через поняття «річ»: «об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери ...».

Річчю ж зі свого боку є «предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки» (ст. 179 «Поняття речі» ЦК України). При цьому варто зазначити, що цінний папір можна розглядати як річ лише з великим ступенем припущення. При «бездокументарній» формі існування цінних паперів їх необхідно розглядати не речами, а об'єктами цивільних прав, які до речей тільки прирівняні, оскільки електромагнітний запис на магнітному носії комп'ютера не може розглядатися «предметом матеріального світу». Розробники ЦК України умисно використали таке припущення (прирівнювання цінних паперів до речей). Справа у тому, що цінні папери повинні належати інвесторам на праві власності. А право власності є одним з різновидів речових прав (див. Книгу третю ЦК України). Для того, щоб можна було сказати, що цінні папери (об'єкти цивільних прав) належать певній особі на праві власності (яке є різновидом речових прав), цінні папери фактично прирівнюються до речей. У цьому полягає зміст статей 177 та 190 ЦК України у сукупності.

Однак, вступаючи у цивільні правовідносини, варто мати на увазі, що у відносинах щодо цінних паперів проявляється **дуалізм речових** (права, що складають зміст права власності на цінні папери – володіння, користування та розпорядження) та **зобов'язальних прав** (права вимоги до емітента) про виконання зобов'язань, які слідує з умов емісії цінних паперів.

Поєднання речових та зобов'язальних прав гармонізовано у визначенні цінного паперу, що надано у ст. 194 ЦК України та ст. 163 ГК України: цінним папером є документ (у паперовій чи електронній формі). Саме **документ** є тим **об'єктом цивільного права**, на яке розповсюджуються речові права, зокрема право власності. Зобов'язальні права розкриваються у визначенні цінного паперу словами «грошовим або іншим майновим правом».

Зміст права власності на цінні папери та прав за цінними паперами розкривається у таблиці 1.1.

Учасникам цивільних правовідносин та органам державної влади, у тому числі судової, варто чітко визначати правову природу тих правовідносин,

які є предметом їхнього регулювання, або які лежать в основі цивільного чи господарського спору. Якщо йдеться про передачу цінного паперу, то ключовими є речові права, а якщо про реалізацію прав за цінним папером (право на управління товариством, отримання доходу, інформації, грошової суми тощо), то ключовими є зобов'язальні правовідносини.

Таблиця 1.1

Права на цінні папери та права за цінними паперами

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЦІННИЙ ПАПІР	ПРАВО ВОЛОДІННЯ	- юридично забезпечена можливість фактичного безпосереднього панування особи над річчю	Право отримати сертифікат цінних паперів при «документарній» формі існування цінного паперу. При «бездокументарній» формі існування право володіння нівелюється	-
	ПРАВО КОРИСТУВАННЯ	- юридично забезпечена можливість власника здобувати з майна, що йому належить, його властивості для задоволення своїх особистих та/або майнових потреб	<i>Акція</i> – право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також низку немайнових права. <i>Облігація</i> – право повернення емітентом номінальної вартості у передбачений умовами емісії облігацій строк та виплатити дохід за облігацією.	ПРАВА ЗА ЦІННИМ ПАПЕРОМ
	ПРАВО РОЗПОРЯДЖЕННЯ	- юридично забезпечена можливість визначати долю майна (юридичну або фактичну)	Право відчужити цінні папери новому власнику за правочином (купівля-продаж, дарування, позика, заповіт). Можливість визначення фактичної долі цінного паперу (споживання, знищення) не проявляється	-

Права на цінні папери та права за цінними паперами найчастіше передаються на **підставі правочинів**. Є звичайно і винятки з цього правила. Наприклад, право власності на цінні папери та права за цінними паперами можуть передаватися **за рішенням суду або успадкування за законом**. Однак основною підставою для передачі цінних паперів залишається правочин.

На практиці до 01 січня 2004 року (дата набрання чинності ЦК України) поняття «угода» та «договір» часто плутали. Відповідно до ст. 41 ЦК УРСР, «угодами визнаються дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків. Угоди можуть бути односторонніми і дво- або багатосторонніми (договори)». Таким чином, договорами були тільки дво- та багатосторонні угоди. Односторонні угоди (наприклад, заповіти, довіреності тощо) так і залишалися угодами (діями).

Для того, щоб на практиці не плутали поняття «**угода**» і «**договір**», у ЦК України поняття «**угода**» **було замінено** на поняття «**правочин**» (правомірний «чин» (дія), антипод «злочину»). Так, відповідно до ст. 202 ЦК України: «1. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. 2. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори)».

Отже, **правочин – правомірна, тобто незаборонена законом, вольова дія суб'єкта цивільних правовідносин, що спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків**. Правомірність є конститутивною ознакою правочину як юридичного факту. Презумпція (припущення) правомірності правочину закріплена у ст. 204 ЦК України та може бути спростована насамперед нормою закону, що містить відповідну заборону. Так, якщо договір дарування цінних паперів (двосторонній правочин) на суму, що у 50 разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, не засвідчено нотаріально, то такий договір є неправомірним (ч. 5 ст. 719 ЦК України). Або ж якщо особа склала заповіт (односторонній правочин), але не виділила частини спадщини тому, хто має право на обов'язкову частку, правомірність заповіту (як одностороннього правочину) частково заперечується відповідним приписом ст. 1241 ЦК України. У випадках, прямо не передбачених законом, презумпція правомірності правочину може бути спростована судом.

Договір є дуже старим правовим інститутом, відомим ще з часів Римської імперії. Договірне право є одним з основних інститутів у системі цивільного законодавства будь-якої країни, адже саме завдяки договору головним чином і забезпечується правове регулювання відносин майнового обороту на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності його учасників.

Поняття «договір» є багатозначним. В юридичній літературі «договір» розуміють як:

- 1) **один з різновидів юридичного факту** (правомірну дію – правочин). Це найбільш розповсюджене визначення. Поняття договору зводиться до

значення юридичного факту, оскільки визначає модель поведінки кредитора та боржника у правовідносинах, що виникають між ними (має обов'язковий характер для сторін, тому що забезпечується певними санкціями). На практиці це призводить до застосування норм про правочини (глава 16 ЦК України) щодо регулювання договірних відносин;

- 2) **письмовий документ.** У такому розумінні договір використовують стосовно письмової форми договірних стосунків між сторонами. Документальна форма договору фіксує не тільки погодження сторін, але й зміст правовідносин, що виникає з договору (права та обов'язки сторін). Цей підхід до поняття договору найчастіше використовується не лише юристами на практиці, а також органами державної виконавчої влади при здійсненні контрольно-наглядових повноважень. Викликаний такий підхід тим, що написаний у вигляді одного документа текст легше піддати аналізу не звертаючись до інших засобів доказування, встановлених процесуальним правом;
- 3) **зобов'язальне правовідношення.** Це розуміння «договору» впливає із ч. 2 ст. 509 та ч. 2 ст. 11 ЦК України, де договір є однією з підстав виникнення зобов'язань;
- 4) **інтегроване (комплексне) поняття,** що містить ознаки усіх вищезазначених. Це найбільш широке поняття договору, яке містить у собі й угоду про виникнення договірного зобов'язання, і форму, яку надають зобов'язанню, і саме договірне зобов'язання до моменту його припинення. Саме в такому значенні поняття договору використовується законодавцем для групування правових норм, які індивідуалізують окремі види цивільно-правових договорів – купівлю-продаж, доручення, підряд, послуги, спільна діяльність тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 626 ЦК України: **«Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків».**

Не дивлячись на багатоманітність підходів до поняття договір, варто зазначити, що органи державної виконавчої влади при здійсненні контрольно-наглядових повноважень до договору ставляться здебільшого як до письмового документа. У судовій практиці учасникам процесу під час вирішення спорів щодо укладення договору, визнання договору недійсним, застосування наслідків неукладеного договору, невиконання договору, неналежного виконання договору тощо доводиться оперувати усіма вищезазначеними підходами.

Отже, договір – це взаємна угода (правочин), укладена двома або більше сторонами (суб'єктами цивільних правовідносин), що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин.

Також важливим є з'ясування співвідношення понять «договір» та «контракт», оскільки поняття «**контракт**» часто використовується на практиці, наприклад, на фондовій біржі – біржовий контракт.

У літературі поняття «контракт» (від латин. *contractus* – угода, договір) розуміють як угоду двох чи більше осіб з метою встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Визначення ж поняття «контракт» у законодавстві відсутнє. Однак, виходячи із законодавчого застосування конструкції цих двох понять (у нормативно-правових актах у більшості випадків використовується конструкція «договір (контракт)») та визначення, що міститься в літературі, можна констатувати, що це тотожні поняття. За текстом ГК України, у якому найчастіше використовується слово «контракт», можна зробити висновок про те, що поняття «угода», «договір» і «контракт» у ньому використовуються як синоніми.

Договори про передачу майна у власність, предметом яких є цінні папери (договори щодо цінних паперів), можуть укладатися між фізичними особами, юридичними особами, а також між фізичною та юридичною особою.

Отже, під час укладення договорів щодо цінних паперів необхідно керуватися декількома правилами:

- 1) якщо договір (контракт) щодо цінних паперів укладається між сторонами, серед яких хоч одна з них є просто фізичною особою (не підприємцем), то до такого договору варто застосовувати норми ЦК України та законодавства про цінні папери;
- 2) якщо обидві сторони договору є суб'єктами господарювання (у тому числі фізичні особи – підприємці) або юридичними особами, то до договору потрібно застосовувати ще й норми ГК України.

Щодо **моменту укладення**, то договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України, істотними умовами **договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.**

Договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (**оферти**) і прийняття пропозиції (**акцепту**) другою стороною.

Формами договору є усна та письмова. Письмова форма договору може бути проста, а може бути з нотаріальним посвідченням. Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлено законом.

Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для такого виду договорів не вимагалася.

Законом можуть бути встановлені випадки обов'язкового нотаріального

посвідчення договору. У цьому випадку договір вважається укладеним з моменту нотаріального посвідчення договору.

Перелік правочинів, у тому числі договорів, які належить вчиняти у письмовій формі, визначений у ст. 208 ЦК України. Так, у письмовій формі належить вчиняти:

- 1) правочини між юридичними особами;
- 2) правочини між фізичною та юридичною особою, крім правочинів, передбачених ч. 1 ст. 206 ЦК України;
- 3) правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, окрім правочинів, передбачених частиною першою ст. 206 ЦК України;
- 4) інші правочини, щодо яких законом встановлено письмову форму.

Правочин, який вчинений у письмовій формі, **підлягає нотаріальному посвідченню, якщо це передбачено законом або договором**. Наприклад, договір дарування завжди підлягає нотаріальному посвідченню.

Найбільш розповсюдженим договором щодо цінних паперів є **договір купівлі-продажу**. Основними видами договорів, за якими передається право власності на цінні папери та права за цінними паперами, окрім договору купівлі-продажу, є договори **міни, дарування та позики**. Набагато рідше укладаються договори ренти та спадкові договори.

2. БЕЗУМОВНІ ОПЕРАЦІЇ ЩОДО ЦІННИХ ПАПЕРІВ

На відміну від договорів, де є принаймні дві сторони правочину, існує ціла низка операцій щодо цінних паперів, які належать до категорії «безумовні».

Безумовні операції щодо цінних паперів є наслідками дій або подій, які не залежать від волевиявлення власників цих цінних паперів.

1. **Виконавче провадження.** За рішенням суду на підставі постанови державного виконавця щодо цінних паперів може бути здійснено будь-яку законну дію, наприклад, договір купівлі-продажу може бути визнаний нікчемним і цінні папери будуть повернені попередньому власнику.
2. **Смерть власника.** У цьому випадку право власності на цінні папери та права за цінними паперами перейдуть до спадкоємця або спадкоємців на підставі свідоцтва про право на спадщину, яке видасть нотаріус не раніше, ніж через шість місяців після зафіксованого факту смерті власника.
3. **Розлучення співвласників.** Цінні папери також можуть бути предметом майнових спорів між колишніми чоловіком і дружиною. Однак за згодою або за рішенням суду нотаріус видасть новим індивідуальним

власникам свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя.

4. Корпоративні операції емітента. Емітент має право здійснювати операції щодо цінних паперів після завершення їхньої емісії. До таких операцій, враховуючи особливості облігацій як боргових цінних паперів, належать:

- **дроблення** – зменшення номінальної вартості цінних паперів певного випуску з одночасним збільшенням їхньої кількості без зміни обсягу випуску;
- **консолідація** – збільшення номінальної вартості цінних паперів певного випуску з одночасним зменшенням їхньої кількості без зміни обсягу випуску;
- **конвертація** – обмін емітентом цінних паперів одного випуску на цінні папери іншого випуску згідно з умовами їхнього випуску;
- **анулювання** – сукупність дій емітента щодо припинення дії всіх прав, що надають цінні папери.

Анулюванню можуть підлягати тільки цінні папери, що обліковуються на рахунку в цінних паперах емітента у депозитарії як:

- викуплені чи погашені емітентом;
- нерозміщені чи несплачені особами, що придбали цінні папери в період розміщення;
- конвертовані на цінні папери іншого випуску цього емітента;
- цінні папери, реєстрація випуску яких скасована Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) з визнанням їхньої емісії недійсною, виконанням рішення суду тощо;
  - **погашення** – сукупність дій емітента щодо припинення обігу цінних паперів та їхнє анулювання відповідно до умов випуску;
  - **виплата емітентом доходів** по випущених ним цінних паперах.

Окрім того, до корпоративних операцій емітента належать *викуп цінних паперів та продаж викуплених цінних паперів*, але **ці операції є не безумовними**, а здійснюються на підставі договорів купівлі-продажу.

5. Операції, ініційовані НКЦПФР. Регулятор має значні повноваження, які дозволяють йому втручатись у перебіг подій на фондовому ринку, і може ініціювати безумовні операції щодо цінних паперів на підставі:

- 1) постанови уповноваженої особи НКЦПФР про накладення санкції за правопорушення на ринку цінних паперів у вигляді зупинення розміщення (продажу) та обігу цінних паперів;
- 2) розпорядження уповноваженої особи НКЦПФР про зупинення розміщення цінних паперів, прийнятого на підставі рішення про:

- визнання емісії цінних паперів недобросовісною,
- поновлення розміщення цінних паперів,

- зупинення обігу цінних паперів,
- відновлення обігу цінних паперів,
- скасування реєстрації випуску цінних паперів (у зв'язку з визнанням їхньої емісії недійсною, виконанням рішення суду);

3) рішення НКЦПФР щодо зупинення внесення змін до системи депозитарного обліку цінних паперів щодо цінних паперів певного емітента чи певного власника, що приймається на строк до усунення порушень, що стали підставою для його прийняття.

Різновидами безумовних операцій є:

- 1) безумовні операції з управління рахунком у цінних паперах;
- 2) безумовні операції щодо обмеження здійснення операцій.

Безумовна операція з управління рахунком у цінних паперах – списання, зарахування або переказ цінних паперів, прав на цінні папери на рахунку у цінних паперах клієнта, депонента без його розпорядження:

- 1) під час проведення емітентом операцій з цінними паперами;
- 2) у зв'язку зі зміною дієздатності (обмеження дієздатності або визнання особи недієздатною);
- 3) внаслідок передачі цінних паперів у спадщину;
- 4) внаслідок правонаступництва (окрім спадщини).

Безумовні операції щодо цінних паперів, які отримані у спадщину, здійснюються після встановлення відповідно до законодавства особи (осіб) спадкоємця (-ів).

Підставами для проведення **безумовних операцій щодо цінних паперів, пов'язаних з правонаступництвом**, є, зокрема, перехід прав і обов'язків у результаті:

- смерті власника цінних паперів (окрім спорів, пов'язаних з особою);
- припинення діяльності юридичної особи (реорганізації);
- відступлення права вимоги;
- переведення боргу.

Безумовна операція щодо обмеження здійснення операцій – встановлення обмеження на здійснення облікових операцій з усіма цінними паперами окремого випуску, що здійснюється на підставі:

- 1) рішення суду;
- 2) рішення НКЦПФР;
- 3) розпорядження/постанови уповноваженої особи НКЦПФР;
- 4) на інших підставах, установлених законом.

3. ОПЕРАЦІЇ НА ВТОРИННОМУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

На **первинному ринку** цінних паперів здійснюються **емісійні операції**, емітент здійснює розміщення цінних паперів, продає їх першим власникам³. Далі цінні папери, зокрема облігації, можуть вільно обертатися **на вторинному ринку**, тобто власники облігацій можуть їх продавати, дарувати, обмінювати тощо.

Власники облігацій – інвестори. Залежно від мотивації інвесторів операції з облігаціями на вторинному ринку поділяються на **інвестиційні** та **спекулятивні**.

Інвестиційні операції варто розуміти як вкладення коштів на довгостроковий період з метою одержання прибутку у вигляді відсотків (для відсоткових облігацій) або різниці між ціною придбання та номінальною вартістю облігації (для дисконтних облігацій), а **спекулятивні** – як одержання прибутку за короткий час від коливання курсів облігацій на ринку.

Характер кожної конкретної інвестиційної операції багато в чому визначається типологією інвестора. Типологія інвесторів визначається ставленням до джерела прибутку, рівня прибутковості операції, часу інвестування та ризику. Розглядаючи інвесторів відповідно до цих критеріїв, можна виокремити такі типи:

- **консервативні інвестори**, які зацікавлені в одержанні стабільного прибутку впродовж тривалого періоду, і тому для них кращий неперервний у часі потік платежів у вигляді відсоткових виплат. Ризик за такими вкладеннями мінімальний;
- **помірно агресивні інвестори** основним пріоритетом вибирають величину прибутку (у вигляді відсотків і курсової різниці), не обмежуючи жорсткими рамками період інвестування, при цьому вони обмежують певний рівень ризику;
- **агресивні інвестори** передбачають максимальну ефективність кожної операції на ринку, тобто максимальне одержання курсової різниці від кожної угоди, де постійно присутній ризик і період інвестування обмежений.

Інвестування в широкому розумінні являє собою будь-який процес, що має на меті збереження та збільшення вартості фінансових активів. Кошти, призначені для інвестування, являють собою **інвестиційний капітал**.

З визначення інвестування впливає важлива роль двох факторів – **часу** і **вартості**. Найважливіший принцип інвестування полягає в тому, що вартість активу змінюється з плином часу.

З часом пов'язана ще одна характеристика процесу інвестування – **ризик**. Хоча інвестиційний капітал має цілком визначену вартість в початковий

³ Див. посібник «Емісія муніципальних облігацій».

момент часу, його майбутня вартість в цей момент невідома. Для інвестора ця майбутня вартість є очікуваною величиною.

Інвестиційний портфель варто розуміти як деяку сукупність фінансових активів, що належать фізичній чи юридичній особі, або юридичним чи фізичним особам та виступає як цілісний об'єкт управління.

Сучасна портфельна теорія розглядає інвестиційний процес як такий, що складається з п'яти основних етапів (рис. 1.1).

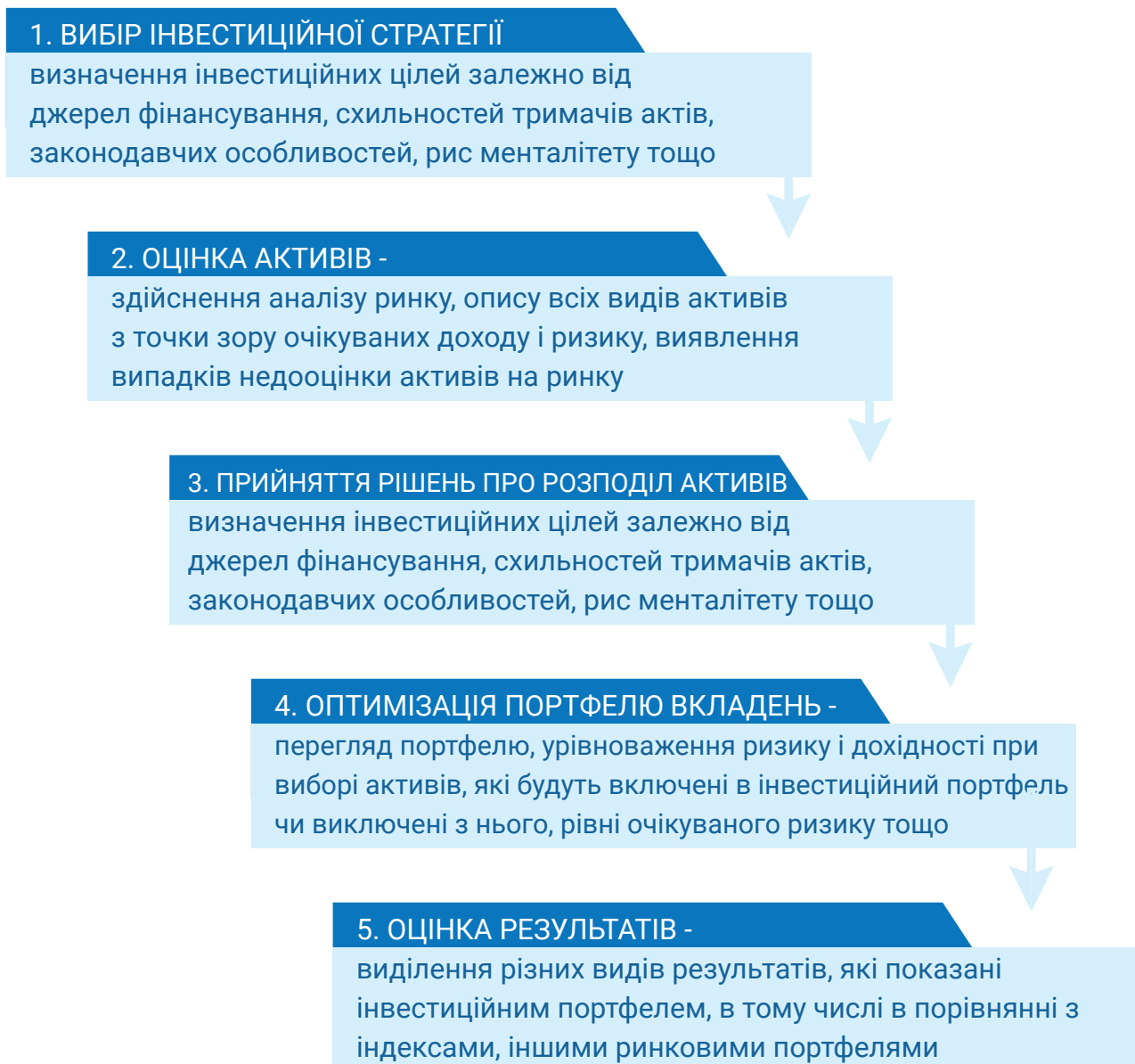

Рис. 1.1. Етапи інвестиційного процесу

Інвестиційна політика може бути **активною** або **пасивною**. Головні характеристики активної та пасивної інвестиційної політики наведено у таблиці 1.2.

Активна інвестиційна політика	Пасивна інвестиційна політика
<ul style="list-style-type: none"> • активна гра на підвищення з недооціненими цінними паперами; • активна гра на зниження з цінними паперами із завищеною ціною; • великі обороти за операціями купівлі-продажу цінних паперів; • в основному короткостроковий характер інвестицій; • низький рівень диверсифікації; • висока концентрація окремих ризикованих цінних паперів; • спекулятивний характер і високий рівень ризикованості; • результатом є формування активного портфеля 	<ul style="list-style-type: none"> • інвестиції мають довгостроковий характер; • незначні обороти за операціями купівлі-продажу цінних паперів; • високий рівень диверсифікації, частка окремих цінних паперів мала, ризик збалансований; • результатом є формування пасивного портфеля

Класифікація інвестиційних операцій залежить від статусу інвестора.

Операції індивідуального інвестування – інвестиційні операції громадян для задоволення індивідуальних потреб, пов'язаних зі збереженням та примноженням особистих заощаджень, та юридичних осіб для розвитку індивідуальної господарської діяльності.

Операції спільного (колективного) інвестування – інвестиційні операції, що здійснюються інститутами спільного інвестування (ІСІ), пов'язані з акумулюванням коштів індивідуальних інвесторів для отримання прибутку від вкладення в цінні папери.

Закон України «Про інститути спільного інвестування» передбачає існування ІСІ диверсифікованого, недиверсифікованого, спеціалізованого або кваліфікаційного виду.

Інститут спільного інвестування вважається диверсифікованим, якщо він одночасно відповідає таким вимогам:

- 1) сумарна вартість цінних паперів одного емітента в активах інституту спільного інвестування не перевищує 10 % загального обсягу цінних паперів відповідного випуску цінних паперів такого емітента;
- 2) сумарна вартість цінних паперів, які становлять активи інституту спільного інвестування в обсязі, що перевищує 5 % загального обсягу випуску цінних паперів, на момент їх придбання не перевищує 40 % вартості чистих активів;
- 3) не менш як 70 % загальної вартості активів інституту спільного інвестування становлять кошти, у тому числі на банківських депозитних рахунках, ощадні (депозитні) сертифікати, банківські метали, **облігації підприємств та облігації місцевих позик**, державні цінні папери, а також

цінні папери, що допущені до торгів на фондовій біржі.

До спеціалізованих інститутів спільного інвестування належать **фонди облігацій**.

До складу активів спеціалізованого фонду облігацій можуть входити:

- 1) кошти в національній та іноземній валюті;
- 2) депозити в національній та іноземній валюті;
- 3) ощадні (депозитні) сертифікати;
- 4) облігації підприємств;
- 5) облігації іноземних емітентів, що перебувають в обігу на іноземних фондових біржах, перелік яких визначається комісією;
- 6) державні облігації України;
- 7) облігації місцевих позик;
- 8) іпотечні облігації;
- 9) привілейовані акції українських емітентів;
- 10) цінні папери спеціалізованих фондів державних цінних паперів;
- 11) цінні папери спеціалізованих біржових індексних фондів, до індексного кошику яких входять виключно облігації;
- 12) похідні (деривативи), базовим активом яких є активи, зазначені у пунктах 1-8.

Структура активів спеціалізованого фонду облігацій повинна одночасно відповідати таким вимогам:

- 1) загальна вартість **облігацій місцевих позик** не може перевищувати 40 % загальної вартості активів фонду;
- 2) загальна вартість облігацій іноземних емітентів, що перебувають в обігу на іноземних фондових біржах, перелік яких визначається НКЦПФР, не може перевищувати 20 % загальної вартості активів фонду;
- 3) загальна вартість цінних паперів спеціалізованих фондів державних цінних паперів та спеціалізованих біржових індексних фондів не може перевищувати 20 % загальної вартості активів фонду;
- 4) загальна вартість привілейованих акцій не може перевищувати 10 %

загальної вартості активів фонду;

- 5) загальна сума зобов'язань одного банку не може перевищувати 25 % загальної вартості активів фонду.

Спеціалізованим фондам облігацій забороняється:

- 1) розміщувати в зобов'язання одного банку більше ніж 20 % загальної вартості активів фонду;
- 2) придбавати або додатково інвестувати в облігації підприємств, іпотечні облігації та **облігації місцевих позик** одного емітента більше ніж 15 % загальної вартості активів фонду;
- 3) придбавати або додатково інвестувати в цінні папери одного спеціалізованого фонду більше ніж 10 % загальної вартості активів фонду.

Етапи здійснення інвестиційної операції на ринку цінних паперів представлені на рисунку 1.2.

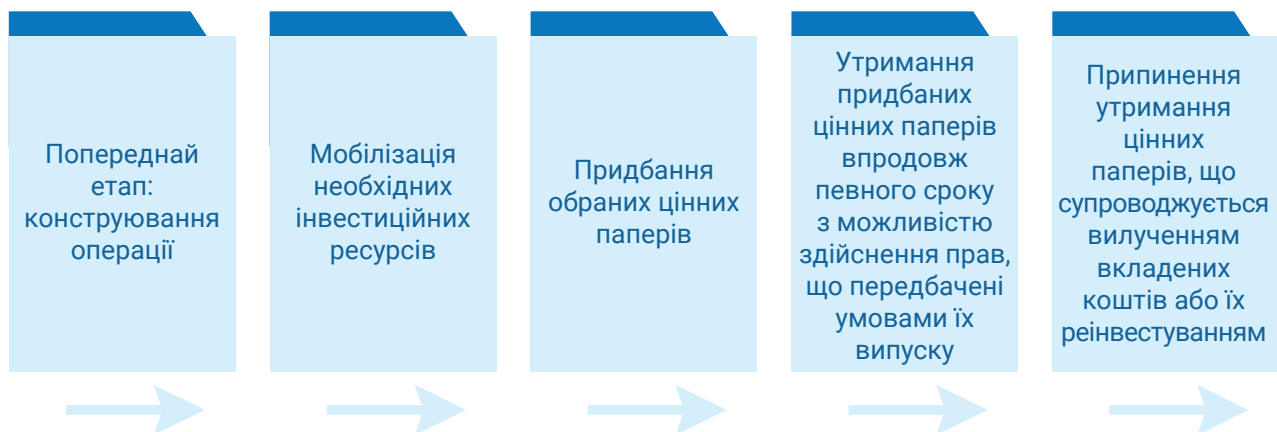

Рис. 1.2. Етапи інвестиційної операції з цінними паперами

На практиці досить важко розрізнити інвестиції та спекуляції на ринку. На Wall Street поширений жартівливий вислів: «**Інвестиції – це невдалі спекуляції**».

Спекулятивна операція з цінними паперами – вид операції, яка має за мету одержання прибутку за рахунок різниці у ринковій вартості цінних паперів, що може виникати у часі, і характеризується особливо високим рівнем ризику, що бере на себе суб'єкт операції – спекулянт.

Спекулянт купує (продає) цінні папери з метою продати (купити) їх у майбутньому за більш сприятливою ціною. Успіх спекулянта залежить від того, наскільки вдало він прогнозує тенденції зміни ціни відповідних цінних паперів, що розглядаються як інструмент спекуляції.

Чому спекулятивні операції є необхідною умовою нормального функціонування фондового ринку?

- Завдяки їх проведенню збільшується ліквідність цінних паперів на ринку.
- Спекулянти беруть на себе ризик зміни ціни, який перекладають на них інші учасники ринку.

Спекулятивні операції класифікуються за ступенем складності.

Проста позиційна спекулятивна операція передбачає відкриття окремої позиції щодо певних цінних паперів у розрахунку на одержання спекулятивного прибутку за підсумками закриття (ліквідації) цієї позиції. Характеризується особливо високим рівнем ризику, але має значний потенціал прибутковості.

Складна спекуляція передбачає одночасне відкриття декількох позицій щодо одних або різних цінних паперів, і має на меті одержання спекулятивного прибутку у вигляді сукупного результату від закриття (ліквідації) цих позицій. Характеризується відносно незначним рівнем ризику, але має низький потенціал прибутковості. Складні спекуляції здійснюються за допомогою похідних фінансових інструментів на *строковому ринку*.

Маржинальна торгівля – це здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі на умовах надання позики (позички) клієнту грошима та/або цінними паперами. При цьому можливий збиток від операцій на дату виконання угоди має бути покритий за рахунок маржі клієнта.

- **Маржа** – завдаток (гарантійний грошовий внесок), що забезпечує можливість отримати у тимчасове користування позику (позичку) грошима або товарами, які використовуються для здійснення спекулятивних біржових операцій при маржинальній торгівлі. Від простої позики маржинальна відрізняється тим, що одержувана сума грошей (або вартість отриманих акцій) зазвичай перевищує розмір маржі. Зазвичай маржа (маржинальна вимога) виражається у відсотках (%) як відношення суми застави до суми угоди (наприклад, 25%) або як співвідношення часток (наприклад, 1:4).

Наведемо приклади маржинальної торгівлі (Ви – інвестор, найняли для проведення операцій брокера).

Очікується зростання ціни

- Якщо Ваших коштів вистачає на купівлю 10 облігацій, то при маржинальній торгівлі брокер може прийняти Ваші гроші в заставу і дозволити Вам купити 20 облігацій. Це не означає, що кожна облігація буде мати ціну в 2 рази нижчу. Брокер видасть позику, достатню для купівлі 20 облігацій. Через деякий час Ви можете продати 20 облігацій за вищою ціною. Після повернення кредиту прибуток від операції з 20 облігаціями повністю належить Вам. Осіб, які грають на підвищення курсу, називають БИКАМИ.

Очікується зниження ціни

- Ви припускаєте, що облігації найближчим часом подешевшають. Під заставу обумовленої суми Ви берете у брокера кредит у формі 20 облігацій і продаєте їх за актуальною на той момент ціною. Якщо ціна дійсно впаде, то через деякий час Ви купите 20 облігацій за нижчою вартістю і віддасте їх брокеру. Вам залишиться різниця між сумою, яку Ви отримуєте під час продажу облігацій на першому етапі, і сумою, яку Ви витратите на подальшу їх покупку. Осіб, що грають на пониження курсу, називають ВЕДМЕДЯМИ.

Технологію простої спекулятивної операції, що передбачає формування довгої позиції, подано на рисунку 1.3.

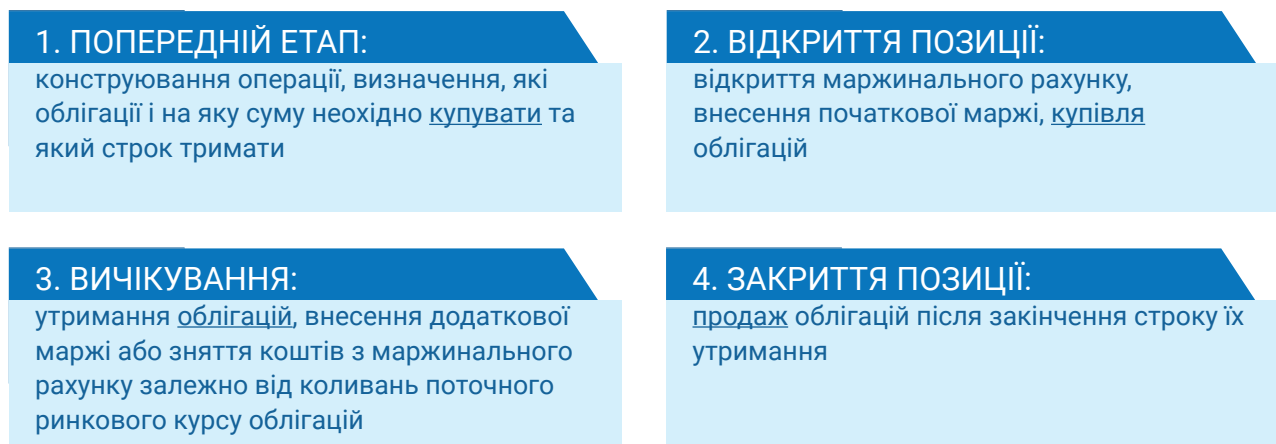

Рис. 1.3. Технологія спекулятивної операції: довга позиція

Технологію простої спекулятивної операції, що передбачає формування короткої позиції, подано на рисунку 1.4.

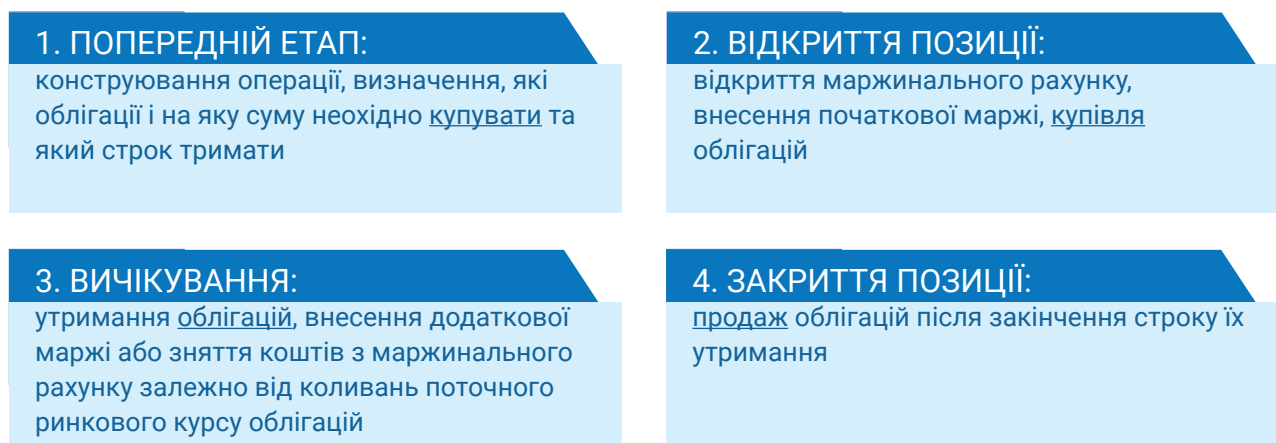

Рис. 1.4. Технологія спекулятивної операції: коротка позиція

Обидві технології поєднує **операція РЕПО**.

- **Операція РЕПО** (від англ. *repurchase agreement*) – угода купівлі (продажу) цінного паперу із зобов'язанням зворотного продажу (купівлі) через певний термін за заздалегідь визначеною ціною. Інакше кажучи, угода РЕПО може розглядатися як короткострокова позика під заставу цінних паперів, частіше за все короткострокових боргових паперів грошового ринку.

Розрізняють такі види операцій РЕПО.

- Операцією **прямого РЕПО** називається угода продажу із зобов'язанням зворотної покупки.
- Операцією **зворотного РЕПО** (*reverse repo*) називається угода купівлі із зобов'язанням зворотного продажу.

Операція РЕПО складається з двох частин – першої та другої (пряма і зворотна частини). Здебільшого перша частина є спот-операцією у режимі реального часу, друга – форвардною операцією (виконується у майбутньому).

Серед операцій з цінними паперами окремо виділяють **арбітражні операції**.

- **Арбітраж** (від фр. *arbitrage* – справедливе рішення) в економіці – декілька логічно пов'язаних угод, спрямованих на отримання прибутку з різниці в цінах на однакові або пов'язані активи одночасно на різних ринках (*просторовий арбітраж*) або на одному і тому ж ринку в різні моменти часу (*арбітраж у часі*).

Арбітраж на фондовому ринку означає наступне.

- **Просторовий арбітраж**
  - Купівля облігацій на одній фондовій біржі, продаж на іншій. На біржі А виставлена заявка на покупку 100 облігацій певного емітента за 18 грн, а на біржі Б – заявка на продаж 100 облігацій того ж емітента за 17 грн. Якщо спекулянт це помітить, він може прийняти обидві заявки і отримати прибуток в 100 грн (1 грн на кожній зі 100 облігацій).
- **Арбітраж у часі**
  - 1) До кінця місяця очікується зростання ціни. Їх можна купити зараз, а через декілька днів продати за більш високою ціною.
  - 2) До кінця місяця очікується зниження ціни акцій. На умовах маржинальної торгівлі під заставу обумовленої суми у брокера можна взяти 2 000 облігацій в борг і продати їх за актуальною ціною. Якщо ціна дійсно впаде, то через декілька днів можна купити 2 000 облігацій за нижчою вартістю і віддати куплені облігації. Залишиться

різниця між сумою від продажу облігацій на першому етапі та сумою, витраченою на подальшу їх покупку.

Надзвичайно корисним для інвесторів є розуміння такого поняття як *хеджування*.

- **Хеджування** – це фіксація ціни базового активу (у т. ч. облігації) майбутньої купівлі (продажу).

Простий приклад. Уявіть, що Ви хочете купити нові меблі на виставці в демонстраційному залі за ціною 20 000 євро. Продавець говорить Вам, що якщо Ви зробите замовлення сьогодні, то його зможуть доставити Вам через шість тижнів. Ви вносите невелику заставу, а залишок сплатите після доставки. Це і є **форвардний** контракт, де обговорений товар, його **кількість, ціна та всі умови відстроченого постачання**. Якби товар продавався на біржі, а умови контракту були стандартними, ми б назвали його **ф'ючерсом**.

Те саме відбувається, якщо Ви хочете купити облігації, а не меблі. Продавець облігацій також може захеджувати свої ризики, прогнозуючи зміну ціни на базовий актив (меблі чи облігації).

- **Хеджер-покупець** гарантований від утрат, якщо ціна зросте, недоодержить прибуток, якщо ціна упаде.
- **Хеджер-продавець** гарантований від утрат, якщо ціна упаде, але недоодержить прибуток, якщо ціна зросте.

Для рядового учасника ринку, який є продавцем чи покупцем певних цінних паперів, ринок ф'ючерсів дає змогу спланувати свої майбутні грошові надходження чи витрати і знати їхню точну величину, незважаючи на зміни в ринковій кон'юктурі.

4. БІРЖОВІ ТА ПОЗАБІРЖОВІ ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Біржовий ринок означає, що операції з цінними паперами (торги) ведуться у спеціально відведеному місці, іменованому біржею. **Біржа** – організація, що отримала від державного регулюючого органу ліцензію на організацію торгівлі цінними паперами. Особливість біржової торгівлі полягає в тому, що торги ведуться за чітко встановленими правилами. З огляду на це біржовий ринок визнається організованим ринком, на якому:

- торги здійснюються впродовж певного часу, так званих торгових сесій;
- торгівля проводиться відповідно до регламенту (правил) біржі, всі учасники торгів зобов'язані дотримуватися цих правил;
- біржа слугує гарантом виконання угод, тобто продавцю цінних паперів гарантовано отримання коштів, а покупцеві – цінних паперів;

- до біржової торгівлі допускаються цінні папери лише надійних емітентів.

Для цього біржа проводить відбір емітентів та їхніх цінних паперів за критеріями обсягу випуску, прибутковості, надійності тощо. Цю процедуру називають **лістингом**, тобто допуском до біржової торгівлі. Біржа здійснює постійний контроль за умовами лістингу, і якщо емітенти та їхні цінні папери перестали відповідати критеріям лістингу, то відбувається процедура **делістингу**, тобто виключення з біржового списку.

Світові ринки цінних паперів дедалі більше набувають організаційної оформленості, що визначає їх як **регульовані ринки**. Такі ринки діють за чіткими правилами, визначеними державними регуляторами і самими учасниками цих ринків. «Ядром» регульованих ринків залишаються біржі.

Варто звернути увагу на суттєву термінологічну плутанину, що виникає при визначенні правового статусу і самого поняття «біржа». Навіть фахівці відмовляють деяким торговельним системам, які мають усі ознаки регульованих ринків, у цьому статусі на тій підставі, що їхні правила та принципи організації торгівлі не відповідають традиційним уявленням про біржову торгівлю.

У Європі, де у XVII–XVIII століттях започаткувалися перші співтовариства торговців-посередників, виникло поняття «біржа», що на різних європейських мовах вимовляється і пишеться схоже, а саме: *beurs* – голландською, *bourse* – французькою, *börse* – німецькою, *borsa* – італійською, *bolsa* – іспанською і т. д. У Російській імперії першу біржу було створено у 1702 р. Петром I, який «імпортував» ідею з Голландії. Звісно, у російськомовній транскрипції слово стало вимовлятися дещо інакше, ніж в Амстердамі, а у другій половині XIX століття виникло словосполучення «фондова біржа», що означало відділення універсальної купецької біржі, на якому здійснювалися торги цінними паперами, паями товариств, провадилися валютообмінні операції і т. п. У роки НЕПу в СРСР на короткий час відродилося поняття «фондова біржа», що остаточно закріпилося в законодавстві Російської Федерації, України та інших країн колишнього Радянського Союзу як «законна» назва біржі цінних паперів.

Винятком у європейській мовній традиції є англійський вираз «stock exchange», який від початку формування біржової торгівлі (XVII–XVIII ст.) означав те саме, що в континентальній Європі йменується фондовою біржею. Дослівно цей вираз можна перекласти як «ціннопаперовий обмін». Така дефініція надала більшої гнучкості правовим нормам, що регулюють ринки цінних паперів у країнах з англосаксонською системою права. У США найстаріші Нью-Йоркська та Філадельфійська фондові біржі та створена у 70-х рр. минулого століття електронна торговельна система NASDAQ (як і її пізніше утворені аналоги) отримали від регулятора статус «national stock exchange».

Поняття «позабіржова торгівля» наразі стосується лише правочинів, що вчиняються за домовленістю сторін без використання послуг посередників та відповідних технічних засобів.

У наш час межа між «традиційною» біржею (залою, в якій постійно зустрічаються брокери/дилери в певний час для проведення торгівлі за чітко встановленими правилами) і електронними мережами, які забезпечують подібну «зустріч» у віртуальному просторі, фактично стерлася. Саме тому, на наш погляд, в європейському законодавстві остаточно закріпилась на рівні міжнародного права дефініція **«регульований ринок»**, що охоплює усі належним чином організовані торговельні системи, включаючи фондові біржі.

Фондова біржа як елемент інфраструктури фондового ринку трактується, з одного боку, як організований ринок, а з другого – розглядається як безпосередній організатор цього ринку.

Виходячи з першого підходу, фондова біржа – це організаційно оформлений, регулярно функціонуючий ринок цінних паперів та інших фінансових інструментів. Цей підхід акцентує на економічному значенні фондової біржі, визначає її місце в структурі фінансового ринку та передбачає, що торгівля різноманітними фінансовими інструментами на цьому ринку здійснюється на підставі певних усталених правил та регуляторних актів.

Біржові торги – організоване подання учасниками торгів заявок на купівлю-продаж цінних паперів з метою укладання на фондовій біржі договорів (біржових контрактів) щодо цінних паперів відповідно до законодавства та правил фондової біржі.

Основним інфраструктурним компонентом сучасного біржового ринку є **електронна торговельна система (ЕТС)**, що являє собою сукупність організаційних, технологічних та технічних засобів, які використовуються фондовою біржею для забезпечення укладання та виконання біржових контрактів за цінними паперами.

Доступ до біржових торгів являє собою сукупність технічних, організаційних та юридичних процедур щодо надання біржею можливості:

- учаснику біржових торгів подавати заявки, укладати біржові контракти в ЕТС фондовій біржі та мати доступ до інформації, яку розкриває біржа засобами ЕТС (**торговий режим**);
- користувачу спостерігати за ходом біржових торгів без права подання заявок та укладання біржових контрактів в ЕТС (**переглядний режим**).

Порядок одержання доступу до біржових торгів у переглядовому режимі визначається правилами фондової біржі та повинен передбачати надання такого режиму доступу державному представнику на фондовій біржі.

Упродовж тривалого часу можливість інвестора щодо купівлі/продажу цінних паперів на біржовому ринку обмежувалася «класичною» телефонною взаємодією з членом біржі, який виконував доручення інвестора шляхом подачі заявок через біржовий термінал. Така схема взаємодії учасника торгів з клієнтом має чимало недоліків, серед яких:

- відсутність можливості у інвестора отримувати та аналізувати в режимі реального часу інформацію про хід торгів, що передається на біржовий термінал члена біржі;

- тривалий час обробки наказу інвестора, пов'язаний з процесом узгодження умов укладання договору на біржі (обсяг, порядок оплати, вид заявки тощо), який є критичним в умовах волатильного⁴ ринку;
- достатньо складний «паперовий» документообіг.

Розвиток інтернет-технологій призвів до появи інтернет-трейдингу, який повністю усуває ці недоліки.

Інтернет-трейдинг є послугою, що надається учасником біржових торгів своїм клієнтам і передбачає можливість віддаленого доступу клієнта учасника торгів до біржових торгів через інтернет за допомогою спеціального програмного забезпечення – брокерської торговельної системи (системи інтернет-трейдинга), що використовується цим учасником біржових торгів (онлайн-брокером).

Запровадження на ринку цінних паперів технологій інтернет-трейдингу суттєво змінило структуру та показники біржового ринку та створило умови для появи та активного поширення такої послуги, як інтернет-брокеридж.

Якщо до появи інтернет-трейдингу роль брокера (члена біржі) була ключовою у виконанні наказів клієнта, то головна роль онлайн-брокера – технічна і полягає в забезпеченні надійної та безперервної роботи брокерської торговельної системи і її взаємодії з ЕТС біржі.

Позабіржові операції з цінними паперами, зокрема з облігаціями, означають, що купівля-продаж та інші операції здійснюються без участі біржі, не за її правилами, а так, як домовляться між собою інвестори – продавець і покупець. При цьому **участь торговця цінними паперами** у вчиненні правочину щодо облігацій є обов'язковою, окрім дарування, спадкування, правонаступництва цінних паперів, а також вчинення правочинів, пов'язаних з виконанням судових рішень.

---

⁴ Волатильність (мінливість) – найважливіший фінансовий показник і поняття в управлінні фінансовими ризиками, що являє собою міру ризику використання фінансового інструменту за заданий проміжок часу.

Розділ II. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ

1. РЕЙТИНГОВІ ОЦІНКИ ОБЛІГАЦІЙ

Необхідною складовою інфраструктури ринку облігацій є рейтингові агентства, які регулярно проводять оцінювання кредитоспроможності позичальників і за результатами оцінювання присвоюють позичальникам певні кредитні рейтинги. Рейтинги, присвоєні найвідомішими рейтинговими агентствами, враховуються учасниками ринку при інвестуванні коштів у боргові зобов'язання емітентів-позичальників. Рейтинги присвоюються як безпосередньо позичальникам, так і борговим зобов'язанням, які вони емітують. Усі рейтинги характеризують спроможність позичальників вчасно і в повному обсязі відповісти за своїми зобов'язаннями. Рейтинги різних видів боргових зобов'язань одного й того самого позичальника можуть відрізнятися. При цьому, звичайно, всі рейтинги, пов'язані з одним позичальником, не дуже відрізняються між собою.

Випускаючи облігації в обіг, емітент зацікавлений в отриманні рейтингу, що характеризує інвестиційні якості цього цінного папера. Рейтинг присвоюють міжнародні рейтингові агентства, які оцінюють здатність виконувати зобов'язання за облігаціями. За результатами аналізу залежно від ступеня надійності агентства зараховують облігації до того чи іншого класу.

У таблиці 2.1 наведено узагальнені рейтингові шкали емітентів довгострокових облігацій найбільш знаними у світі рейтинговими агентствами.

Таблиця 2.1

Рейтингові шкали емітентів довгострокових облігацій

S&P	Moody's	Fitch Ratings	Кредитоспроможність
Інвестиційний рівень (Investment Grade)			
AAA	Aaa	AAA	Найвищий кредитний рейтинг
AA+	Aa1	AA+	Практично не відрізняється від найвищого рейтингу, характеризує дуже високу надійність
AA	Aa2	AA	емітента
AA-	Aa3	AA-	емітента
A+	A1	A+	Висока надійність емітента з деякою мірою схильності до ризику негативних змін
A	A2	A	економічних умов
A-	A3	A-	економічних умов
BBB+	Baa1	BBB+	Достатня надійність емітента, що може знизитися під впливом негативних змін
BBB	Baa2	BBB	економічних умов
BBB-	Baa3	BBB-	економічних умов

Неінвестиційний рівень (Non-Investment Grade)			
BB+	Ba1	BB+	Емітент менш уразливий у короткостроковій
BB	Ba2	BB	перспективі, ніж емітенти з більш низьким рейтингом, однак залежать від несприятливих
BB-	Ba3	BB-	змін у веденні бізнесу, фінансових та економічних умов
B+	B1	B+	Емітент більш уразливий, ніж на попередньому рівні, але має можливість виконати свої
B	B2	B	зобов'язання. Несприятливі зміни у веденні бізнесу або у фінансових та економічних умовах
B-	B3	B-	скоріш за все знизять здатність емітента виконати свої зобов'язання
CCC	Caа	CCC	У цей момент емітент уразливий до несприятливих змін у веденні бізнесу, фінансових та економічних умов
CC	Ca	CC	Висока поточна вразливість емітента
C	-	C	Висока поточна вразливість емітента до неплатежу, може призначатись за фактом початку процедури банкрутства
D	C	D	Присвоюється за фактом дефолту емітента
SD	-	RD	Частковий дефолт, присвоюється, якщо емітент допустив дефолт з певних зобов'язань, але рейтингове агентство припускає, що він виконає свої зобов'язання у відповідні терміни
pr	e, p	Expected	Попередній рейтинг емітента, може відрізнитись від остаточного
-	WR	-	Рейтинг емітента відкликаний

У таблиці 2.2 наведено узагальнені рейтингові шкали емітентів короткострокових облігацій найбільш знаними у світі рейтинговими агентствами.

Таблиця 2.2

Рейтингові шкали емітентів короткострокових облігацій

S&P	Moody's	Fitch Ratings	Кредитоспроможність
Інвестиційний рівень (Investment Grade)			
A-1+	Prime-1	F1+	Найвищий кредитний рейтинг
A-1	Prime-1/ Prime-2	F1	Практично не відрізняється від найвищого рейтингу, характеризується високою надійністю емітента
A-2	Prime-2	F2	Емітент уразливий до несприятливих економічних умов, але може виконувати свої короткострокові зобов'язання

Продовження таблиці 2.2

A-3	Prime-2/ Prime-3	F3	Прийнятна здатність емітента виконувати свої короткострокові зобов'язання, яка між тим
	Prime-3		може бути ослаблена за несприятливих економічних умов
Неінвестиційний рівень (Non-Investment Grade)			
B		B	Мінімальна здатність емітента виконувати свої короткострокові зобов'язання при високій вразливості до несприятливих економічних умов
C	Not prime	C	Емітент у цей момент уразливий до неплатежу за короткостроковими зобов'язаннями, а їхнє виконання залежить від сприятливих економічних умов
D		D	Присвоюється за фактом дефолту емітента або за фактом початку процедури банкрутства

Рейтинги облігацій часто співпадають з рейтингами їхніх емітентів. Однак для облігацій існують свої шкали. Наприклад, рейтингове агентство **Standard & Poor's Corporation (S&P)** дає наступну класифікацію.

AAA – облігації вищої якості, ймовірність невиконання зобов'язань за якими близька до нуля. Облігації цього класу максимально безпечні як з точки зору отримання процентних виплат, так і повернення вкладених коштів.

AA – облігації високої якості. Вони дуже близькі за надійністю до облігацій попередньої групи, але за окремими показниками емітента ці облігації, мають більш низькі значення, ніж у групі «AAA».

A – облігації хорошої якості. У цю групу потрапляють облігації емітентів, що мають хороші фінансові показники, але залежних від кон'юнктури ринку. Якщо ситуація на ринку буде незмінною, то повернення суми боргу та процентних платежів не викликає сумнівів. Якщо ж кон'юнктура буде несприятливою, є ймовірність того, що фінансовий стан компанії може ускладнитися.

BBB – облігації середньої якості. Вкладення в облігації цього класу достатньо захищені, процентні виплати певною мірою також гарантовані. Однак за фінансовим станом емітента необхідно вести ретельне спостереження через те, що він не є стабільним.

BB – облігації, що мають якість нижче середнього рівня. За цими цінними паперами покриття боргу і процентних виплат досить невелике, емітент функціонує нестабільно. Облігації мають окремі риси, властиві спекулятивним цінним паперам.

B – облігації низької якості, мають спекулятивний характер. Коефіцієнти покриття боргу і процентних виплат нижче нормативних значень. Вкладення в зазначені цінні папери є досить ризикованими, адже немає впевненості в тому, що найближчим часом фінансовий стан емітента покращиться.

C – суто спекулятивні облігації. За цими облігаціями виплачується високий процентний дохід, але ступінь ризику дуже високий. Категорія «C» присвоюється облігаціям, відсотки за якими виплачуються тільки за наявності прибутку в емітента.

D – облігації, що не мають інвестиційних якостей. У цю групу потрапляють облігації, за якими через певні причини припинено купонні виплати. Емітент перебуває у важкому фінансовому стані.

Рейтингове агентство **Moody's** має свою класифікацію ознак облігацій.

Aaa – облігації найвищого класу, так звані «золоті» цінні папери.

Aa – облігації високого класу за всіма критеріями.

A – інвестиційно привабливі облігації.

Baa – облігації середнього класу, умови захисту за ними не дуже надійні, але й не є поганими.

Ba – вважається, що ці облігації можуть використовуватись зі спекулятивною метою, і їхнє майбутнє не можна визнати добре гарантованим.

B – у цих облігацій відсутні властивості бажаних інвестицій.

Saa – мають погану репутацію.

Sa – облігації вищого ступеня спекулятивності.

C – облігації найнижчого класу.

Рейтинги облігацій базуються як на якісних, так і на кількісних чинниках. Рейтингові агентства враховують такі основні фактори, що впливають на рейтинги.

1. Фінансовий стан емітента. Для його оцінки використовується система фінансових коефіцієнтів.

2. Величина нагромадженого боргу. Чим вищою є заборгованість на момент рейтингового оцінювання, тим менш оптимістично оцінюються шанси на повернення боргів.

3. Застава. Рейтинг облігації є підвищеним, якщо облігація забезпечується заставою.

4. Підпорядкування. Якщо облігація підпорядкована іншому борговому зобов'язанню, її рейтинг буде щонайменше на один пункт нижчим. З іншого боку, облігація, що має в підпорядкуванні інше боргове зобов'язання, матиме вищий рейтинг.

5. Гарантії. Якщо облігація компанії гарантується сильною фірмою або банком, їй буде надаватися рейтинг гаранта.

6. Строк платежу. За однакових інших умов облігація з коротким строком платежу є юридично менш ризиковою, ніж довгострокова облігація, що відображатиметься у рейтингах.

7. Стабільність. Стабільність доходів емітента облігації забезпечуватиме її високий рейтинг.

Для рейтингової оцінки рівня кредитоспроможності муніципалітетів (регіонів) та/або їхніх боргових зобов'язань використовується специфічна методологія⁵.

Рівень кредитоспроможності муніципалітету (регіону) та/або окремого боргового інструменту визначається на підставі проведеного комплексного аналізу. Аналіз ґрунтується на використанні методів та підходів, що охоплюють аналіз як кількісних, так і якісних показників, які характеризують діяльність об'єкта рейтингування за певний період часу. У процесі аналізу оцінюють можливості таких показників у майбутньому, виходячи з попередньої динаміки. Здебільшого горизонт аналізу охоплює три повні останні роки, якщо прямо не зазначено інший період.

Рейтингове агентство проводить аналіз як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, що включають в себе групи показників, які оцінюються згідно з певними критеріями, які формуються залежно від специфіки об'єкта дослідження.

Складові аналізу зовнішнього середовища зображено на рисунку 2.1.

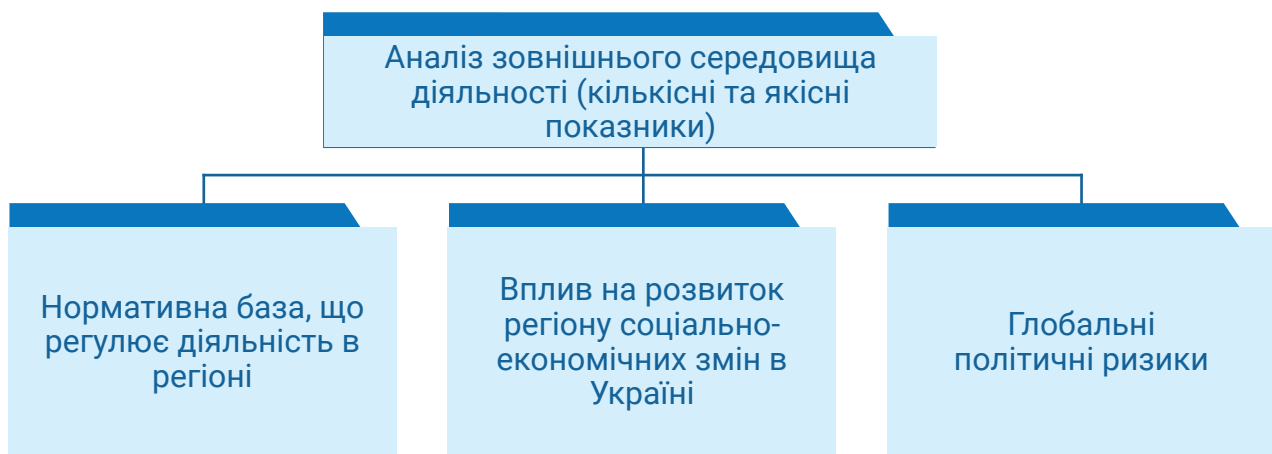

Рис. 2.1. Аналіз зовнішнього середовища діяльності емітента муніципальних облігацій

⁵ Використані матеріали ТОВ «Рейтингове агентство «ІBI-Rating» <http://ibi.com.ua/UK/pravila-ta-reguljuvannja-upravlinnya-rejtinguvannyam-metodologiya/>

Першочерговим в аналізі зовнішнього середовища є дослідження нормативної бази, у рамках якої здійснює діяльність муніципалітет (регіон), та державної політики в конкретному регіоні. Вивчаються ключові нормативно-правові документи та аналізується їхній вплив на діяльність регіону, сфери; оцінюються особливості співпраці державної та регіональної влади, можливості зміни системи взаємодій. Останні питання вивчаються в рамках дослідження глобальних політичних ризиків і ступеня їхнього впливу на розвиток регіону.

Окрім того, рейтингове агентство вивчає можливості впливу на основні показники, які характеризують розвиток регіону (соціально-економічні та фінансові), змін в базових галузях економіки в Україні та світі.

Складові аналізу внутрішнього середовища зображено на рисунку 2.2.

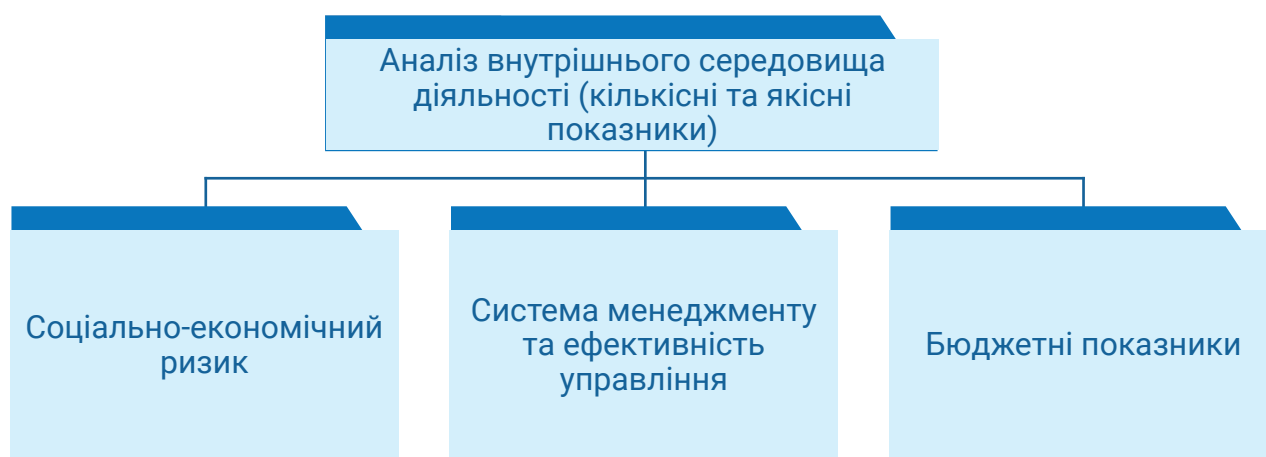

Рис. 2.2. Аналіз внутрішнього середовища діяльності емітента муніципальних облігацій

Соціально-економічний розвиток регіону характеризується низкою показників. Ключовими з них в економічному блоці є: ВВП, ВНП, обсяг виробленої та реалізованої продукції (послуг) у розрізі галузей та сфер регіональної економіки, ступінь зносу основних фондів, капітальні вкладення, товарообіг, іноземні інвестиції. Показники досліджуються в динаміці та в низці випадків, у розрахунку на одного мешканця. Це забезпечує можливість здійснити порівняння між різними регіонами.

Соціальні показники включають: зміну чисельності населення, трудові ресурси, безробіття, заробітну плату в регіоні у цілому та за окремими галузями, забезпеченість регіону закладами освіти, медицини, культури, розвиток житлово-комунальної сфери. Також відслідковуються дані щодо екологічної ситуації в регіоні. Як і в випадку з економічними показниками, дані вивчаються в динаміці та за окремими параметрами – у розрахунку на одного мешканця.

Окрім ретроспективного аналізу, оцінюються перспективи соціально-

економічного розвитку здебільшого на період до 3-х років з поглибленою оцінкою річних перспектив. З цією метою вивчаються наявні в регіоні програми та плани розвитку, здійснюється їхнє порівняння з раніше отриманими показниками, а також з раніше здійсненою оцінкою впливу на подальший розвиток соціально-економічного комплексу регіону змін у вітчизняній та світовій економіці.

Аналіз системи менеджменту та ефективності управління полягає у вивченні організаційної структури, системи та ефективності прийняття управлінських рішень. Окрім того, аналізується досвід та репутація вищого керівництва регіону. Важливим моментом є рівень відкритості та прозорості регіону, оскільки це дає змогу провести більш глибокий і якісний аналіз.

Також у рамках зазначеного блоку дослідження оцінюється ступінь взаємодії місцевих гілок влади, рівень підтримки регіонального керівництва з боку населення. Для проведення такої оцінки використовуються не лише дані, надані представниками місцевої влади, але й матеріали з відкритих джерел, думку яких рейтингове агентство вважає достовірною.

У процесі аналізу профілю бюджетних показників регіону рейтингове агентство аналізує структуру доходної та видаткової частин бюджету за джерелами фінансування, досліджує інформацію про наявні активи міста, вивчає динаміку грошових потоків, а також розраховує рівень боргового навантаження.

Бюджетні показники, які аналізує рейтингове агентство, зображені на рисунку 2.3.

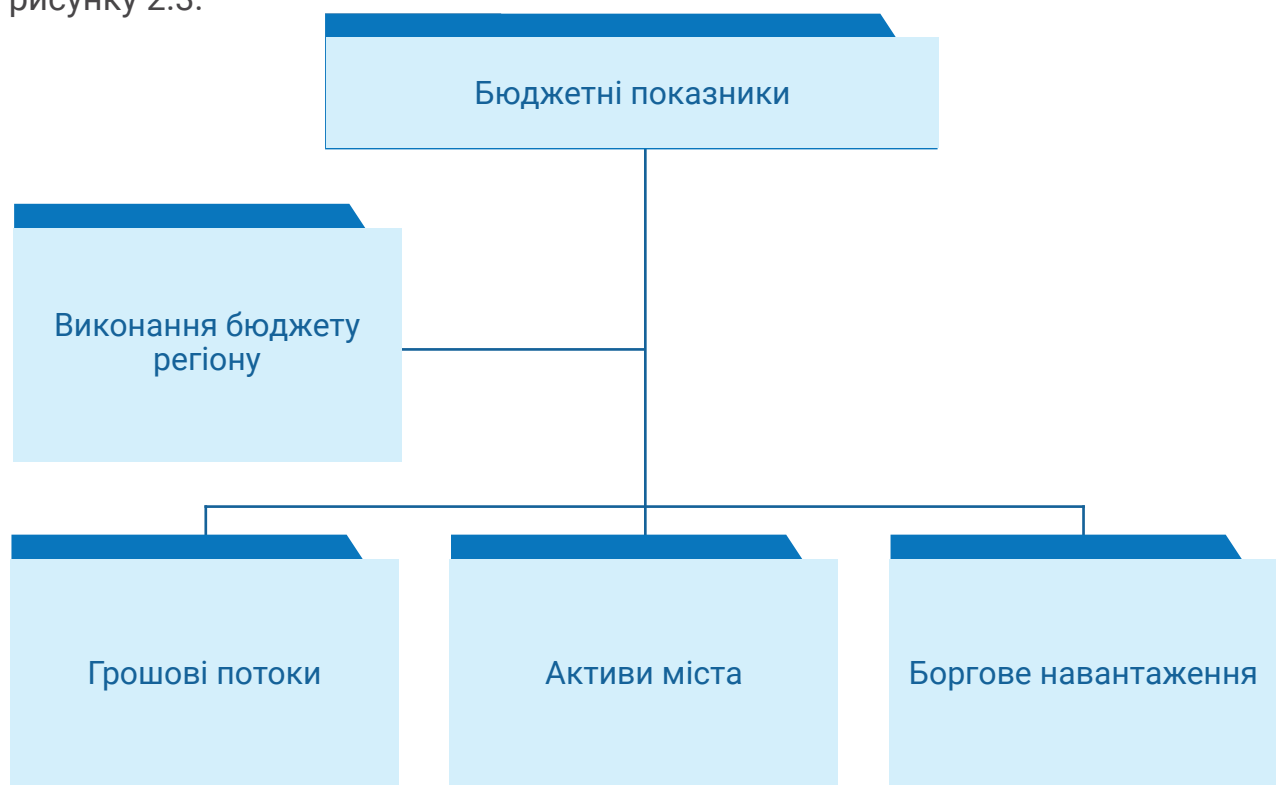

Рис. 2.3. Об'єкти аналізу бюджетних показників для оцінки емітента муніципальних облігацій

Виконання бюджету регіону оцінюється за низкою показників. Зокрема, здійснюється порівняння планових та фактичних показників за доходними і витратними статтями бюджету, вивчаються причини їхнього відхилення. Здійснюється порівняння статей в динаміці, а також оцінюється структура доходів та видатків бюджету і виявлення найбільш значимих позицій. Розраховується бюджетна забезпеченість на одного мешканця регіону. Визначаються бюджетоформуючі підприємства (за наявності). Наступним кроком є оцінка планових (прогнозних) показників бюджету на наступні роки, імовірність їхнього виконання.

З метою приведення бюджету у вигляд грошового потоку, відбувається його агрегація за основними позиціями. Розбивка відбувається за трьома пунктами: операційні доходи і витрати, фінансові доходи і витрати та капітальні доходи і витрати. За кожною з позицій знаходиться сальдо. Такий підхід дає можливість дізнатися, чи вистачає регіону власних та делегованих доходів для фінансування поточної діяльності і капітальних програм, чи необхідно залучати позики. Також може бути встановлено залежність від державних субсидій і субвенцій.

Окрім того, вивчається ліквідність міського бюджету. Цей показник (відношення залишків на рахунках міського бюджету до обсягу поточних видатків) досліджується в динаміці та в розрізі загального та спеціального фондів. Здійснюється його порівняння з іншими регіонами України, а також дослідження грошових потоків та ліквідності регіонального бюджету: рейтингове агентство вивчає спроможність регіону здійснювати свою діяльність (у т.ч. погашати боргові зобов'язання та здійснювати капіталовкладення) за рахунок грошового потоку від операційної діяльності та/або потребу в отриманні задля цього нових позик.

Окремим блоком є аналіз активів регіону. Насамперед вивчається, яка нерухомість та земля перебувають в розпорядженні громади, які доходи вони приносять у вигляді орендної плати та шляхом продажу. Чи можуть ці доходи зростати або зменшуватися впродовж певного часу.

У процесі аналізу боргового навантаження рейтингове агентство вивчає кредитну історію регіону, динаміку обсягу боргових зобов'язань, а також їхню структуру за видами зобов'язань, кредиторами, строками погашення та валютами зобов'язань. Особлива увага приділяється своєчасності та повноті обслуговування та погашення боргових зобов'язань. Розраховується здатність обслуговувати боргові зобов'язання у частині сплати відсотків та загальний рівень боргового навантаження. Виходячи з планів щодо залучення нових позик та прогнозних бюджетних показників, а також надходжень від реалізації активів міста, здійснюється оцінка прогнозного рівня боргового навантаження та спроможності його обслуговувати.

Результатом аналітичного дослідження є формулювання ключових факторів, що впливають на поточний рівень кредитного рейтингу, а також чинників, що можуть позначитися на перегляді рівня рейтингу у майбутньому.

За Національною рейтинговою шкалою в Україні кредитні рейтинги поділяються на дві групи: інвестиційні (відповідають довгострокові рейтинги категорії від uaBBB до uaAAA та короткострокові рейтинги категорії від uaK3 до uaK1) та спекулятивні (відповідають довгострокові рейтинги категорії від uaC до uaBBB та короткострокові рейтинги від категорії uaK5 до uaK4). Рейтинги uaD та uaKD означають дефолт.

Окрім буквеного значення, кредитні рейтинги можуть мати знаки «-» або «+», що дає змогу встановлювати проміжні категорії рейтингу щодо основних категорій. До кредитних рейтингів uaAAA, uaC, uaD, uaK1 та uaKD знаки «-» або «+» не застосовуються.

Довгостроковий кредитний рейтинг має прогноз: «стабільний», «позитивний», «негативний», «в розвитку», що є коментарем рейтингового агентства стосовно превалюючих тенденцій, які впливають на кредитний рейтинг, з точки зору його можливої (але не обов'язкової) зміни в майбутньому.

2. ВИМОГИ ДО ЛІСТИНГУ ОБЛІГАЦІЙ НА ФОНДОВИХ БІРЖАХ

Лістинг – це сукупність процедур з **включення цінних паперів до біржового реєстру**, здійснення контролю над відповідністю цінних паперів встановленим умовам та вимогам у правилах фондової біржі. А що таке біржовий реєстр?

Біржовий реєстр – це складова **біржового списку**, що містить інформацію щодо **лістингових цінних паперів**. А що таке біржовий список?

Біржовий список – це документ фондової біржі, що містить інформацію щодо цінних паперів, які на відповідну дату **допущені до торгівлі** на фондовій біржі за категоріями лістингових цінних паперів або позалістингових цінних паперів. Відповідно, **допуск до торгівлі** – сукупність процедур щодо внесення цінних паперів до біржового списку.

Лістингові цінні папери – цінні папери, які пройшли процедуру лістингу на фондовій біржі, внесені до **біржового реєстру** як такі, що відповідають вимогам **лістингу**.

Позалістингові цінні папери – цінні папери, які **допущені до торгівлі** на фондовій біржі **без** проходження процедури **лістингу**.

Допуск цінних паперів до торгівлі на фондовій біржі здійснюється шляхом їх внесення до біржового списку та біржового реєстру (допуск цінних паперів до торгів на фондовій біржі у частині включення до біржового реєстру) або без внесення до біржового реєстру.

Біржовий список повинен містити щонайменше такі дані:

- найменування та код за ЄДРПОУ емітента;
- міжнародний ідентифікаційний номер цінного папера (код ISIN);
- вид цінного папера;
- номінальна вартість;
- кількість цінних паперів відповідного виду в обігу;

- кількість цінних паперів у випуску (для облігацій);
- дані щодо державної реєстрації випуску цінного папера;
- інші показники, необхідні для ідентифікації цінного папера;
- дані щодо перебування цінного папера у лістингу;
- дата внесення цінного папера до біржового списку.

Допуск до торгівлі без внесення до біржового реєстру може здійснюватися:

- за ініціативою емітента,
- члена фондової біржі,
- фондової біржі,
- іншої особи, у т. ч. державного органу, які мають право брати участь у біржових торгах згідно із законодавством.

Цінні папери можуть бути виключені з біржового реєстру з ініціативи емітента цих цінних паперів.

У разі отримання фондовою біржею заявки про допуск до торгівлі облігацій фондова біржа надсилає такому емітенту повідомлення, яке має містити інформацію про:

- отримання фондовою біржею заявки про допуск до торгівлі його цінних паперів;
- те, що наслідком включення цінних паперів до біржового списку є віднесення емітента цих цінних паперів до підприємств, що становлять суспільний інтерес (для облігацій підприємств);
- необхідність отримання від емітента письмової згоди/незгоди на включення його цінних паперів до біржового списку.

Згода емітента облігацій потрібна тільки у разі, коли **емітент є великим підприємством** і сумарна вартість пакета облігацій, який пропонується до продажу, має становити **не менше 5 000 000 грн.**

Фондова біржа вносить цінні папери до біржового списку після отримання письмової згоди емітента та повідомляє ініціатора (ініціаторів) внесення цінних паперів до біржового списку про внесення цінних паперів до біржового списку (із зазначенням дати внесення).

Фондова біржа зобов'язана зупинити торги лістинговим цінним папером, зокрема облігаціями, у режимах торгів, які беруть участь у формуванні поточної ціни цінного папера, залежно від ступеня зміни поточної ціни. У разі зміни значення поточної ціни лістингового цінного папера від останньої ціни закриття торговельного дня не менше ніж на 20 % у бік збільшення або зменшення упродовж десяти хвилин поспіль з моменту фіксації зазначеної зміни біржові торги цим цінним папером зупиняються на одну годину, але не більше ніж до закінчення торговельного дня. У разі якщо після поновлення торгів відбувається зміна поточної ціни лістингового цінного папера від останньої ціни закриття попереднього торговельного дня не менше ніж на 40 % у бік збільшення або зменшення упродовж десяти хвилин поспіль з моменту фіксації зазначеної зміни, біржові торги цим цінним папером зупиняються до

закінчення торговельного дня.

Фондова біржа може зупинити торги позалістинговим цінним папером (окрім державних облігацій України) у режимах торгів, що беруть участь у формуванні поточної ціни такого цінного папера, залежно від ступеня зміни поточної ціни.

Фондова біржа встановлює граничні значення зміни поточної ціни у бік збільшення або зменшення не більше ніж 50% від останньої ціни закриття торговельного дня позалістингового цінного папера (окрім державних облігацій України) та час зупинення торгів таким цінним папером у разі перевищення встановлених граничних значень.

Заявка про допуск цінних паперів, у т.ч. облігацій, до біржових торгів у частині включення до біржового реєстру може подаватися:

- емітентом у процесі емісії цінних паперів;
- емітентом щодо викуплених цінних паперів;
- оферентом (власником) щодо продажу належних йому цінних паперів.

Заявка про допуск цінних паперів до біржових торгів у частині включення до біржового реєстру подається за умови дійсності проспекту цінних паперів, затвердженого НКЦПФР, та його оприлюднення, окрім випадків, визначених законом. Так, **закон не передбачає обов'язковості проспекту облігацій місцевих позик.**

Унесення та перебування цінних паперів у біржовому реєстрі здійснюються з дотриманням умов за наявності договору з емітентом, а також за умови відповідності мінімальним вимогам.

Для облігацій підприємств встановлені такі мінімальні вимоги:

- емітент існує не менше двох років (окрім емітента, який є дочірнім підприємством іншого емітента, цінні папери якого перебувають у біржовому реєстрі);
- вартість чистих активів емітента та/або особи, яка надає забезпечення виконання зобов'язань за випуском, становить не менше 300 000 000 грн;
- річний чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг емітента та/або особи, яка надає забезпечення виконання зобов'язань за випуском, за останній фінансовий рік становить не менше 300 000 000 грн (окрім банків);
- відсутні збитки в емітента або особи, яка надає забезпечення виконання зобов'язань за випуском, за підсумками останнього фінансового року⁶;
- відсутність дефолту;

⁶ Вимога стосується емітента та особи, яка надає забезпечення виконання зобов'язань за випуском, у разі реєстрації такого випуску. При цьому за наявності в емітента збитків, а в особи, яка надає забезпечення виконання зобов'язань за випуском, прибутку сума їхніх фінансових результатів має бути додатною.

- номінальна вартість серії випуску облігацій становить не менше 100 000 000 грн.

Для **облігацій місцевих позик** єдина вимога: номінальна вартість серії випуску облігацій має становити **не менше 50 000 000 грн.**

Упродовж усього періоду перебування цінного папера у біржовому реєстрі цінний папір та його емітент повинні відповідати лістинговим вимогам.

Законодавчих вимог до включення цінних паперів до біржового списку (окрім вимог до біржового реєстру як частини біржового списку) немає. Проте фондові біржі обумовлюють процедуру включення цінних паперів до біржового списку. Нижче наведено приклад такої процедури.

Заявником у довільній формі направляється відповідний запит на електронну адресу біржі **listing@...ua**. У листі бажано вказати вид цінних паперів, найменування емітента з кодом ЄДРПОУ.

Менеджер біржі у відповідь на запит за вказаною електронною адресою надсилає перелік документів, необхідних для включення цінних паперів до біржового списку, а також проект типового договору й анкету для заповнення.

Заявник заповнює надані форми документів, за необхідності консулюючись з менеджером біржі.

Заявник для перевірки надсилає на електронну адресу менеджера біржі електронні версії заповнених документів (анкети та договору), а також відскановану копію свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів.

Менеджер, оперативно перевіривши надіслані документи, відповідає емітенту.

Якщо документи заповнені вірно, то заявник належним чином оформлює весь пакет документів та направляє його на адресу біржі.

Відбувається підписання договору зі сторони біржі, виставлення рахунку за контроль відповідності цінних паперів умовам допуску до торгів на біржі.

Здійснюється оплата заявником рахунку.

Прийняття операційним управлінням біржі рішення щодо включення цінних паперів до біржового списку біржі.

1. Допуск цінних паперів емітента до торгів на біржі. Інформація оприлюднюється на офіційному сайті біржі, розсилається всім членам біржі, надається до НКЦПФР у складі адміністративних даних.

Цінні папери, допущені до торгів, спочатку включаються до категорії позалістингових цінних паперів, а далі переводяться до категорії лістингових цінних паперів за умови:

- включення цінних паперів до лістингу за ініціативою емітента;
- виконання вимог до лістингових цінних паперів, встановлених правилами біржі.

3. ОЦІНКА ВАРТОСТІ ОБЛІГАЦІЙ

На вторинному ринку цінних паперів облігації можуть вільно продаватись і купуватись. При цьому потрібно орієнтуватись у ціноутворенні облігацій.

Ціна облігації методом «чистої» ціни розраховується за формулою:

$$P = НКК + \frac{N \times P_{\%}}{100},$$

де P – ціна облігації;

$НКК$ – накопичений купонний (процентний) дохід за облігацією;

N – номінальна вартість облігації;

$P_{\%}$ – «чиста» ціна облігації.

Накопичений купонний (процентний) дохід за облігацією (НКД) – це частина купонного (процентного) доходу за облігацією, що розраховується пропорційно кількості днів від дати виплати попереднього купонного доходу або дати розміщення облігації, або дати початку нарахування першої купонної виплати до дати проведення грошових розрахунків за договором купівлі-продажу облігації.

«Чиста» ціна облігації – ціна облігації без врахування НКД, виражена у відсотках від її номінальної вартості. Якщо номінальна вартість облігації 1 000 грн, строк її обігу – 3 роки (12 кварталів), відсотки (20 % річних) нараховуються щоквартально, то по завершенню першого кварталу «чиста» ціна облігації буде дорівнювати $91,7\% = (1\,000 - 83) / 1000$. Облігація з плином часу «амортизується», тобто втрачає свою вартість.

Поточна ціна облігації розраховується як **середнє арифметичне зважене цін біржових контрактів (договорів), укладених за такими облігаціями за проміжок часу, визначений правилами біржі, але не більше 1 хвилини (розрахунковий період)**. Поточна ціна облігації розраховується без врахування НКД. Під час розрахунку поточної ціни облігації не враховуються договори РЕПО, біржові контракти (договори), укладені на підставі адресних заявок⁷, а також під час первинного розміщення облігацій.

Біржа здійснює розрахунок поточних цін під час торговельної сесії не рідше ніж один раз на хвилину. Перший розрахунок поточної ціни (ціни відкриття) здійснюється через встановлений біржею в правилах проміжок часу

⁷ Адресна заявка – заявка, подана учасником біржових торгів та адресована іншому учаснику біржових торгів. Безадресна заявка – заявка, подана учасником біржових торгів та адресована усім учасникам біржових торгів.

від початку торговельної сесії. У разі зупинення торгів облігаціями розрахунок поточної ціни такої облігації не здійснюється впродовж строку зупинення біржових торгів за такою облігацією.

У разі відсутності впродовж розрахункового періоду біржових контрактів (договорів), які враховуються під час розрахунку поточної ціни облігації, поточна ціна облігації визначається з урахуванням безадресних заявок, на підставі яких можуть бути укладені такі біржові контракти (договори), наступним чином:

- якщо краща ціна, вказана в безадресній заявці на купівлю облігації, вища за останнє розраховане на підставі біржових контрактів (договорів) значення поточної ціни відповідної облігації, то поточна ціна облігації вважається рівною кращій ціні, вказаній в безадресній заявці на купівлю відповідної облігації;
- в іншому випадку, якщо краща ціна, вказана в безадресній заявці на продаж облігації, нижча за останнє розраховане на підставі біржових контрактів (договорів) значення поточної ціни відповідної облігації, поточна ціна облігації вважається рівною кращій ціні, вказаній у безадресній заявці на продаж відповідної облігації.

В інших випадках поточна ціна облігації вважається рівною останній розрахованій на підставі біржових контрактів (договорів) поточній ціні цієї облігації.

Для оцінки облігацій використовуються також показники простої та ефективної доходності облігацій.

Проста дохідність або поточна прибутковість (Y_s) – відносна величина, що характеризує дохід за відсотковою облігацією та обчислюється за формулою:

$$Y_s = \frac{\sum_{i=1}^T CF_i - P}{P} \times \frac{365}{t_T - t_0} \times 100,$$

де P – ціна облігації;

Y_s – проста дохідність;

CF_i – виплата за облігацією в момент i в майбутньому;

$t_T - t_0$ – кількість днів між поточною датою та датою останньої виплати;

T – кількість виплат за облігацією в майбутньому.

Ефективна дохідність або прибутковість до погашення (YTM) – відносна величина, що характеризує дохід за облігацією та є коренем такого рівняння:

$$P = \sum_{i=1}^T \left(\frac{CF_i}{\left(1 + \frac{YTM}{100}\right)^{\frac{t_i - t_0}{365}}} \right),$$

де P – ціна облигації;

YTM – ефективна дохідність, %;

CF_i – виплата за облигацією в момент i в майбутньому;

$t_i - t_0$ – кількість днів між поточною датою та датою i -ої виплати;

T – кількість виплат за облигацією в майбутньому.

Рівняння розв'язується щодо YTM ітераційним методом.

Ціна **відсоткової облигації**, розрахована із застосуванням показника ефективної дохідності, дає більш точну оцінку, ніж методом «чистої» ціни.

Ціна **дисконтної облигації** обчислюється за формулою:

$$P = \frac{N}{(1 + YTM)^n}$$

де P – ціна облигації;

YTM – ефективна дохідність, %;

N – номінальна вартість облигації;

n – строк обігу у роках.

У цьому випадку $\frac{1}{(1 + YTM)^n} = \frac{P_{\%}}{100}$, тобто $P_{\%} = (1 + YTM)^n$

Біржовий курс (розрахункове значення ціни цінного папера) є **ринковою ціною** облигації.

Біржовий курс облигації розраховується у день проведення біржових торгів за цією облигацією шляхом розрахунку середнього арифметичного зваженого цін біржових контрактів (договорів), укладених у такий торговельний день, за одночасного дотримання таких вимог:

- у біржовому контракті (договорі), за яким розраховується біржовий курс облигації, передбачено, що строк його виконання не перевищує двох робочих днів з моменту укладання такого біржового контракту (договору);
- біржовий контракт (договір), за яким розраховується біржовий курс облигації, укладено на підставі безадресної заявки, яка станом на момент укладання біржового контракту (договору) входить до граничного спре-

- ду котирування⁸;
- граничний спред котирування становить не більше 15 %;
  - час існування граничного спреду котирування облігації, для якої розраховується біржовий курс, повинен бути не меншим за 50 % часу кожної торговельної сесії за такою облігацією;
  - МДО – не менше 200 000 грн;
  - загальна сума укладених біржових контрактів (договорів), за якими розраховується біржовий курс облігації, в межах граничного спреду котирування має бути не меншою 200 000 грн.

Біржовий курс цінного папера (облігації) розраховується за такою формулою:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n (v_i - w_i \times C_{T_i})}{\sum_{i=1}^n w_i} + C_{T_o},$$

де $\bar{x}$ – біржовий курс цінного папера;

n – кількість біржових контрактів (договорів), за якими розраховується біржовий курс цінного папера;

v_i – сума i -го біржового контракту (договору), за яким розраховується біржовий курс цінного папера;

w_i – кількість цінних паперів у i -му біржовому контракті (договорі), за яким розраховується біржовий курс цінного папера;

$C_{T_i} C_{T_o}$ – накопичений купонний (процентний) дохід, що припадає на один борговий цінний папір, для якого розраховується біржовий курс, відповідно станом на дату T_i виконання i -го біржового контракту (договору) та на дату T_o розрахунку біржового курсу. Ці складові формули використовуються лише під час розрахунку біржового курсу боргових цінних паперів, для яких передбачені виплати фіксованого доходу, і повинні приймати нульове значення для інших цінних паперів. У разі якщо передбачені виплати доходу, фіксованого в іноземній валюті, накопичений купонний (процентний) дохід за такими виплатами має зазначатись у гривні за офіційним курсом Національного банку України станом на дату розрахунку біржового курсу.

⁸ Граничний спред котирування – розраховане на певний момент часу у відсотках відношення різниці максимальної ціни безадресної заявки на продаж, за якої сумарний обсяг заявок цінного папера, розрахований наростаючим підсумком у порядку зростання ціни, становить величину, не меншу мінімально допустимого обсягу (МДО) і мінімальної ціни безадресної заявки на купівлю, за якої сумарний обсяг заявок цінного папера, розрахований наростаючим підсумком у порядку зменшення ціни, становить величину, не меншу МДО до мінімальної ціни безадресної заявки на купівлю, за якої сумарний обсяг заявок цінного папера, розрахований наростаючим підсумком у порядку зменшення ціни, становить величину, не меншу МДО.

Для розрахунку біржового курсу лістингового цінного папера (облігації) використовуються біржові контракти (договори), укладені впродовж останньої години до моменту, коли було укладено останній біржовий контракт (договір) за таким цінним папером (облігацією), при цьому зазначений останній біржовий контракт (договір) також входить до розрахунку біржового курсу.

Інформація про **ціни (біржовий курс, останню поточну ціну, дохідність облігацій** або результати котирування – визначення та/або фіксації ринкової ціни) цінних паперів, у т.ч. **облігацій**, розміщується на власному веб-сайті фондової біржі (у цілодобовому режимі) та може бути надана фондовою біржею будь-якій заінтересованій особі впродовж трьох років після дати здійснення операцій з такими цінними паперами.

4. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІГАЦІЙ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Облігації підприємств – окремих вид облігацій, які на відміну від облігацій місцевих позик мають певні особливості. Ці особливості стосуються емісійних операцій з облігаціями підприємств.

Облігації підприємств розміщуються юридичними особами тільки після повної сплати свого статутного капіталу.

Облігації підприємств підтверджують зобов'язання емітента за ними та не дають право на участь в управлінні емітентом.

Не допускається розміщення облігацій підприємств для формування та поповнення статутного капіталу емітента, а також покриття збитків від господарської діяльності шляхом зарахування доходу від продажу облігацій як результату поточної господарської діяльності.

Юридична особа має право розміщувати відсоткові та/або дисконтні облігації на суму, яка **не перевищує трикратного розміру власного капіталу або розміру забезпечення**, що надається їй з цією метою третіми особами.

Рішення про емісію облігацій підприємств приймається відповідним органом управління емітента згідно з нормами законів, що регулюють порядок створення, діяльності та припинення юридичних осіб відповідної організаційно-правової форми.

Який орган комунального підприємства уповноважений приймати рішення про емісію облігацій?

Комунальні унітарні підприємства (далі – комунальні підприємства) складають окрему групу підприємств. Власниками комунальних підприємств є територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах або територіальні громади перелічених адміністративно-територіальних одиниць, майно яких перебуває в управлінні районної або обласної ради. Комунальне підприємство відповідно до ст. 26, 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» створюється на сесії відповідної ради або ради об'єднаної територіальної громади і оформляється рішенням ради. У рішенні має бути зазначено назву підприємства, встановлено розмір статутного фонду, орган, уповнова-

жений від імені ради виконувати функції з управління підприємством.

Управління комунальними підприємствами здійснюють виконавчі органи рад – виконавчі комітети, відділи, управління, комітети та інші органи сільських, селищних, міських рад. Зазначені вище органи діють на професійних постійних засадах і здійснюють повсякденне управління діяльністю комунальних підприємств, виконуючи функції, передані їм радами. Про виконання наданих радами повноважень органи управління комунальними підприємствами звітують перед радами як представниками власників – територіальних громад.

Щодо комунальних підприємств, засновником яких була сільська, селищна або міська рада, що припинилася, відбувається зміна власника – тепер це комунальне підприємство належить мешканцям усієї об'єднаної громади, а функції органу управління, уповноваженого власником, виконує рада об'єднаної територіальної громади.

Орган, що приймає рішення про розміщення облігацій, бажано визначити у статуті комунального підприємства. Якщо ж цей орган не визначено у статуті, рішення про розміщення облігацій приймає виконавчий орган ради. Повноваження виконавчого органу ради щодо прийняття рішення про розміщення облігацій може бути затверджено (погоджено) рішенням відповідної ради об'єднаної територіальної громади.

У рішенні уповноваженого органу емітента (виконавчого органу) може бути, але не обов'язково, визначено інший орган емітента, якому надаються певні повноваження в процесі емісії облігацій.

Безпосереднє управління діяльністю комунального підприємства здійснює його керівник (директор, начальник), який призначається на посаду органом місцевого самоврядування, уповноваженим на це радою. Згідно зі ст. 52 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», ці та інші повноваження з управління комунальними підприємствами можуть бути перерозподілені між радою, її органами, відповідним головою.

За потреби виконавчому органу емітента у процесі емісії облігацій підприємств надаються повноваження щодо:

- залучення до розміщення андеррайтера;
- зміни дат початку та закінчення розміщення облігацій;
- внесення змін та/або доповнень до проспекту облігацій (у разі оформлення проспекту);
- внесення змін до рішення про емісію облігацій;
- визначення розміру відсоткового доходу за відсотковими облігаціями у межах, визначених рішенням про емісію облігацій та/або проспектом облігацій (у разі оформлення проспекту);
- визначення ціни розміщення облігацій згідно з критеріями та/або умовами, відповідно до яких визначається остаточна ціна розміщення (за відсутності ціни розміщення у проспекті облігацій у разі його оформлення);

- прийняття рішення про дострокове закінчення розміщення облігацій (за умови, що на запланований обсяг облігацій укладено договори з першими власниками та облігації повністю оплачено);
- затвердження результатів емісії облігацій;
- затвердження звіту про результати емісії облігацій;
- прийняття рішення про відмову від емісії облігацій;
- прийняття рішення про проведення конвертації облігацій;
- прийняття рішення про емісію облігацій з метою проведення конвертації облігацій існуючого випуску;
- затвердження результатів конвертації облігацій;
- прийняття рішення про відмову від проведення конвертації облігацій;
- прийняття рішення про анулювання викуплених облігацій;
- прийняття рішення про дострокове погашення облігацій;
- прийняття рішення про продовження строків обігу та погашення облігацій;
- повернення внесків, внесених як плата за облігації, у разі визнання емісії недійсною або незатвердження в установлені законодавством строки результатів емісії облігацій органом емітента, уповноваженим приймати таке рішення, або у разі прийняття рішення про відмову від емісії облігацій.

Для реєстрації випуску облігацій комунальне підприємство подає НКЦПФР додатково до інших документів **проміжну та річну фінансову звітність**.

Фінансова звітність передбачає наявність звіту про:

- фінансовий стан на кінець періоду;
- прибутки та збитки та інший сукупний дохід за період;
- зміни у власному капіталі за період;
- рух грошових коштів за період;
- а також приміток до фінансової звітності.

Проміжна фінансова звітність подається разом зі звітом щодо огляду проміжної фінансової звітності за звітний період, що передував кварталу, у якому подаються документи для реєстрації випуску, окрім випадку, коли попереднім звітним періодом є рік.

Річна фінансова звітність подається **разом з аудиторським звітом (звітом незалежного аудитора)** щодо річної фінансової звітності у повному обсязі за звітний рік, що передував року, в якому подаються документи для реєстрації випуску облігацій.

Для аудиту фінансової звітності у складі документів для реєстрації випуску НКЦПФР встановила обов'язкові вимоги, про наявність яких підприємство має знати.

Форма і зміст аудиторського звіту мають відповідати вимогам Міжна-

родних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (скорочено – МСА), зокрема МСА 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності», МСА 705 «Модифікація думки у звіті незалежного аудитора», МСА 706 «Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудитора», МСА 710 «Порівняльна інформація – відповідні показники і порівняльна фінансова звітність», МСА 720 «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, що містять перевірену аудитором фінансову звітність»; Міжнародного стандарту завдань з огляду (скорочено – МСЗО) 2410 «Огляд проміжної фінансової інформації, що виконується незалежним аудитором суб'єкта господарювання».

Звіт незалежного аудитора щодо річної фінансової звітності має складатися з таких основних розділів:

- «Звіт щодо фінансової звітності»;
- «Звіт про інші правові та регуляторні вимоги»;
- «Інші елементи».

У Розділі «Звіт щодо фінансової звітності», зокрема, висловлюється думка аудитора щодо повного комплекту фінансової звітності.

Думка аудитора щодо повного комплекту фінансової звітності може бути немодифікованою і наводитися в окремому розділі немодифікованого звіту незалежного аудитора (складеного в усіх суттєвих аспектах відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності або такого, що надає достовірну інформацію відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності).

Думка аудитора щодо повного комплекту фінансової звітності може бути модифікованою і наводитися в окремому розділі модифікованого звіту незалежного аудитора.

Модифікований звіт незалежного аудитора може містити такі типи модифікованих думок:

- умовно-позитивна;
- негативна;
- відмова від висловлення думки.

Параграф з описанням питань, що призвели до модифікації думки аудитора, включається в текст аудиторського звіту безпосередньо перед параграфом, у якому висловлена думка, під заголовком «Підстава для висловлення умовно-позитивної думки», «Підстава для висловлення негативної думки» або «Підстава для відмови від висловлення думки», якщо в процесі аудиту виникає будь-яка з наведених нижче обставин:

- на основі отриманих достатніх і прийнятних аудиторських доказів аудитор доходить висновку, що фінансова звітність у цілому містить суттєві викривлення;
- аудитор не має можливості отримати достатні та прийнятні аудиторські докази, щоб дійти висновку, що фінансова звітність у цілому не містить

суттєвих викривлень.

У параграфі із описанням питань, що призвели до модифікації думки аудитора, аудитор описує факти, що призвели до модифікації думки аудитора, та оцінює їх суттєвість щодо:

- невідповідності національним П(С)БО або МСФЗ згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
- неможливості застосування національних П(С)БО або МСФЗ відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» у випадку відсутності первинних документів та облікових реєстрів, які були основою для складання фінансової звітності;
- наявності інших фактів та обставин, які впливають на достовірність фінансової звітності в цілому.

Розділ «Звіт про інші правові та регуляторні вимоги» повинен містити:

1) опис питань і висновки, яких дійшов аудитор, щодо:

- відповідності розміру статутного капіталу установчим документам;
- формування та сплати статутного капіталу із зазначенням переліку внесків, унесених в оплату статутного капіталу, реквізитів платіжних документів (у разі оплати грошовими коштами) або актів приймання-передавання (при оплаті негрошовими коштами);
- якщо статутний капітал сплачено не в повному обсязі, зазначаються розміри сплаченої та несплаченої частин;
- забезпечення випуску облігацій підприємств відповідно до законодавства України (вид, розмір, опис забезпечення, реквізити укладених договорів) – за наявності;
- інформації стосовно розміру власного капіталу емітента на дату прийняття ним рішення про розміщення облігацій підприємств, якщо рішення про розміщення прийняте у звітному періоді;

2) висновки щодо питань, які наведено у попередньому підпункті, мають бути сформульовані у формі, що відповідає завданню з надання достатньої впевненості як немодифікована або модифікована думка;

3) інформацію про наявність подій після дати балансу, які не були відображені у фінансовій звітності, проте можуть суттєво впливати на фінансовий стан юридичної особи, зокрема щодо розміру власного капіталу емітента на дату прийняття ним рішення про розміщення облігацій підприємств, якщо рішення про розміщення прийняте після дати балансу;

4) інформацію про наявність інших фактів та обставин, які можуть суттєво вплинути на діяльність юридичної особи у майбутньому, та оцінку ступеня їхнього впливу, зокрема про склад і структуру фінансових інвестицій;

5) інформацію щодо іншої фінансової звітності відповідно до законів України та нормативно-правових актів НКЦПФР.

Розділ «Інші елементи» включає основні відомості про аудиторську фір-

му та іншу необхідну інформацію.

Аудитор може надати модифікований або негативний звіт щодо огляду проміжної фінансової звітності, якщо його увагу привернув будь-який факт, який дає йому підстави вважати, що необхідно зробити суттєве коригування проміжної фінансової звітності. Модифікація звіту щодо огляду робиться доданням до звіту пояснювального параграфа та наданням умовно-позитивного висновку.

Якщо аудитор не може завершити огляд внаслідок обмеження обсягу, він має зазначити у звіті щодо огляду причини обмеження обсягу.

Аудитор повинен додати до звіту щодо огляду пояснювальний параграф для висвітлення суттєвої невизначеності щодо безперервності діяльності суб'єкта господарювання у разі наявності події або умови, що свідчать про таку невизначеність.

За реєстрацію облігацій **комунальне підприємство сплачує 0,1 % номінальної вартості випуску цінних паперів, але не більше 50-кратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня поточного року.** Прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня 2019 р. встановлено у розмірі 1 921 грн, 50-кратний розмір дорівнює 96 050 грн. Це гранична сума витрат, рівнозначна випуску облігацій на 96 млн грн.

Комунальні підприємства як емітенти облігацій зобов'язані розкривати **регульовану інформацію**, яка складається з **регулярної річної та особливої інформації**.

До **регулярної річної інформації** комунального підприємства як емітента облігацій належить:

- основні відомості про підприємство (включає, зокрема, найменування та місцезнаходження підприємства, розмір його статутного капіталу);
- інформація про одержані ліцензії на окремі види діяльності;
- відомості про участь емітента в інших юридичних особах;
- інформація про наявність філіалів або інших відокремлених структурних підрозділів емітента;
- інформація про органи управління емітента, його посадових осіб та засновників;
- **звіт керівництва** (звіт про управління);
- інформація про будь-які винагороди або компенсації, які мають бути виплачені посадовим особам підприємства у разі їх звільнення;
- інформація про цінні папери підприємства (вид, форма випуску, тип, кількість), наявність публічної пропозиції та/або допуску до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру;
- інформація про забезпечення випуску облігацій;

- інформація про наявність у власності працівників підприємства цінних паперів такого підприємства;
- інформація про виплату доходів за цінними паперами у звітному періоді;
- **інформація про господарську та фінансову діяльність емітента;**
- річна фінансова звітність, підтверджена аудитором (аудиторською фірмою);
- аудиторський звіт незалежного аудитора, наданий за результатами аудиту фінансової звітності емітента аудитором (аудиторською фірмою);
- річна фінансова звітність поручителя (страховика/гаранта), що здійснює забезпечення випуску облігацій (за кожним суб'єктом забезпечення окремо);
- **твердження щодо річної інформації.**

Річний **звіт керівництва** (звіт про управління) у складі регулярної інформації має містити достовірний огляд розвитку емітента та його діяльності за звітний період включно з описом ризиків та невизначеностей, з якими стикається емітент у своїй господарській діяльності.

Річний звіт керівництва має містити:

- 1) вірогідні перспективи подальшого розвитку підприємства;
- 2) інформацію про розвиток підприємства;
- 3) інформацію про укладення деривативів або вчинення правочинів щодо похідних цінних паперів підприємства, якщо це впливає на оцінку його активів, зобов'язань, фінансового стану та доходів або витрат підприємства, зокрема інформацію про:
  - завдання та політику підприємства щодо управління фінансовими ризиками, у тому числі політику щодо страхування кожного основного виду прогнозованої операції, для якої використовуються операції хеджування;
  - схильність підприємства до цінових ризиків, кредитного ризику, ризику ліквідності та/або ризику грошових потоків;
- 4) звіт про корпоративне управління.

Звіт про корпоративне управління має містити посилання на:

- власний кодекс корпоративного управління, яким керується підприємство;
- кодекс корпоративного управління фондової біржі, об'єднання юридичних осіб або інший кодекс корпоративного управління, який підприєм-

ство добровільно вирішило застосовувати;

- всю відповідну інформацію про практику корпоративного управління, що застосовується понад визначені законодавством вимоги.

Інформація про господарську та фінансову діяльність підприємства має містити інформацію про:

- основні засоби підприємства;
- зобов'язання та забезпечення;
- обсяги виробництва та реалізації основних видів продукції;
- собівартість реалізованої продукції;
- осіб, послугами яких користується підприємство.

Інформація про основні засоби містить дані про строки та умови користування основними засобами (за основними групами), первісну вартість основних засобів, ступінь їхнього зносу та використання, суму нарахованого зносу, дані щодо того, чим зумовлені суттєві зміни у вартості основних засобів, а також інформацію про всі обмеження на використання майна емітента.

Інформація про зобов'язання та забезпечення надається у вигляді таблиці 2.3.

Таблиця 2.3
Зобов'язання та забезпечення

Види зобов'язань	Дата виникнення	Непогашена частина боргу (тис. грн)	Відсоток за користування коштами (відсоток річних)	Дата погашення
Кредити банку	X		X	X
у т.ч.:				
Зобов'язання за цінними паперами	X		X	X
у т.ч.:				
за облігаціями (за кожним власним випуском):	X		X	X
за вексями (усього)	X		X	X
за іншими цінними паперами (за кожним видом):	X		X	X

Продовження таблиці 2.3

за фінансовими інвестиціями в корпоративні права (за кожним видом):	X		X	X
Податкові зобов'язання	X		X	X
Фінансова допомога на зворотній основі	X		X	X
Інші зобов'язання та забезпечення	X		X	X
Усього зобов'язань та забезпечень	X		X	X
Опис				

Інформація про обсяги виробництва і реалізації основних видів продукції та про собівартість реалізованої продукції подається підприємствами, які займаються видами діяльності, що класифікуються як переробна, добувна промисловість або виробництво та розподілення електроенергії, газу та води за класифікатором видів економічної діяльності. Зазначена інформація **не подається**, якщо дохід (виручка) від реалізації продукції за звітний період становить менше 5 млн грн.

В інформації про осіб, послугами яких користується підприємство, зазначаються відомості про:

- професійних учасників фондового ринку, послугами яких користується емітент;
- аудиторів (аудиторські фірми), які надають аудиторські послуги емітенту;
- суб'єктів оціночної діяльності;
- осіб, які мають право провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку;
- юридичних осіб, які надають правову допомогу емітенту;
- юридичних осіб, які надають страхові послуги емітенту;
- юридичних осіб, які уповноважені здійснювати рейтингову оцінку емітента та/або його цінних паперів.

Твердження щодо річної інформації має містити офіційну позицію осіб, які здійснюють управлінські функції та підписують річну інформацію підприємства – емітента облігацій, про те, що, наскільки це їм відомо, річна фінансова звітність, підготовлена відповідно до стандартів бухгалтерського обліку, що вимагаються згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», містить достовірне та об'єктивне подання інформації про стан активів, пасивів, фінансовий стан, прибутки та збитки підприємства, а також про те, що звіт керівництва включає достовірне та об'єктив-

не подання інформації про розвиток і здійснення господарської діяльності та стан підприємства разом з описом основних ризиків та невизначеностей, з якими вони стикаються у своїй господарській діяльності.

До **особливої інформації** комунального підприємства як емітента облігацій належать відомості про:

- прийняття рішення про розміщення облігацій на суму, що перевищує 25 % статутного капіталу;
- факти включення/виключення цінних паперів до біржового реєстру фондової біржі;
- зміну складу посадових осіб підприємства;
- рішення щодо утворення, припинення його філій, представництв;
- рішення щодо зменшення статутного капіталу;
- порушення провадження у справі про відшкодування підприємству збитків, завданих посадовою особою такого підприємства;
- порушення справи про банкрутство підприємства, винесення ухвали про його санацію;
- рішення вищого органу підприємства або суду про припинення або банкрутство підприємства;
- заміну поручителя (страховика, гаранта), що здійснює забезпечення випуску облігацій;
- зміну адреси власного веб-сайту підприємства.

Розділ III. РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ

1. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОБЛІГАЦІЙ

Ринок облігацій є частиною ринку цінних паперів, тому норми і правила державного регулювання ринку цінних паперів розповсюджуються як на ринок облігацій, так і ринки інших цінних паперів (акцій, інвестиційних сертифікатів тощо).

В Україні діє спеціальний Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), яка є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президентові України, підзвітним Верховній Раді України.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку складається з Комісії як колегіального органу та центрального апарату, також може утворювати територіальні органи.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку формується у складі Голови та шести членів НКЦПФР, які призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України шляхом видання відповідного указу.

Основною формою роботи НКЦПФР як колегіального органу є засідання.

Засідання НКЦПФР є правомочним, якщо на ньому присутні більше половини її загального кількісного складу.

Рішення НКЦПФР вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від загального кількісного складу.

Строк повноважень Голови та членів НКЦПФР становить шість років. Одна й та ж особа не може бути Головою та/або членом НКЦПФР більше двох строків підряд.

Головна мета державного регулювання ринку цінних паперів – створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства. Нагадаємо, що учасниками ринку цінних паперів є емітенти, інвестори та професійні учасники ринку (торговці цінними паперами, депозитарні установи, компанії з управління активами, фондові біржі тощо).

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється у таких основних формах.

1. Прийняття **актів законодавства** з питань діяльності учасників ринку цінних паперів. Рішеннями НКЦПФР затверджуються нормативно-правові акти (положення, порядки, вимоги тощо), які обов'язкові для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцево-

го самоврядування, учасниками ринку цінних паперів, їхніми об'єднаннями. Нормативно-правові акти НКЦПФР підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України.

2. Видача **ліцензій** на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів та забезпечення контролю за такою діяльністю. Ліцензії видаються тільки професійним учасникам; емітенти та інвестори повинні перевіряти наявність таких ліцензій перед тим, як мати справу з торговцями, біржами та іншими професійними учасниками ринку цінних паперів.

3. **Реєстрація випусків** цінних паперів, звітів про результати розміщення цінних паперів та затвердження проспектів цінних паперів; контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів, звіту про результати розміщення цінних паперів та затвердження проспекту цінних паперів. Це стосується саме емітентів облігацій, зокрема міських рад та комунальних підприємств.

4. Створення системи **захисту прав інвесторів** і контролю за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів. Інвестори є найбільш незахищеними учасниками ринку, на їхні гроші зазіхають усі інші учасники ринку, тому НКЦПФР як державний орган має насамперед опікуватися захистом прав інвесторів.

5. Контроль за **достовірністю інформації**, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючими органами. Надання недостовірної інформації вважається порушенням законодавства, за яке передбачено відповідне покарання.

6. Встановлення **правил і стандартів здійснення операцій** на ринку цінних паперів та контролю за їх дотриманням. Такі правила і стандарти встановлюються як для операцій з цінними паперами, так і для депозитарних, зокрема облікових, операцій.

7. **Пруденційний нагляд** за професійними учасниками фондового ринку. Слово *prudential* (пруденційний) означає «продиктований розсудливістю, розсудливий». На відміну від *адміністративного нагляду*, який по суті означає *контроль*, основним методом якого є *перевірка*, пруденційний нагляд – це **система наглядових процедур за дотриманням пруденційних нормативів, що зменшує ризики** невиконання зобов'язань перед клієнтами (емітентами та інвесторами). Така система спонукає професійного учасника управляти власними ризиками.

8. Контроль за **системами ціноутворення** на ринку цінних паперів.

9. Контроль за діяльністю **осіб, які обслуговують** випуск та обіг цінних

паперів. До таких осіб належать **рейтингові агентства** та особи, які надають **інформаційні послуги**. Вони не підлягають ліцензуванню, але мають бути занесені у спеціальні реєстри, а їхню діяльність контролює НКЦПФР.

Закон надає НКЦПФР великий обсяг повноважень, тож розглянемо головні з них.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку має наступні права.

1. У разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів НКЦПФР має право **вносити попередження, зупиняти** на термін до одного року **обіг** цінних паперів, **дію ліцензій**, виданих НКЦПФР, анулювати дію таких ліцензій.

2. Зупиняти обіг цінних паперів емітента, зокрема у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають **ознаки фіктивності**, а також відновлювати їхній обіг; подавати позов до суду про припинення юридичної особи – емітента у зв'язку з включенням його до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності.

Ознаками фіктивності емітента облігацій комунальних підприємств є:

- 1) неподання емітентом до НКЦПФР регулярної річної інформації;
- 2) реєстрація місцезнаходження емітента у приміщенні житлового фонду;
- 3) середньомісячна величина заробітної плати за звітний період є меншою від мінімального розміру заробітної плати, встановленого законодавством;
- 4) відсутність чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- 5) основні засоби та/або незавершені капітальні інвестиції, та/або інвестиційна нерухомість, та/або довгострокові біологічні активи, та/або запаси, та/або поточні біологічні активи, та/або права користування природними ресурсами, та/або відстрочені податкові активи, та/або гроші та їхні еквіваленти, та/або інші оборотні активи складають менш ніж 25 % активів емітента станом на кінець звітного періоду.

Для емітентів **забезпечених облігацій** ознакою фіктивності є відсутність договору поруки чи страхування ризиків непогашення основної суми боргу (непогашення основної суми боргу та невиплати доходу за облігаціями) або договору перестрахування (у випадках, передбачених законодавством), або відкликання гарантії виконання емітентом зобов'язання щодо погашення основної суми боргу (погашення основної суми боргу та виплати доходу за облігаціями) у період після дати реєстрації НКЦПФР випуску облігацій та про-

спекту їхньої емісії (у разі якщо не укладено новий відповідний договір, не отримано нову гарантію) відповідно до наявної в НКЦПФР інформації.

3. Здійснювати **контроль за достовірністю та розкриттям інформації**, що здійснюється емітентами та особами, які займаються професійною діяльністю на ринку цінних паперів, і саморегулювними організаціями, а також за її відповідністю встановленим вимогам. У процесі розгляду проспекту облігацій, поданого на затвердження, НКЦПФР має право:

- вимагати від емітента надання будь-якої інформації, що може мати вплив на оцінку облігацій, які допущені до торгів на фондовій біржі;
- вимагати доповнення проспекту;
- оприлюднювати інформацію про факт невиконання емітентом своїх зобов'язань, зазначених у проспекті облігацій;
- вимагати надання інформації та документів від аудиторів (аудиторських фірм);
- вимагати від емітента здійснити розкриття інформації у порядку та строки, визначені НКЦПФР;
- самостійно розкривати інформацію за своєю ініціативою у випадку, якщо емітент не виконав відповідної вимоги НКЦПФР.

4. Проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами **перевірки та ревізії діяльності емітентів** щодо стану корпоративного управління та здійснення операцій з розміщення та обігу цінних паперів.

5. **Надсилати** емітентам, особам, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, фондовим біржам **обов'язкові для виконання розпорядження** про усунення порушень законодавства про цінні папери та вимагати надання необхідних документів відповідно до чинного законодавства.

6. **Надсилати матеріали в правоохоронні органи** стосовно фактів правопорушень, за які передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність, якщо до компетенції НКЦПФР не входить накладення адміністративних стягнень за відповідні правопорушення.

7. **Розробляти і затверджувати** з питань, що належать до її компетенції, **обов'язкові для виконання нормативні акти**.

8. **Накладати** адміністративні стягнення, **штрафні та інші санкції** за порушення чинного законодавства на юридичних осіб та їхніх співробітників.

9. **Призупиняти торгівлю** облігаціями на фондових біржах на період до 10 робочих днів у разі наявності достатніх підстав, підтверджених відповідними документами, вважати, що вимоги законодавства про цінні папери було порушено; **забороняти торгівлю** облігаціями на фондових біржах, якщо встановлено факт порушення законодавства про цінні папери; **відкладати або забороняти торгівлю** облігаціями, якщо НКЦПФР на основі достатніх підстав, підтверджених відповідними документами, вважає, що емітент перебуває в ситуації, коли подальший обіг цінних паперів такого емітента порушуватиме права інвесторів; забороняти публічну пропозицію облігацій або допуск облігацій до торгів на фондовій біржі, якщо встановлено факт порушення вимог законодавства про цінні папери.

10. **Вилучати** під час проведення перевірок **на строк до трьох робочих днів документи**, що підтверджують факти порушення актів законодавства про цінні папери.

11. Встановлювати **граничні тарифи** на **послуги рейтингових агентств**, які оплачуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; **проводити** самостійно чи разом з іншими відповідними органами **перевірки** фінансово-господарської діяльності уповноважених **рейтингових агентств**; у разі виявлення ознак порушення рейтинговим агентством вимог законів України у сфері цінних паперів та/або нормативних актів НКЦПФР вживати заходи впливу відповідно до законодавства, у т.ч. виключати уповноважені рейтингові агентства з Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств, анулювати Свідоцтво про включення до Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств, виключити міжнародні рейтингові агентства з переліку визнаних.

12. З метою захисту інтересів держави та інвесторів у цінні папери **зупиняти** на підставі рішення НКЦПФР **внесення змін** до системи реєстру власників іменних цінних паперів або **до системи депозитарного обліку** щодо цінних паперів певного емітента або певного власника на строк до усунення порушень, що стали підставою для прийняття такого рішення.

13. Звертатися до судів із запитом щодо **надання інформації** про перебування у них на розгляді справ щодо цінних паперів та корпоративного управління у зв'язку з розглядом НКЦПФР питань діяльності відповідних емітентів та професійних учасників ринку цінних паперів.

Уповноваженими особами НКЦПФР є Голова та члени Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також уповноважені НКЦПФР посадові особи.

Уповноважені особи НКЦПФР мають право:

- безперешкодно входити на підприємства, в установи, організації за службовим посвідченням і мати доступ до документів та інших матеріа-

- лів, необхідних для проведення перевірки;
- вимагати необхідні документи та іншу інформацію у зв'язку з реалізацією своїх повноважень;
  - залучати за погодженням з відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевої влади та самоврядування, підприємствами та об'єднаннями їхніх спеціалістів, депутатів місцевих рад (за їхньою згодою) для проведення перевірок та ревізій;
  - відповідно до розподілу обов'язків чи письмового доручення провадити в межах наданих повноважень розгляд справ про порушення чинного законодавства щодо випуску та обігу цінних паперів, у т.ч. стандартів, норм і правил, визначених нормативними актами НКЦПФР, видавати розпорядження про усунення порушень законодавства про цінні папери, звертатися до правоохоронних органів щодо проведення досудового розслідування або вжиття інших заходів відповідно до законодавства;
  - вимагати в межах своєї компетенції в посадових осіб підприємств, установ, організацій надання письмових пояснень.

Без згоди НКЦПФР уповноважені нею особи не можуть входити до складу комісій, комітетів та інших органів, що формуються центральними державними та місцевими органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування.

НКЦПФР застосовує до юридичних осіб фінансові санкції. Основними з них є санкції за:

1) розміщення цінних паперів без реєстрації їхнього випуску в установленому законом порядку – у розмірі від 170 000 до 850 000 грн або в розмірі до 150% прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій;

2) ненадання інвестору в цінні папери, зокрема облігації, на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації – у розмірі до 17 000 грн; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 17 000 до 85 000 грн;

3) несвоєчасне надання інформації інвесторам в цінні папери на їхній письмовий запит – у розмірі до 1 700 грн; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 1 700 до 8 500 грн;

4) неопублікування, опублікування не в повному обсязі інформації та/або опублікування недостовірної інформації – у розмірі до 17 000 грн; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 17 000 до 85 000 грн;

5) нерозміщення, розміщення не в повному обсязі інформації та/або розміщення недостовірної інформації у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів – у розмірі до 17 000 грн; за такі ж дії,

вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 17 000 до 85 000 грн;

б) неподання, подання не в повному обсязі інформації та/або подання недостовірної інформації до НКЦПФР – у розмірі до 17 000 грн; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 17 000 до 85 000 грн;

7) невиконання або несвоєчасне виконання рішень НКЦПФР або розпоряджень, постанов або рішень уповноважених осіб НКЦПФР щодо усунення порушень законодавства на ринку цінних паперів – у розмірі від 17 000 до 85 000 грн; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 85 000 до 170 000 грн;

8) умисне незаконне розголошення, передачу або надання доступу до інсайдерської інформації (окрім розкриття інсайдерської інформації в межах виконання професійних, трудових або службових обов'язків та в інших випадках, передбачених законом), а так само надання з використанням такої інформації рекомендацій стосовно придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), а також вчинення з використанням інсайдерської інформації на власну користь або на користь інших осіб правочинів, спрямованих на придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), яких стосується інсайдерська інформація, – у розмірі від 170 000 до 850 000 грн або в розмірі до 150 % прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 850 000 до 1 700 000 грн або в розмірі від 150 % до 300 % прибутку (надходжень), одержаних в результаті цих дій;

9) невиконання умов проспекту цінних паперів, затвердженого у встановленому порядку, – у розмірі до 17 000 грн; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 17 000 до 85 000 грн;

10) розповсюдження реклами (внесення змін до реклами) цінних паперів та фондового ринку без її попереднього подання НКЦПФР – у розмірі від 50 % до 150 % вартості розміщеної реклами; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 150 % до 300 % вартості розміщеної реклами;

11) неприпинення розповсюдження реклами цінних паперів у разі визнання емісії таких цінних паперів відповідного випуску недобросовісною або недійсною або визнання в установленому порядку випуску цінних паперів таким, що не відбувся, – у розмірі від 100 % до 200 % вартості розміщеної реклами; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі від 200 % до 400 % вартості розміщеної реклами;

12) розповсюдження реклами після зупинення в установленому порядку такого розповсюдження НКЦПФР – у розмірі від 150 % до 300 % вартості розміщеної реклами; за такі ж дії, вчинені повторно впродовж року, – у розмірі

від 300 % до 600 % вартості розміщеної реклами.

Рішення НКЦПФР про накладення штрафу може бути оскаржено в суді.

У разі несплати штрафу впродовж 15 днів примусове стягнення штрафів здійснюється на підставі відповідного рішення суду за позовом НКЦПФР.

Уповноважена особа НКЦПФР, яка виявила факт вчинення юридичною особою правопорушення на ринку цінних паперів, складає акт, який разом з письмовими поясненнями керівника, іншої відповідальної посадової особи та пов'язаними з таким правопорушенням документами впродовж 5 робочих днів подає уповноваженій особі НКЦПФР, що має право застосовувати санкцію за правопорушення на ринку цінних паперів.

Санкції застосовуються Головою НКЦПФР, членом НКЦПФР, уповноваженими НКЦПФР посадовими особами після розгляду документів, що підтверджують факт правопорушення.

У разі якщо під час проведення перевірки уповноваженою особою НКЦПФР проводилося вилучення документів, які підтверджують факт порушення, до акта про правопорушення додаються їхні копії, а також протокол про вилучення.

Вилучення документів, що підтверджують факт правопорушення, проводиться на строк до трьох робочих днів з обов'язковим складенням протоколу, в якому зазначаються дата його складення, прізвище і посада особи, яка провела вилучення, перелік вилучених документів та день, у який вони відповідно до Закону мають бути повернені. Протокол складається у двох примірниках та підписується уповноваженою особою НКЦПФР, яка провела вилучення документів. Представнику юридичної особи, документи якої вилучені, у момент вилучення документів видається один з примірників протоколу про їх вилучення.

Уповноважена особа НКЦПФР приймає рішення про застосування санкції впродовж 30 робочих днів після отримання документів, що підтверджують факт правопорушення. Рішення про застосування санкції оформляється постановою, що надсилається юридичній особі, до якої застосовано санкцію.

Юридична особа може бути притягнута до відповідальності за вчинення правопорушення на ринку цінних паперів не пізніше трьох років з дня його вчинення незалежно від санкції.

2. ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ НА РИНКУ ОБЛІГАЦІЙ

Правозастосування – це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, що полягає в індивідуалізації правових норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права. Інакше кажучи, **застосування правових норм** – це ухвалення на основі норм права **рішень у конкретних справах**.

Компетентним державним органом на ринку цінних паперів, зокрема на ринку облігацій, є НКЦПФР, а посадовими особами – уповноважені від її імені особи. НКЦПФР було прийнято спеціальний акт законодавства – *Правила розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій*, які визначають порядок та строки розгляду справ про порушення громадянами, посадовими особами та юридичними особами вимог законодавства на ринку цінних паперів. Уповноважені особи НКЦПФР у межах своїх повноважень зобов'язані в кожному випадку виявлення правопорушення вжити всіх необхідних заходів для документального закріплення факту правопорушення, всебічно, повно та об'єктивно дослідити обставини справи, а також своєчасно застосувати передбачені законодавством санкції.

Адміністративне стягнення на громадянина чи посадову особу може бути накладено **не пізніш як через два місяці з дня вчинення правопорушення**, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через два місяці з дня його виявлення.

Справа про правопорушення може бути порушена тільки в тому разі, якщо є достатньо даних, які вказують на наявність правопорушення.

Уповноважена особа при виявленні правопорушення виносить постанову про порушення справи про правопорушення на ринку цінних паперів.

Справа про правопорушення порушується з дати винесення постанови про порушення справи про правопорушення на ринку цінних паперів.

Уповноваженою особою щодо вчинення правопорушення складається акт про правопорушення на ринку цінних паперів.

Про дату, час та місце складання акта про правопорушення на ринку цінних паперів особу, щодо якої порушено справу про правопорушення, повідомляють не пізніше ніж за п'ять робочих днів до дати складання акта.

Акт про правопорушення на ринку цінних паперів складається та підписується не пізніше двадцяти робочих днів з дати винесення постанови про порушення справи про правопорушення на ринку цінних паперів.

Акт про правопорушення повинен містити:

- номер, дату, місце його складання; посаду, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала акт про правопорушення на ринку цінних паперів (у разі надання повноважень за дорученням – реквізити доручення);
- повне найменування юридичної особи, місцезнаходження, код за ЄДР-ПОУ, у разі наявності інформації – банківські реквізити, засоби зв'язку;

- виклад обставин правопорушення;
- посилання на нормативно-правовий акт, норму якого порушено;
- відомості про наявність повторного вчинення правопорушення особою, щодо якої складено акт про правопорушення на ринку цінних паперів;
- інші відомості, необхідні для вирішення справи про правопорушення.

Пояснення особи, щодо якої складено акт про правопорушення, є складовою частиною акта про правопорушення і приєднуються до нього у вигляді додатка.

Акт про правопорушення підписується особою, яка його склала, і керівником або представником юридичної особи, щодо якої його складено.

У разі відмови керівника або представника юридичної особи підписати акт про правопорушення на ринку цінних паперів уповноваженою особою на акті робиться напис про відмову.

Один примірник акта про правопорушення після підписання надається керівнику або представнику юридичної особи, щодо якої його складено. У разі неявки керівника або представника юридичної особи на підписання акта про правопорушення один примірник акта надсилається юридичній особі одночасно з постановою про розгляд справи про правопорушення на ринку цінних паперів.

Акт про правопорушення після його складання впродовж п'яти робочих днів разом з поясненнями та іншими документами справи направляється уповноваженій особі, яка правомочна розглядати справу про правопорушення, для підготовки справи до розгляду.

Справа про правопорушення щодо юридичної особи розглядається у присутності керівника та/або представника юридичної особи, яка притягується до відповідальності.

Повноваження представника юридичної особи, що притягується до відповідальності, засвідчуються довіреністю, оригінал або копія якої долучається до матеріалів справи.

У разі відсутності керівника або представника юридичної особи справа про правопорушення розглядається за умови своєчасного повідомлення юридичної особи про місце і час розгляду справи.

Керівник або представник юридичної особи має право: бути заслуханим, давати пояснення, надавати докази, заявляти клопотання, оскаржити рішення уповноваженої особи у справі.

Розглянувши справу про правопорушення, уповноважена особа приймає рішення у справі.

Рішення уповноваженої особи у справі оформлюється у вигляді постанови.

Постанова складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

У **вступній частині** постанови зазначаються: номер постанови; дата та

місце розгляду справи; посада, прізвище, ім'я та по батькові уповноваженої особи, яка винесла постанову; документ, на підставі якого вона діє; відомості про особу, щодо якої розглядається справа: повне найменування юридичної особи, місцезнаходження, код за ЄДРПОУ, у разі наявності інформації – банківські реквізити, засоби зв'язку.

Описова частина повинна містити **викладення обставин, встановлених при розгляді справи**, та посилання на нормативно-правовий акт, норми якого порушено.

У **мотивувальній частині** наводяться **посилання на докази**, що підтверджують факт правопорушення і вину юридичної особи, або ж факти, що вказують на відсутність правопорушення, посилання на відповідні норми нормативно-правового акта, який передбачає відповідальність за таке правопорушення.

У **резолютивній частині** повинно бути зазначено прийняте у справі про правопорушення рішення.

Постанова у справі про правопорушення повинна містити **вказівку про порядок** та строк її **оскарження**.

Постанова у справі про правопорушення підписується уповноваженою особою, яка розглянула справу, та скріплюється печаткою.

У справі про правопорушення уповноважена особа приймає одне з таких рішень:

- 1) про накладення санкції за правопорушення на ринку цінних паперів;
- 2) про закриття справи.

Постанова у справі про правопорушення оголошується після закінчення розгляду справи про правопорушення.

Примірник постанови надається особі, щодо якої її винесено (про що здійснюється відповідний напис на примірнику постанови, що залишається у справі), або надсилається поштою впродовж п'яти робочих днів з дати її винесення.

Уповноважена особа приймає рішення про застосування санкції впродовж тридцяти робочих днів після отримання документів, що підтверджують факт правопорушення.

Постанову про накладення санкції за правопорушення на ринку цінних паперів щодо юридичної особи може бути оскаржено до центрального апарату НКЦПФР особою, щодо якої її винесено, впродовж п'ятнадцяти робочих днів з дати винесення постанови.

Скарга на постанову про накладення санкції за правопорушення на ринку цінних паперів повинна містити:

- вихідний номер скарги та дату відправлення;

- прізвище, ім'я, по батькові та займану посаду уповноваженої особи, на постанову якої подається скарга;
- дату та номер оскаржуваної постанови;
- найменування особи, що подає скаргу;
- підстави, з яких оскаржується постанова, з посиланням на нормативно-правовий акт і матеріали справи;
- перелік документів, що додаються до скарги;
- підпис керівника юридичної особи.

У процесі розгляду скарги приймається одне з таких рішень:

- залишити постанову без змін, а скаргу – без задоволення;
- скасувати постанову і надіслати справу на новий розгляд;
- скасувати постанову і закрити справу;
- змінити постанову повністю або частково, але таким чином, щоб санкцію не було посилено.

Справи про правопорушення щодо громадян чи посадових осіб розглядаються на підставі протоколів про адміністративне правопорушення. Проведення у справах про адміністративні правопорушення, розгляд справ про адміністративні правопорушення, порядок накладення адміністративних стягнень та виконання постанов здійснюються відповідно до вимог Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Розпорядження про усунення порушень законодавства про цінні папери виноситься уповноваженою особою за наслідками розгляду справи про правопорушення одночасно з прийнятим рішенням у разі, якщо на момент розгляду справи порушення не усунуто.

Розпорядження про усунення порушень надається особі, щодо якої його винесено (про що здійснюється відповідний напис на примірнику розпорядження, що залишається у справі), або надсилається поштою впродовж п'яти робочих днів з дати його винесення.

До моменту спливу терміну виконання розпорядження про усунення порушень таке розпорядження може бути переглянуто уповноваженою особою, якою його винесено, за клопотанням порушника або з власної ініціативи. За результатами перегляду розпорядження про усунення порушень уповноважена особа приймає рішення про скасування розпорядження або залишення його без змін.

3. ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ

Фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення **державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу**.

Державний фінансовий моніторинг проводиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – **Державною службою фінансового моніторингу** (далі – Держфінмоніторинг). Це сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу інформації про **фінансові операції**, що подається суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України.

Первинний фінансовий моніторинг передбачає проведення **обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу**.

Обов'язковий фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, з виявлення фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, **ідентифікації, верифікації⁹ клієнтів (представників клієнтів), ведення обліку таких операцій та відомостей про їхніх учасників, обов'язкового звітування про них до Держфінмоніторингу**.

Внутрішній фінансовий моніторинг – сукупність заходів з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу, із застосуванням підходу, який ґрунтується на проведенні **оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; ідентифікації, верифікації клієнтів (представників клієнтів), ведення обліку таких операцій та відомостей про їхніх учасників; обов'язкового звітування до Держфінмоніторингу**.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є:

- 1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

⁹ Верифікація клієнта – встановлення (підтвердження) суб'єктом первинного фінансового моніторингу відповідності особи клієнта (представника клієнта) у його присутності отриманим ідентифікаційним даним.

- 2) платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем;
- 3) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами;
- 4) **професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів);**
- 5) оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів;
- 6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України;
- 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу:
  - а) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна;
  - б) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;
  - в) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у т. ч. казино, електронне (віртуальне) казино;
  - г) нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, аудитори, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (окрім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин);
- 8) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є Національний банк України, Державна служба фінансового моніторингу України, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку.

Фінансовому моніторингу підлягають фінансові операції – будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або про які стало відомо суб'єкту державного фінансового моніторингу.

Операції з облігаціями є фінансовими операціями і підлягають фінансовому моніторингу.

Фінансова операція з облігаціями підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона здійснюється, дорівнює чи перевищує **150 000 грн** та має одну або більше таких ознак:

- здійснення розрахунку за фінансову операцію з облігаціями у готівковій формі;
- зарахування коштів від продажу облігацій на поточний рахунок юридичної або фізичної особи – підприємця чи списання коштів з поточного рахунку юридичної або фізичної особи – підприємця, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня реєстрації, або зарахування коштів на поточний рахунок чи списання коштів з поточного рахунку юридичної або фізичної особи – підприємця у разі, якщо операції на зазначеному рахунку не здійснювалися з дня його відкриття;
- здійснення фінансових операцій з облігаціями на пред'явника, які не депоновані в депозитарних установах;
- здійснення фінансових операцій за правочинами щодо облігацій, форму розрахунків за якими не визначено. Форму розрахунків має бути визначено **із додержанням принципу «поставка цінних паперів проти оплати» або без додержання принципу «поставка цінних паперів проти оплати»;**
- зарахування або переказ коштів, здійснення фінансових операцій у разі, якщо хоча б одна зі сторін – учасників фінансової операції – має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в **державі (на території), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій**, які провадять діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, або однією зі сторін – учасників фінансової операції – є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому у зазначеній державі (території). Перелік таких держав (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України, на основі висновків міжнародних, міжурядових організацій, діяльність яких спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, і підлягає оприлюдненню. До таких держав на поточний момент належать **Іран та Кореїська Народно-Демократична Республіка;**
- переказ коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження коштів з анонімного (номерного) рахунку з-за кордону; зарахування або переказ коштів у разі, якщо хоча б одна зі сторін – учасників фінансової операції – має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що віднесена Кабінетом Міністрів України **до переліку офшорних зон**, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі, зареєстрованій у зазначеній державі;
- перерахування або отримання коштів **неприбутковою організацією;**
- фінансові операції осіб, щодо яких встановлено **високий ризик**.

Перелік держав, які віднесені до офшорних зон, наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1
Перелік держав, зарахованих до офшорних зон

№	Регіон	Територія	Прапор
1	Британські залежні території	Острів Гернси	
		Острів Джерсі	
		Острів Мен	
		Острів Олдерні	
2	Близький Схід	Бахрейн	
3	Центральна Америка	Беліз	
4	Європа	Андорра	
		Гібралтар	
		Монако	
5	Карибський регіон	Ангілья	
		Антигуа і Барбуда	
		Аруба	
		Багамські Острови	
		Барбадос	
		Бермудські Острови	
		Британські Віргінські Острови	

	Віргінські Острови (США)	
	Гренада	
	Кайманові Острови	
	Монтсеррат	
	Нідерландські Антильські Острови	
	Пуерто-Ріко	
	Сент-Вінсент і Гренадіни	
	Сент-Кітс і Невіс	
	Сент-Люсія	
	Співдружність Домініки	
	Теркс і Кайкос	
	Тринідад і Тобаго	
6	Африка	
	Ліберія	
	Намібія	
	Сейшельські Острови	
7	Тихоокеанський регіон	
	Вануату	
	Гуам	

	Маршалські Острови	
	Науру	
	Ніуе	
	Палау	
	Острови Кука	
	Американське Самоа	
	Самоа	
8	Південна Азія	Мальдівська Республіка

Перерахування або отримання коштів **неприбутковою організацією** також **підлягає фінансовому моніторингу**.

До неприбуткових організацій належать такі:

- бюджетні установи (0031);
- громадські об'єднання (0032);
- політичні партії (0033);
- творчі спілки (0034);
- релігійні організації (0035);
- благодійні організації (0036);
- пенсійні фонди (0037);
- спілки (0038);
- асоціації та інші об'єднання юридичних осіб (0039);
- житлово-будівельні кооперативи (0040);
- дачні (дачно-будівельні) кооперативи (0041);
- садівничі та гаражні (гаражно-будівельні) кооперативи (товариства) (0042);
- об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, асоціації власників жилих будинків (0043);
- професійні спілки, їх об'єднання та організації профспілок (0044);
- організації роботодавців та їх об'єднання (0045);
- сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (0046);
- кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (0047);

- інші юридичні особи, діяльність яких відповідає вимогам п. 133.4 Податкового кодексу України (0048), зокрема:
  - органи самоорганізації населення, які входять до системи місцевого самоврядування, за умови, що такий орган зареєстрований як юридична особа та відповідає вимогам п. 133.4 Податкового кодексу України;
  - товарні біржі;
  - навчально-виховні заклади, які є бюджетними установами.

НКЦПФР визначила такі **критерії оцінки ризику суб'єкта первинного фінансового моніторингу – професійного учасника фондового ринку** – бути використаним для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення:

- вид професійної діяльності на фондовому ринку;
- тривалість (строк) здійснення суб'єктом первинного фінансового моніторингу професійної діяльності на фондовому ринку;
- наявність фактів порушень законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- виконання угод з цінними паперами за участю нерезидентів, які зареєстровані в офшорних зонах, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 143-р «Про перелік офшорних зон»;
- укладання договорів з нерезидентами, які мають місце реєстрації (місцезнаходження) у країнах-агресорах;
- здійснення операцій з цінними паперами поза межами організатора торгівлі на фондовому ринку.

До суб'єктів первинного фінансового моніторингу з **високим ризиком** належать **торговці цінними паперами**, включаючи торговців цінними паперами, що поєднують діяльність з депозитарною діяльністю депозитарної установи, які:

- здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку **менше двох років або**
- впродовж **останніх трьох років мають факти порушень законодавства**, у т.ч. факти притягнення сертифікованих фахівців до адміністративної відповідальності, у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виявлені під час попередньої перевірки та/або іншого заходу контролю, і за які були застосовані санкції у порядку, встановленому законодавством, **або**

- здійснюють операції з купівлі-продажу цінних паперів, стороною в яких виступають нерезиденти, які **зареєстровані в офшорних зонах**, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 143-р «Про перелік офшорних зон», поза межами організатора торгівлі на фондовому ринку на суму, що дорівнює чи перевищує 150 тис. грн або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 150 тис. грн, **або**
- здійснюють укладання договорів з нерезидентами, які мають місце реєстрації (місцезнаходження) в країнах-агресорах, зокрема **Російській Федерації**, **або**
- здійснюють операції з купівлі-продажу цінних паперів **поза межами організатора торгівлі на фондовому ринку** на суму, що **дорівнює чи перевищує 1 млрд грн** або
- дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 1 млрд грн за попередній календарний рік.

До суб'єктів первинного фінансового моніторингу з **незначним ризиком** належать торговці цінними паперами, включаючи торговців цінними паперами, що поєднують діяльність з депозитарною діяльністю депозитарної установи, які здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку понад **п'ять років** та впродовж останніх **трьох років не мають фактів порушень законодавства**, у т.ч. фактів притягнення сертифікованих фахівців до адміністративної відповідальності, у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

До суб'єктів первинного фінансового моніторингу з **незначним ризиком** належать також професійні учасники фондового ринку, які отримали ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку: **депозитарної діяльності та діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку**.

До суб'єктів первинного фінансового моніторингу з **середнім ризиком** належать професійні учасники фондового ринку, які не належать ні до суб'єктів первинного фінансового моніторингу з високим ризиком, ні до суб'єктів первинного фінансового моніторингу з незначним ризиком.

Отже всі фінансові операції з облігаціями за участю торговців цінними паперами, які належать до суб'єктів первинного фінансового моніторингу з високим ризиком, підлягають обов'язковому первинному фінансовому моніторингу.

Фінансова операція з облігаціями підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підозри, які ґрунтуються, зокрема, на:

- критеріях ризиків, визначених самостійно суб'єктом первинного фінансового моніторингу з урахуванням критеріїв ризиків, встановлених Держфінмоніторингом;

- встановленні за результатами проведеного аналізу факту невідповідності фінансової операції фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта;
- типологічних дослідженнях у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених Держфінмоніторингом.

4. ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ

Основним законодавчим актом, яким встановлено правила оподаткування операцій з облігаціями, є **Податковий кодекс України (ПКУ)**. Питання оподаткування операцій з облігаціями викладені в його наступних статтях:

розділ 3 «Податок на прибуток підприємств»: ст. 133 «Платники податку», ст. 134 «Об'єкт оподаткування», ст. 136 «Ставки податку», ст. 141 «Особливості оподаткування окремих видів діяльності та операцій»;

розділ 4 «Податок на доходи фізичних осіб»: ст. 164 «База оподаткування», ст. 165 «Доходи, які не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу», ст. 167 «Ставки податку», ст. 170.2 «Оподаткування інвестиційного прибутку»;

розділ 5 «Податок на додану вартість»: ст. 196 «Операції, що не є об'єктом оподаткування».

У процесі емісійної діяльності **емітент** отримує **доходи від розміщення облігацій**, а по завершенні обігу **інвестор** отримує **доходи від погашення облігацій**. Також інвестори та торговці цінними паперами **продають та купують облігації**, таким чином, після продажу вони також отримують дохід.

Відповідно до підпункту 196.1.1 ПКУ, операції з випуску (емісії), **розміщення** в будь-які форми управління та **продажу (погашення, викупу)** за кошти цінних паперів, що випущені в обіг (емітовані) **суб'єктами підприємницької діяльності**, Національним банком України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, **органами місцевого самоврядування** відповідно до закону не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Отже, операції з облігаціями (розміщення, продаж, викуп, погашення) не оподатковуються податком на додану вартість.

Операції з облігаціями впливають на розмір податку на прибуток підприємств, під нього підпадають як емітенти, так й інвестори та торговці цінними паперами.

Платниками податку на прибуток – резидентами – є суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами (пп. 133.1.1 ПКУ), окрім неприбуткових організацій (п. 133.4 ПКУ), та суб'єкти господарювання, що застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності (п. 133.5 ПКУ).

Платниками податку на прибуток – нерезидентами – є юридичні особи,

які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України, та постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників (п. 133.2 ПКУ).

Базова ставка податку на прибуток становить 18 % (п. 136.1 ПКУ).

Об'єктом оподаткування податком на прибуток підприємств є **прибуток** із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(с)БО) або міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), на різниці, які виникають відповідно до положень ПКУ (пп. 134.1.1 ПКУ).

Отже, спочатку відповідно до НП(с)БО або МСФЗ розраховується прибуток підприємства, а далі для визначення об'єкта оподаткування здійснюються певні коригування.

Для платників податку, у яких річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний (податковий) період, **не перевищує 20 млн грн, об'єкт оподаткування може визначатися без коригування фінансового результату** до оподаткування на усі різниці (окрім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років).

Платники податку на прибуток з річним доходом менш як 20 млн грн, які не проводять коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного у фінансовій звітності відповідно до НП(с)БО або МСФЗ, на суму різниць, зазначених у ПКУ, відображають операції з цінними паперами винятково на підставі даних бухгалтерського обліку.

Усі інші платники проводять коригування фінансового результату (п. 141.2 ПКУ):

1) **збільшують** фінансовий результат до оподаткування (пп. 141.2.1 ПКУ):

– на суму від'ємного фінансового результату від продажу або іншого відчуження цінних паперів, відображеного в складі фінансового результату до оподаткування податкового (звітного) періоду відповідно до НП(с)БО або МСФЗ;

– на суму від'ємного **загального результату** переоцінки цінних паперів (окрім державних цінних паперів або **облігацій місцевих позик**), відображеного в складі фінансового результату до оподаткування податкового (звітного) періоду відповідно до НП(с)БО або МСФЗ;

2) **зменшують** фінансовий результат до оподаткування на суму позитивного фінансового результату від продажу або іншого відчуження цінних паперів, відображеного в складі фінансового результату до оподаткування

податкового (звітного) періоду відповідно до НП(С)БУ або МСФЗ (пп. 141.2.2 ПКУ).

Отже, за рахунок проведених коригувань «бухгалтерський» фінансовий результат від операцій продажу цінних паперів, у т.ч. облігацій, виключають із об'єкта оподаткування.

Одночасно проводять коригування на суму «податкового» фінансового результату. Для цього визначають загальну суму прибутку або збитку від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів, із урахуванням суми від'ємного фінансового результату від таких операцій, неврахованого в попередніх податкових періодах.

При цьому для цілей податкового обліку сам фінансовий результат за кожною операцією продажу або іншого відчуження цінних паперів розраховують за тими самими правилами, що й у бухгалтерському обліку (пп. 141.2.3 ПКУ, [лист ДФС від 06.12.2016 р. № 26639/6/99-99-15-02-02-15](#)).

Відмінності в правилах ведення податкового та бухгалтерського обліку цінних паперів полягають тільки в порядку перенесення від'ємного загального фінансового результату від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів.

Якщо за результатами звітного періоду отримано **від'ємний** загальний фінансовий результат від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів (загальна сума збитків від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів із урахуванням суми від'ємного фінансового результату від таких операцій та/або від'ємного загального результату переоцінки цінних паперів, не врахованих у попередніх податкових періодах, перевищує загальну суму прибутків від таких операцій), сума такого від'ємного значення загального фінансового результату зменшує загальний фінансовий результат від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів **наступних податкових (звітних) періодів**, що настають за податковим (звітним) періодом виникнення зазначеного від'ємного значення фінансового результату (пп. 141.2.4 ПКУ).

Якщо за результатами звітного періоду платником податку отримано **позитивний** загальний фінансовий результат від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів (загальна сума прибутків від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів перевищує загальну суму збитків від таких операцій із урахуванням суми від'ємного фінансового результату від таких операцій та/або від'ємного загального результату переоцінки цінних паперів, не врахованих у попередніх податкових періодах), сума позитивного загального фінансового результату від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів збільшує фінансовий результат до оподаткування податкового (звітного) періоду (пп. 141.2.5 ПКУ).

Отже, у ситуації, коли у платника податку немає від'ємного загального фінансового результату від операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів за звітний і попередній період і немає операцій коригування, передбачених ст. 39 ПКУ, прибуток за операціями з цінними паперами,

відображений за даними бухгалтерського обліку, буде дорівнювати податковому прибутку.

Якщо на дату повернення покупцем цінних паперів згідно з додатковим договором відбувся перехід права власності на такі цінні папери, то повернення розглядають як їх відчуження і за цими операціями здійснюють коригування фінансового результату до оподатковування за загальними правилами, установленими п. 141.2 ПКУ (лист ДФСУ від 23.06.2016 р. № 13807/6/99-99-15-02-02-15). Водночас у бухгалтерському обліку в такому разі зменшується дохід продавця, а не виникає дохід у покупця.

Норми щодо коригування й облік окремого фінансового результату **не поширюються** на операції платників податків із **розміщення, погашення, викупу та наступного продажу, конвертації цінних паперів** власного випуску (пп. 141.2.6 ПКУ).

Отже, операції емітента облігацій не оподатковуються податком на прибуток.

Розрахунки фінансового результату ведуться окремо за операціями у розрізі видів цінних паперів відповідно до Додатку ЦП Податкової декларації з податку на прибуток підприємств (зі змінами, внесеними наказом Міністерства фінансів України від 19 жовтня 2018 р. № 842).

ПОКАЗНИКИ	Код рядка	Сума
1	2	3
Дохід від продажу та інших способів відчуження цінних паперів ((сума рядків 01.1 - 01.11) + рядок 01.12 + рядок 01.13):	01	
акції, з них:	01.1	
акції корпоративних інвестиційних фондів	01.1.1	
облігації підприємств, з них:	01.2	
цільові облігації підприємств, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва	01.2.1	
облігації внутрішніх державних позик	01.3	
облігації зовнішніх державних позик	01.4	
облігації місцевих позик	01.5	
облігації міжнародних фінансових організацій	01.6	
іпотечні облігації	01.7	
інвестиційні сертифікати	01.8	
сертифікати фонду операцій з нерухомістю	01.9	
ощадні (депозитні) сертифікати	01.10	
інші види цінних паперів	01.11	

Сума самостійного коригування доходів відповідно до ст. 39 розділу I Податкового кодексу України (+)	01.12 ТЦ	
Сума пропорційного коригування доходів відповідно до ст. 39 розділу I Податкового кодексу України (+, -)	01.13	
Витрати, пов'язані з придбанням цінних паперів ((сума рядків 02.1 - 02.11) + рядок 02.12 + рядок 02.13):	02	
акції, з них:	02.1	
акції корпоративних інвестиційних фондів	02.1.1	
облігації підприємств, з них:	02.2	
цільові облігації підприємств, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі об'єкта (частини об'єкта) житлового будівництва	02.2.1	
облігації внутрішніх державних позик	02.3	
облігації зовнішніх державних позик	02.4	
облігації місцевих позик	02.5	
облігації міжнародних фінансових організацій	02.6	
іпотечні облігації	02.7	
інвестиційні сертифікати	02.8	
сертифікати фонду операцій з нерухомістю	02.9	
ощадні (депозитні) сертифікати	02.10	
інші види цінних паперів	02.11	
Сума самостійного коригування витрат відповідно до ст. 39 розділу I Податкового кодексу України (-)	02.12 ТЦ	
Сума пропорційного коригування витрат відповідно до ст. 39 розділу I Податкового кодексу України (+, -)	02.13	
Від'ємне значення фінансового результату за операціями з цінними паперами попереднього звітного року	03	
Загальний результат переоцінки цінних паперів (рядок 4.1.3.1 - рядок 4.1.3.2) (+, -)¹:	4.1.3 PI	
загальна сума дооцінок цінних паперів, відображена у складі фінансового результату до оподаткування	4.1.3.1	
загальна сума уцінок цінних паперів, відображена у складі фінансового результату до оподаткування	4.1.3.2	
Від'ємний загальний результат переоцінки цінних паперів, неврахований у попередніх податкових періодах	04	
Фінансовий результат від продажу та інших способів відчуження цінних паперів (рядок 01 - рядок 02 - рядок 03 - рядок 04) (+, -)²	4.1.4 PI	

Оподаткування податку на прибуток нерезидентів від операцій з облігаціями має певні особливості.

Отриманий нерезидентом прибуток від здійснення операцій із продажу резиденту України цінних паперів, емітованих нерезидентом, визначений відповідно до НП(С)БУ та МСФЗ, підлягає оподатковуванню за нормами пп. 141.4.2 ПКУ (лист ДФС від 26.04.2017 р. № 9013/6/99-99-15-02-02-15).

Під час виплати прибутку на користь нерезидента від здійснення операцій із продажу цінних паперів резидент утримує податок **за ставкою 15 %, якщо інше не встановлено правилами міжнародного договору**. При цьому прибуток нерезидента від здійснення операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів розраховують згідно з правилами бухгалтерського обліку (лист ДФС від 15.11.2016 р. № 24549/6/99-99-15-02-02-15).

Прибуток нерезидента від здійснення операцій із продажу цінних паперів іншому нерезиденту **за межами території України** не підлягає оподатковуванню відповідно до пп. 141.4.2 ПКУ.

Не оподатковуються податком на прибуток операції з облігаціями, які є активами інститутів спільного інвестування (пп. 141.6.1 ПКУ).

Доходи власників облігацій – фізичних осіб – оподатковуються податком на доходи фізичних осіб.

Власник облігацій може продавати і купувати належні йому облігації, у результаті чого він одержує **інвестиційний прибуток**.

Інвестиційний прибуток – це дохід у вигляді позитивної різниці між доходом, отриманим платником податку від проведення операцій з цінними паперами з урахуванням курсової різниці, деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, та витратами на придбання таких інвестиційних активів. **Облігації є інвестиційним активом**.

Інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу з урахуванням курсової різниці (за наявності), та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого активу.

До продажу інвестиційного активу прирівнюються операції з обміну інвестиційного активу на інший інвестиційний актив та зворотного викупу або погашення інвестиційного активу його емітентом, який належав платнику податку.

Інвестиційний прибуток оподатковується за ставкою 18 %.

Доходи від отримання процентів (дисконту) за облігаціями сплачують їх власники (інвестори) – юридичні та фізичні особи, резиденти та нерезиденти.

Проценти нараховуються у вигляді відсотків на основну суму заборгованості у вигляді фіксованих сум. У разі якщо залучення коштів здійснюється шляхом продажу облігацій, емітованих позичальником, та операцій з придбання цінних паперів із зворотним викупом, сума процентів визначається

шляхом нарахування їх на номінал такого цінного паперу або шляхом визначення різниці між ціною розміщення (продажу) та ціною погашення (зворотного викупу) такого цінного паперу.

Проценти як доходи юридичних осіб – власників облігацій – резидентів враховуються при розрахунку та коригуванні фінансового результату, що оподатковується податком на прибуток.

Прибутки нерезидентів, отримані у вигляді доходів від безпроцентних (дисконтних) облігацій, оподатковуються за ставкою 18 % з урахуванням того, що:

- базою оподаткування є прибуток, який розраховується як різниця між номінальною вартістю безпроцентних (дисконтних) цінних паперів, сплаченою або нарахованою їх емітентом, та ціною їх придбання на первинному чи вторинному фондовому ринку;
- з метою здійснення податкового контролю придбання або продаж зазначених цінних паперів може здійснюватися від імені та за рахунок нерезидента виключно його постійним представництвом або резидентом, який працює від імені, за рахунок та за дорученням такого нерезидента;
- зазначені резидент або постійне представництво нерезидента несуть відповідальність за повноту та своєчасність нарахування та внесення до бюджету податків, що справляються під час виплати нерезиденту доходів від володіння процентними або безпроцентними (дисконтними) цінними паперами (пп. 141.4.3 ПКУ).

Резиденти, які працюють від імені, за рахунок та за дорученням нерезидента на ринку процентних або безпроцентних (дисконтних) облігацій, самостійно подають контролюючому органу за своїм місцезнаходженням розрахунок (звіт) про справляння та внесення до відповідного бюджету податків.

Не підлягають оподаткуванню доходи, отримані нерезидентами у вигляді процентів або доходу (дисконту) на

- державні цінні папери або
- **облігації місцевих позик**, або
- боргові цінні папери, виконання зобов'язань за якими забезпечено державними або **місцевими гарантіями**, або
- у вигляді інших доходів за державними цінними паперами, які виплачуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, або
- у вигляді процентів, сплачених нерезидентам, за отримані державою або до бюджету Автономної Республіки Крим чи **міського бюджету** позики (кредити або зовнішні запозичення), які відображаються в Державному бюджеті України або місцевих бюджетах чи кошторисі Національного банку України, або
- за кредити (позики), які отримані суб'єктами господарювання та виконання яких забезпечено державними або **місцевими гарантіями** (пп. 141.4.10 ПКУ).

Для цілей оподаткування податком на доходи фізичних осіб **відсотки (дисконт), отримані власником облігації від їх емітента, належать до пасивних доходів.**

Ставка податку на пасивні доходи встановлена у розмірі 18 %.

Відповідно до пп. 164.2.8 ПКУ до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку включаються, зокрема, пасивні доходи (окрім зазначених у підпунктах 165.1.2 та 165.1.41 п. 165.1 ПКУ).

Згідно з пп. 165.1.2 ПКУ до загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включаються, зокрема:

- сума доходів, отриманих платником податку у вигляді процентів, що нараховані на державні цінні папери, емітовані центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, боргові зобов'язання Національного банку України;
- сума доходів, отриманих нерезидентами у вигляді процентів, нарахованих на державні цінні папери або **облігації місцевих позик**, або боргові цінні папери, виконання зобов'язань за якими забезпечено державними або місцевими гарантіями, якщо такі цінні папери придбані нерезидентами за межами території України через уповноважених агентів – нерезидентів; або процентів, отриманих нерезидентами за надані державі чи міському бюджету позики (кредити або зовнішні запозичення), які відображаються в Державному бюджеті України або місцевих бюджетах чи кошторисі Національного банку України; або за надані суб'єктам господарювання кредити (позики), виконання яких забезпечено державними або місцевими гарантіями.

Під час емісії емітент облігацій підприємств повинен сплатити державне мито у розмірі 0,1 % номінальної вартості випуску цінних паперів, але не більше 50-кратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня поточного року. Наприклад, прожитковий мінімум для працездатних осіб на 1 січня 2019 р. встановлений у розмірі 1 921 грн, 50-кратний розмір дорівнює 96 050 грн.

Під час емісії облігацій місцевих позик державне мито не сплачується.

Розділ IV. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ

1. МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Міжнародні стандарти фінансової звітності (англ. *International Financial Reporting Standards – IFRS*) – сформульовані у формі стандартів вимоги до методів та процедур ведення бухгалтерського обліку та рекомендовані до застосування.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Board – IASB), є частиною законодавства України в офіційному перекладі з англійської на сайті Міністерства фінансів України (<https://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhнародni-standarty-finansovoi-zvitnosti--pereklad-ukrainskoiu-movoiu---rik?category=dohidna-politika&subcategory=buhgalterskij-oblik>).

Поняття «Міжнародні стандарти фінансової звітності» включає сукупність наступних документів:

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності.
2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО).
3. Тлумачення, розроблені Комітетом з тлумачень міжнародної фінансової звітності (КТМФЗ).

МСФЗ являють собою систему документів, що складається із передмови до положень, пояснень, принципів підготовки та надання фінансової звітності, стандартів і тлумачень до них.

МСФЗ є ефективним інструментом підвищення прозорості та зрозумілості інформації, що розкриває діяльність суб'єктів господарювання, створює достовірну базу для визнання доходів і витрат, оцінки активів і зобов'язань, яка надає можливість об'єктивно розкривати і віддзеркалювати існуючі фінансові ризики у суб'єктів, що звітують, а також порівнювати результати їхньої діяльності з метою забезпечення адекватної оцінки їхнього потенціалу та ухвалення відповідних управлінських рішень. Наявність фінансової звітності за МСФЗ спрощує вихід компаній на ринки капіталу, сприяє зниженню вартості запозичень, створює основу для підвищення престижу та значущості бухгалтерської професії.

МСФЗ обов'язково застосовують:

- 1) підприємства, що становлять суспільний інтерес (рис. 4.1);
- 2) публічні акціонерні товариства;

- 3) суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях;
- 4) підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України – відповідно до п. 2 Порядку подання фінансової звітності, затвердженого постановою КМУ від 28.02.2000 р. № 419.

ХТО СТАНОВИТЬ СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС

Великі підприємства
Емітети, цінні папери які включено до біржового списку
Банки
Страховики
Торговці ЦП, КУА, інші фінансові установи (середні підприємства)

Рис. 4.1. Перелік суб'єктів господарювання, що становлять суспільний інтерес

На рисунку 4.2 зображено, які підприємства належать до великих та середніх (всі інші належать до малих та мікропідприємств).

КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РОЗМІРОМ (ДВІ ОЗНАКИ З ТРЬОХ)

Категорія підприємства за розміром	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції	Середня кількість працівників
Середні підприємства	Від 4 до 20 млн євро	Від 8 до 40 млн євро	Від 50 до 250 млн євро
Великі підприємства	Понад 20 млн євро	Понад 40 млн євро	Понад 250 млн євро

Рис. 4.2. Критерії поділу підприємств на великі та середні

Публічне акціонерне товариство – акціонерне товариство, щодо акцій якого здійснено публічну пропозицію та/або акції якого допущені до торгів на фондовій біржі в частині включення до біржового реєстру (п. 15² ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства»). Однак це визначення не є загальним і використовується тільки для цілей Закону «Про акціонерні товариства». Вести бухгалтерський облік і готувати фінансову звітність за МСФЗ повинні всі публічні акціонерні товариства, які є такими відповідно до свого статуту та не змінили тип товариства з публічного на приватне.

До суб'єктів господарювання, **які здійснюють діяльність у видобувних галузях**, належать підприємства, що здійснюють діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення, а саме:

- підприємства, які здійснюють діяльність з геологічного вивчення, у т.ч. дослідно-промислової розробки, родовищ корисних копалин загальнодержавного значення;
- видобування корисних копалин загальнодержавного значення;
- виконання робіт (здійснення діяльності), передбачених угодою про розподіл продукції щодо корисних копалин загальнодержавного значення;
- транспортування трубопроводами (у т.ч. з метою транзиту) вуглеводнів та хімічних продуктів.

До корисних копалин належить кам'яне вугілля, буре вугілля, сира нафта, природний газ, залізні руди, уранові та торієві руди, кольорові метали, декоративний та будівельний камінь, вапняк, гіпс, крейда, глинистий сланець пісок, гравій, глина, каолін, мінеральна сировина для хімічної промисловості та виробництва мінеральних добрив, торф, сіль. До видобутку корисних копалин прирівняні лісозаготівлі.

Кабінет Міністрів України визначив наступні види господарської діяльності, де застосування МСФЗ є обов'язковим (табл. 4.1)

Сфери діяльності підприємств, для яких застосування МСФЗ є обов'язковим

Діяльність за Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД)	Розділ, група КВЕД	Вид діяльності за КВЕД	Вид діяльності за законодавством
Надання фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення	розділ 64 КВЕД ДК 009:2010	Грошове посередництво; діяльність холдингових компаній; трасти, фонди та подібні фінансові суб'єкти; фінансовий лізинг; інші види кредитування; надання інших фінансових послуг, окрім страхування та пенсійного забезпечення	Банківська діяльність та надання інших фінансових послуг банками; діяльність небанківських фінансових установ, окрім страхування та пенсійного забезпечення
Недержавне пенсійне забезпечення	група 65.3 КВЕД ДК 009:2010	Недержавне пенсійне забезпечення	Діяльність недержавних пенсійних фондів
Допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування (за винятком допоміжної діяльності у сфері страхування та пенсійного забезпечення)	розділ 66 КВЕД ДК 009:2010 (група 66.2 КВЕД ДК 009:2010)	Управління фінансовими ринками; посередництво за договорами з цінних паперів або товарів; управління фондами; інша допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування, окрім допоміжної діяльності у сфері страхування та пенсійного забезпечення	Професійна діяльність на ринку цінних паперів

Отже, для банків та професійних учасників фондового ринку застосування МСФЗ є обов'язковим. Для емітентів та інвесторів застосування МСФЗ є обов'язковим, якщо вони належать до відповідної категорії підприємств.

Перелік МСФЗ, чинних на 01.07.2019, наведено у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)

Міжнародні стандарти фінансової звітності	
МСФЗ 1	Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності
МСФЗ 2	Платіж на основі акцій
МСФЗ 3	Об'єднання бізнесу
МСФЗ 4	Страхові контракти
МСФЗ 5	Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність
МСФЗ 6	Розвідка та оцінка запасів корисних копалин
МСФЗ 7	Фінансові інструменти: розкриття інформації
МСФЗ 8	Операційні сегменти
МСФЗ 9	Фінансові інструменти
МСФЗ 10	Консолідована фінансова звітність
МСФЗ 11	Спільна діяльність
МСФЗ 12	Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання
МСФЗ 13	Оцінка справедливої вартості
МСФЗ для МСП	Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств
Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку	
МСБО 1	Подання фінансової звітності
МСБО 2	Запаси
МСБО 7	Звіт про рух грошових коштів
МСБО 8	Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки
МСБО 10	Події після звітного періоду
МСБО 11	Будівельні контракти
МСБО 12	Податки на прибуток
МСБО 16	Основні засоби
МСБО 17	Оренда
МСБО 18	Дохід
МСБО 19	Виплати працівникам
МСБО 20	Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу
МСБО 21	Вплив змін валютних курсів
МСБО 23	Витрати на позики
МСБО 24	Розкриття інформації про зв'язані сторони
МСБО 26	Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення
МСБО 27	Консолідована та окрема фінансова звітність
МСБО 28	Інвестиції в асоційовані підприємства
МСБО 29	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції
МСБО 32	Фінансові інструменти: подання

Продовження таблиці 4.2

МСБО 33	Прибуток на акцію
МСБО 34	Проміжна фінансова звітність
МСБО 36	Зменшення корисності активів
МСБО 37	Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи
МСБО 38	Нематеріальні активи
МСБО 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка
МСБО 40	Інвестиційна нерухомість
МСБО 41	Сільське господарство
Тлумачення	
КТМФЗ 1	Зміни в існуючих зобов'язаннях з виведенням з експлуатації, відновленням та подібних зобов'язаннях
КТМФЗ 2	Частки учасників кооперативних суб'єктів господарювання та подібні інструменти
КТМФЗ 4	Визначення, чи містить угода оренду
КТМФЗ 5	Права на частки у фондах на виведення з експлуатації, відновлення та екологічну реабілітацію
КТМФЗ 6	Зобов'язання, що виникають внаслідок участі у специфічному ринку – відходів електричного та електронного обладнання
КТМФЗ 7	Застосування методу перерахунку згідно з МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»
КТМФЗ 10	Проміжна фінансова звітність і зменшення корисності
КТМФЗ 12	Послуги за угодами про концесію
КТМФЗ 13	Програми лояльності клієнта
КТМФЗ 14	МСБО 19: обмеження на активи з визначеною виплатою, мінімальні вимоги до фінансування та їхня взаємодія
КТМФЗ 15	Угоди про будівництво об'єктів нерухомості
КТМФЗ 16	Хеджування чистих інвестицій в закордонну господарську одиницю
КТМФЗ 17	Виплати негрошових активів власникам
КТМФЗ 18	Передача активів від клієнтів
КТМФЗ 19	Погашення фінансових зобов'язань інструментами власного капіталу
ПКТ-7	Введення євро
ПКТ-10	Державна допомога: відсутність конкретного зв'язку з операційною діяльністю
ПКТ-15	Операційна оренда: заохочення
ПКТ-25	Податки на прибуток: зміни у податковому статусі суб'єкта господарювання або його акціонерів
ПКТ-27	Оцінка сутності операцій, які мають юридичну форму угоди про оренду
ПКТ-29	Угоди про концесію послуг: розкриття інформації
ПКТ-31	Дохід: бартерні операції, пов'язані з рекламними послугами
ПКТ-32	Нематеріальні активи: витрати на сторінку в Інтернеті

Підприємства, для яких застосування МСФЗ не є обов'язковим, можуть їх використовувати на свій розсуд, визначаючи облікову політику. У разі невикористання вони зобов'язані дотримуватися Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО).

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, яким визначаються принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності підприємствами (окрім підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за МСФЗ та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі), розроблений на основі МСФЗ і законодавства Європейського Союзу у сфері бухгалтерського обліку та затверджений Міністерством фінансів України.

Перелік НП(С)БО, чинних на 01.07.2019, наведено нижче.

- 1) НП(С)БО 1 **«Загальні вимоги до фінансової звітності»**
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
- 2) НП(С)БО 2 **«Консолідована фінансова звітність»**
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>
- 3) П(С)БО 6 **«Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»**
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>
- 4) П(С)БО 7 **«Основні засоби»**
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
- 5) П(С)БО 8 **«Нематеріальні активи»**
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
- 6) П(С)БО 9 **«Запаси»**
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>
- 7) П(С)БО 10 **«Дебіторська заборгованість»**
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
- 8) П(С)БО 11 **«Зобов'язання»**
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
- 9) П(С)БО 12 **«Фінансові інвестиції»**
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
- 10) П(С)БО 13 **«Фінансові інструменти»**
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
- 11) П(С)БО 14 **«Оренда»**
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0487-00>
- 12) П(С)БО 15 **«Дохід»**
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
- 13) П(С)БО 16 **«Витрати»**
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
- 14) П(С)БО 17 **«Податок на прибуток»**
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01>
- 15) П(С)БО 18 **«Будівельні контракти»**

- <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0433-01>
 16) П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>
 17) П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>
 18) П(С)БО 22 «Вплив інфляції»
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0269-02>
 19) П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0539-01>
 20) П(С)БО 24 «Прибуток на акцію»
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0647-01>
 21) П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>
 22) П(С)БО 26 «Виплати працівникам»
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>
 23) П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1054-03>
 24) П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів»
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0035-05>
 25) П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами»
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0621-05>
 26) П(С)БО 30 «Біологічні активи»
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>
 27) П(С)БО 31 «Фінансові витрати»
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0610-06>
 28) П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість»
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0823-07>
 29) П(С)БО 33 «Витрати на розвідку запасів корисних копалин»
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0844-08>
 30) П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій»
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0057-09>

Для ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності розпорядники бюджетних коштів та фонди загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування застосовують **Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі** (НП(С) БОДС), що наведені нижче.

- [НП\(С\)БОДС 101 «Подання фінансової звітності»](#)
[НП\(С\)БОДС 102 «Консолідована фінансова звітність»](#)
[НП\(С\)БОДС 103 «Фінансова звітність за сегментами»](#)
[НП\(С\)БОДС 105 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції»](#)

- [НП\(С\)БОДС 121 «Основні засоби»](#)
- [НП\(С\)БОДС 122 «Нематеріальні активи»](#)
- [НП\(С\)БОДС 123 «Запаси»](#)
- [НП\(С\)БОДС 124 «Доходи»](#)
- [НП\(С\)БОДС 125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок»](#)
- [НП\(С\)БОДС 126 «Оренда»](#)
- [НП\(С\)БОДС 127 «Зменшення корисності активів»](#)
- [НП\(С\)БОДС 128 «Зобов'язання»](#)
- [НП\(С\)БОДС 129 «Інвестиційна нерухомість»](#)
- [НП\(С\)БОДС 130 «Вплив змін валютних курсів»](#)
- [НП\(С\)БОДС 131 «Будівельні контракти»](#)
- [НП\(С\)БОДС 132 «Виплати працівникам»](#)
- [НП\(С\)БОДС 133 «Фінансові інвестиції»](#)
- [НП\(С\)БОДС 134 «Фінансові інструменти»](#)
- [НП\(С\)БОДС 135 «Витрати»](#)

2. НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Розміщення облігацій зумовлює виникнення **фінансових зобов'язань** у емітента, тоді як у інвестора чи торговця цінними паперами облігації будуть обліковуватись як **фінансові інвестиції**.

Національні стандарти обліку зобов'язань визначають методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності (для державного сектору – НП(С)БОДС 128, для недержавного сектору – П(С)БО 11).

Національні стандарти встановлюють вимоги до визнання та оцінки облігацій як зобов'язань.

Зобов'язання за облігаціями визнається, якщо їх оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід або потенціалу корисності у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання **не підлягає погашенню**, то його сума включається до **складу доходу** звітного періоду.

Якщо облігації будуть погашені впродовж операційного циклу підприємства або повинні бути погашені впродовж дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу, зобов'язання за ними зараховують до **поточних зобов'язань**. Здебільшого термін погашення облігацій становить більше дванадцяти місяців, тому **зобов'язання за облігаціями переважно належать до довгострокових**.

До довгострокових зобов'язань належать такі:

- довгострокові кредити банків;

- інші довгострокові зобов'язання;
- відстрочені податкові зобов'язання;
- довгострокові забезпечення.

Зобов'язання за облігаціями, строк обігу яких перевищує один рік, належать до **інших довгострокових зобов'язань**.

Зобов'язання, на яке нараховуються відсотки та яке підлягає погашенню впродовж дванадцяти місяців з дати балансу, варто розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первісний термін погашення був більше ніж дванадцять місяців, і до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове.

Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, **відображаються в балансі за їхньою теперішньою вартістю**. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Теперішня вартість – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Сума погашення – недисконтована сума грошових коштів або їхніх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Інформація про зобов'язання за облігаціями розкривається у примітках до фінансової звітності.

Склад та сума зобов'язань, строки і причини їх утворення зазначаються на початок та кінець звітного періоду.

У примітках до фінансової звітності наводиться така інформація щодо зобов'язань за облігаціями:

- сума та строки погашення зобов'язання, яке було виключене зі складу поточних зобов'язань та включене до складу довгострокових з обґрунтуванням причин цього;
- перелік і суми зобов'язань за облігаціями, що включені до статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання», «Інші поточні зобов'язання».

Національні стандарти обліку фінансових інвестицій визначають методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції та її розкриття у фінансовій звітності (для державного сектору – НП(С)БОДС 133, для недержавного сектору – П(С)БО 12).

Фінансові інвестиції – термін, який використовується у НП(С)БО. Фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора. **Облігації є одним із таких активів (видом**

фінансових інвестицій).

Фінансові інвестиції, у т.ч. облігації, первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю. Собівартість облігацій складається з ціни їх придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням облігацій.

Якщо придбання облігацій здійснюється шляхом обміну на цінні папери власної емісії, то собівартість фінансової інвестиції визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

Як впливає з положень П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств», справедлива вартість фінансових інвестицій у цінні папери визначається за їхньою поточною ринковою вартістю, а за неможливості – виходячи з експертної оцінки.

Згідно з П(С)БО 12, **ринкова вартість фінансової інвестиції (облігацій)** – це сума, яку можна отримати від продажу фінансової інвестиції (облігацій) на **активному ринку**. Поняття «активний ринок» можна трактувати як біржовий ринок, на якому продаються та купуються облігації.

У разі відхилення справедливої вартості фінансових інвестицій від їхньої балансової вартості необхідно проводити **переоцінку**, результати якої визнаються як інші доходи або інші витрати.

Відсотки, що підлягають отриманню за облігаціями, відображаються як фінансовий дохід інвестора, окрім випадків, коли такі надходження не відповідають критеріям визнання доходу, встановленим Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 року № 290, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 року за № 860/4153.

Не визнаються доходами сума надходжень за договором комісії, агентським та іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо; **надходження від первинного розміщення цінних паперів**.

Фінансові інвестиції поділяються на **довгострокові** (на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент) і **поточні** (на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент, окрім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів). До поточних фінансових інвестицій належить сума довгострокових фінансових інвестицій, що підлягають погашенню впродовж 12 місяців з дати балансу. **Отже, у рік погашення облігації мають обліковуватись як поточні фінансові інвестиції.**

Облігації як фінансові інвестиції, які за своєю суттю є довгостроковими (строк погашення більше ніж через один рік), є такими, що можуть бути продані у будь-який момент, тому їх **варто обліковувати як поточні інвестиції.**

Облігації як фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій.

Амортизована собівартість фінансової інвестиції – це собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

Різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (дисконт або премія при придбанні) амортизується інвестором упродовж періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Ефективна ставка відсотка – ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (або зобов'язання) та вартості її погашення.

Метод ефективної ставки відсотка – метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням відсотка (доходу від фінансових інвестицій), що підлягає отриманню, та відображається у складі інших фінансових доходів або інших фінансових витрат з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій відповідно.

Приклад 1

Підприємство 3 січня 2000 р. придбало облігації номінальною вартістю 50 000 грн за 46 282 грн, тобто дисконт становив 3 718 грн (50 000 – 46 282). Фіксована ставка відсотка за облігацією встановлена 9 % річних. Дата погашення облігації відбудеться через 5 років. Виплата відсотка здійснюється щорічно в кінці року, його номінальна сума становить 4 500 грн (50 000 x 9 %).

Ефективна ставка відсотка дорівнює:

$$\frac{(50\,000 \times 9\%) + (3\,718 : 5)}{(46\,282 + 50\,000) : 2} = 11\%$$

Таблиця 4.3
Розрахунок амортизації дисконту за інвестиціями в облігації

Дата	Номинальна сума відсотка, грн	Сума відсотка за ефективною ставкою, грн ¹⁰	Сума амортизації дисконту, грн (гр. 3 – гр. 2)	Амортизована собівартість інвестиції, грн ¹¹
1	2	3	4	5
03.01.2000				46 282
31.12.2000	4 500	5 091	591	46 873
31.12.2001	4 500	5 156	656	47 529
31.12.2002	4 500	5 228	728	48 257
31.12.2003	4 500	5 308	808	49 065
31.12.2004	4 500	5 435	935	50 000

Приклад 2

Облігації номінальною вартістю 50 000 грн придбані 3 січня 2000 р. за 52 019 грн, тобто премія становила 2 019 грн (52 019 – 50 000). Фіксована ставка відсотка за облігаціями встановлена 9 % річних. Погашення облігації відбудеться через 5 років. Виплата відсотка здійснюється щорічно в кінці року, його номінальна сума становить 4 500 грн (50 000 x 9 %).

Ефективна ставка відсотка дорівнює:

$$\frac{(4\,500 - 2\,019 : 5)}{(52\,019 + 50\,000) : 2} = 8\%$$

Таблиця 4.4
Розрахунок амортизації премії за інвестиціями в облігації

Дата	Номинальна сума відсотка, грн	Сума відсотка за ефективною ставкою, грн	Сума амортизації премії, грн (гр. 2 - гр. 3)	Амортизована собівартість інвестиції, грн ¹²
1	2	3	4	5
03.01.2000				52 019
31.12.2000	4 500	4 161	339	51 680
31.12.2001	4 500	4 134	365	51 314
31.12.2002	4 500	4 105	395	50 919
31.12.2003	4 500	4 073	426	50 492
31.12.2004	4 500	4 008	492	50 000

¹⁰ Визначається як добуток вартості інвестицій на попередню дату та ефективною ставки відсотка.

¹¹ Визначається додаванням вартості інвестицій на попередню дату і суми амортизації дисконту за звітний період.

¹² Визначається як різниця між вартістю інвестицій на попередню дату і сумою амортизації премії за звітний період.

Сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій на дату балансу (окрім інвестицій, що обліковуються за методом участі в капіталі) відображається у складі інших доходів або інших витрат відповідно.

Втрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображаються у складі інших витрат з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій.

Інформація про фінансові інвестиції, зокрема облігації, розкривається у примітках до фінансової звітності.

У примітках до фінансової звітності наводиться така інформація:

- фінансові інвестиції, що включені до складу статей балансу «Інші довгострокові фінансові інвестиції» та «Поточні фінансові інвестиції» за собівартістю, справедливою вартістю та амортизованою собівартістю;
- підстави для визначення справедливої вартості фінансових інвестицій;
- доходи та втрати від змін справедливої вартості фінансових інвестицій за звітний період.

3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

На відміну від НП(С)БО серед МСФЗ немає окремих стандартів обліку зобов'язань і фінансових інвестицій. Стандарти обліку операцій з облігаціями викладені у чотирьох МСФЗ:

- 1) МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- 2) МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- 3) МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- 4) МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Облік фінансових зобов'язань емітента щодо погашення облігацій та виплати відсотків за МСФЗ підпадає під загальні стандарти обліку зобов'язань.

Відповідно до МСФЗ усі зобов'язання поділяються на **поточні** та **непоточні** (МСБО 1 «Подання фінансової звітності»), що за НП(С)БО відповідає поняттям коротко- та довгострокових зобов'язань. У системі МСФЗ розрізняють також існуючі (ті, що виникли внаслідок фактичного придбання активів) та майбутні зобов'язання (при укладенні невідмовного договору про придбання активів у майбутньому, який містить штрафні санкції за невиконання зобов'язання). При цьому поточні зобов'язання визнаються суб'єктом господарювання за таких умов:

- 1) очікується погашення цього зобов'язання у процесі нормального операційного циклу. Якщо тривалість такого циклу не можна чітко виміряти, припускається, що вона становить 12 місяців;

- 2) це зобов'язання утримується переважно з метою продажу;
- 3) зобов'язання підлягає погашенню впродовж 12 місяців після закінчення звітного періоду;
- 4) відсутня можливість відстрочити погашення зобов'язання впродовж як мінімум 12 місяців після закінчення звітного періоду.

Усі зобов'язання, що передбачають погашення грошовими коштами або іншими фінансовими активами (дебіторська заборгованість за торговельними операціями; векселі отримані; заборгованість за позиками до отримання; **суми боргу за облігаціями до отримання**), є фінансовими зобов'язаннями. Відповідно, визнання такого зобов'язання та його оцінку необхідно здійснювати із дотриманням МСБО 32, МСБО 39, МСФЗ 9.

Зобов'язання за облігаціями належать до **непоточних зобов'язань**.

Головна характеристика зобов'язання полягає в тому, що суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість. МСФЗ пропонують декілька видів оцінок, які можуть використовуватися при визнанні зобов'язань та їх відображенні в обліку та звітності:

- 1) історичну собівартість або фактичну (сума грошових коштів чи їхніх еквівалентів, що, як очікується, буде сплачена з метою погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності);

- 2) поточну собівартість (зобов'язання відображаються за недисконтованою сумою грошових коштів або їхніх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язання на поточний момент; як поточну найчастіше використовують **ринкову (справедливу) вартість** облігацій);

- 3) вартість погашення (зобов'язання відображаються за вартістю їх погашення, тобто за недисконтованою сумою грошових коштів, що, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язань у процесі звичайної діяльності або виходячи з умов договору при звичайному розвитку подій);

- 4) теперішню вартість.

Зобов'язання відображаються за теперішньою дисконтованою вартістю майбутнього чистого вибуття грошових коштів, що, як очікується, будуть необхідні для погашення зобов'язань у процесі звичайної діяльності. Інакше кажучи, дисконтована вартість дає змогу отримати суму грошових коштів, що будуть потрібні в майбутньому для погашення зобов'язання, яке ми маємо зараз, з урахуванням їх можливого знецінення впродовж періодів перебування зобов'язань на балансі підприємства. Припустимо, що на балансі емітента числиться зобов'язання за облігаціями в сумі 5 000 000 грн, строк його погашення – 5 років. Переважна ринкова відсоткова ставка – 15 %. За

розрахунками коефіцієнт дисконтування дорівнює 0,4972. Тоді дисконтована сума зобов'язання становитиме 2 486 000 грн (5 000 000 грн x 0,4972)¹³.

Безумовно, основою оцінки є **історична собівартість**, але залежно від виду та умов виникнення конкретного зобов'язання вона може поєднуватися з іншими видами оцінок із зазначеного переліку. Наприклад, суми зобов'язань за облігаціями можуть передбачати їх дисконтування з наступним включенням різниці до складу доходів або витрат. Важливим моментом у реалізації цього механізму є наявність усієї необхідної інформації щодо відсотків, які нараховуються за облігаціями.

Поточна собівартість використовується, коли зобов'язання виникають за облігаціями, що утримуються для продажу.

Облік фінансових інвестицій в інвестора здійснюється з огляду на необхідність оцінки та переоцінки балансової вартості цінних паперів за МСФЗ.

Облігації за МСФЗ належать до **фінансових активів**.

Відповідно до МСФЗ, вартість облігацій оцінюється за **амортизованою собівартістю** або за **справедливою вартістю**.

Облігації оцінюються за **амортизованою собівартістю**, якщо виконуються одночасно такі умови:

а) актив утримують в моделі бізнесу, мета якої – **утримання активів для збирання грошових потоків**;

б) умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише **погашенням основної суми та сплати відсотків на непогашену основну суму**.

Методи розрахунку амортизованої собівартості та ефективної ставки відсотка не відрізняються від НП(С)БО.

За амортизованою собівартістю оцінюються облігації (процентні або дисконтні), якщо інвестор має намір утримувати такі облігації до погашення. У випадку, якщо інвестор не має наміру утримувати такі облігації до погашення, а навпаки має намір утримувати такі облігації для подальшого продажу, такі облігації мають оцінюватись за справедливою вартістю. При цьому в обліку відображається переоцінка облігацій.

Фінансовий актив або фінансове зобов'язання за справедливою вартістю – це фінансовий актив або фінансові зобов'язання, які задовольняють будь-яку з таких умов:

а) класифікуються як **утримувані для продажу**. Фінансовий актив класифікуються як утримувані для продажу, якщо:

- придбані або створені переважно з метою продажу або викупу в близькому майбутньому;
- при первісному визнанні є частиною портфеля ідентифікованих фінансових інструментів, якими управляють разом та щодо яких

¹³ Використано <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-msfo-28-uchet-obyazatelstv-po-msfo>
Наталія Остап'юк. Облік зобов'язань за МСФЗ.

існують свідчення останньої фактичної схеми отримання короткострокового прибутку;

- б) після первісного визнання він оцінюється суб'єктом господарювання як за справедливою вартістю з **відображенням переоцінки як прибутку або збитку**.

Відповідно до МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості», для визначення справедливої вартості суб'єкт господарювання має визначити:

- 1) основний або найсприятливіший ринок для активу;
- 2) метод оцінки справедливої вартості, використовуючи інформацію з відповідного ринку.

МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» визначає, що суб'єкту господарювання не потрібно здійснювати всебічне дослідження усіх можливих ринків, щоб визначити основний ринок або, за відсутності основного ринку, найбільш сприятливий ринок, але він має взяти до уваги всю інформацію, яку можна отримати. За відсутності свідчень на користь протилежного положення, ринок, на якому суб'єкт господарювання зазвичай здійснює операцію продажу облігацій, приймається за основний ринок або, за відсутності основного, за найбільш сприятливий.

Після етапу визначення основного або найбільш сприятливого ринку, необхідно визначити метод оцінки справедливої вартості.

МСФЗ 13 закріплює три методи визначення справедливої вартості (наводяться в порядку зменшення пріоритетності):

- 1) за цінами котирування на активних ринках на ідентичні активи, до яких суб'єкт господарювання може мати доступ на дату оцінки;
- 2) за зовнішніми даними, окрім біржових котирувань, що вказані вище, які можна спостерігати для відповідної інвестиції (до таких даних можуть, зокрема, належати публічні відомості щодо придбання та продажу пакетів цінних паперів або відомості з публічної фінансової звітності відповідного суб'єкта);
- 3) за даними, яких немає у відкритому доступі (до таких даних можуть, зокрема, належати відомості про позабіржові договори з цінними паперами, які виконував інвестор або відомості з фінансової звітності, що не є публічною).

У тій чи іншій формі можна застосовувати дисконтування майбутніх грошових потоків як основу для визначення оцінки.

Переоцінка балансової вартості цінних паперів за МСФЗ здійснюється **один раз на квартал** при підготовці проміжної та річної фінансової звітності.

У тій чи іншій формі можна застосовувати дисконтування майбутніх гро-

шових потоків як основу для визначення оцінки.

Основні відмінності між П(С)БО і МСБО наведено у таблиці 4.5

Таблиця 4.5

Фінансові інструменти (відмінності між П(С)БО і МСБО)

П(С)БО	МСБО
П(С)БО 13 не передбачає класифікацію фінансових активів за чотирма категоріями	МСБО 39 для подальшої оцінки фінансового активу або фінансового зобов'язання після первісного визнання класифікує їх за чотирма категоріями: <ul style="list-style-type: none"> - фінансові активи або фінансові зобов'язання за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку; - інвестиції, що утримуються до погашення; - позики та дебіторська заборгованість; - фінансові активи або фінансові зобов'язання, доступні до продажу¹⁴
П(С)БО 13 не передбачає облік складних (похідних) фінансових інструментів і поділ їх на компоненти	МСБО 32 передбачає врахування складних (похідних) фінансових інструментів і поділ їх на компоненти
П(С)БО 13 не містить вимоги щодо розкриття окремої інформації за фінансовими інструментами, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> - інформацію про використання методів оцінки; - балансової вартості фінансових активів, які відображені за справедливою вартістю; - інформацію про випущені похідні фінансові інструменти; - інформацію про проведену перекласифікацію 	МСФЗ 7 містить вимоги щодо розкриття окремої інформації за фінансовими інструментами, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> - інформацію про використання методів оцінки; - балансової вартості фінансових активів, які відображені за справедливою вартістю; - інформацію про випущені похідні фінансові інструменти; - інформацію про проведену перекласифікацію

Суб'єкт господарювання повинен розкривати інформацію про фінансові активи або фінансові зобов'язання, які він оцінив за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку, в т.ч. про те, як він виконав ці умови.

За справедливою вартістю облігації обліковують торговці цінними паперами, оскільки вони їх придбавають для продажу. Хоча й інвестор також може перекласифікувати облігації й обліковувати їх за справедливою вартістю.

¹⁴ Усі інші фінансові активи або фінансові зобов'язання, які не класифіковані як: а) позики та дебіторська заборгованість; б) інвестиції, що утримуються до строку погашення; в) фінансові активи або фінансові зобов'язання за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку.

4. ВІДОБРАЖЕННЯ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ОБЛІГАЦІЯМИ

Бухгалтерський облік зобов'язань за облігаціями у підприємства-емітента облігацій ведеться на рахунку **52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями»**, який призначено для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями.

При розміщенні облігацій з дисконтом або премією окремо відображається різниця між їхньою номінальною вартістю і ціною продажу на спеціальних субрахунках. Дисконт або премія кожного облікового періоду амортизується, і на дату погашення облігації на балансі підприємства залишається номінальна вартість облігації, яка належить до виплати.

Довгострокові зобов'язання за облігаціями відображаються на спеціальних субрахунках:

- субрахунку 521 «Зобов'язання за облігаціями» – на суму номінальної вартості;
- субрахунку 522 «Премія за випущеними облігаціями» – на суму премії;
- субрахунку 523 «Дисконт за випущеними облігаціями» – на суму дисконту.

За кредитом субрахунку 521 «Зобов'язання за облігаціями» ведеться облік боргових зобов'язань за номінальною вартістю облігацій, за дебетом – погашення заборгованості за розрахунками з власниками облігацій.

За кредитом субрахунку 522 «Премія за випущеними облігаціями» ведеться облік одержаних премій (перевищення вартості продажу облігації над її номінальною вартістю) за випущеними облігаціями, за дебетом – амортизація премії з визнанням фінансових доходів.

За дебетом субрахунку 523 «Дисконт за випущеними облігаціями» ведеться облік наданого дисконту (перевищення номінальної вартості облігації над вартістю її продажу) за випущеними облігаціями, за кредитом – амортизація дисконту з визнанням фінансових витрат.

У бухгалтерському обліку отримання коштів на банківський рахунок за випущені облігації відображається наступною кореспонденцією:

Дебет рахунку 31 «Рахунки в банках»;

Кредит субрахунку 521 «Зобов'язання за облігаціями».

Сума амортизації премії відображається наступною кореспонденцією:

Дебет субрахунку 522 «Премія за випущеними облігаціями»

Кредит субрахунку 733 «Інші доходи від фінансових операцій».

Сума амортизації дисконту відображається наступною кореспонденцією:

Дебет субрахунку 952 «Інші фінансові витрати»;
Кредит субрахунку 523 «Дисконт за випущеними облигаціями».

Аналітичний облік довгострокових зобов'язань за облигаціями ведеться за їхніми видами та термінами погашення.

Бухгалтерські проводки щодо розміщення, викупу та подальшого продажу облигацій наведено у таблиці 4.6.

Таблиця 4.6
Бухгалтерський облік розміщення, викупу
та продажу відсоткових облигацій емітентом

N	Операція	Сума (умовна), грн	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1	Відображено розміщення облигацій за номінальною вартістю	6 000 000	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	521 «Зобов'язання за облигаціями»
2	Нараховані відсотки за облигаціями (20 %)	1 200 000	952 «Інші фінансові витрати»	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками ² »
3	Виплачені відсотки за облигаціями	1 200 000	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
4	Викуплені облигацій на суму:			
4.1	за номінальну вартість	1 000 000	521 «Зобов'язання за облигаціями»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
4.2	нижче номінальної вартості на 100 000 грн.	900 000	521 «Зобов'язання за облигаціями»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
4.3	відображена різниця у зв'язку з викупом нижче номінальної вартості на 100 000 грн.	100 000	521 «Зобов'язання за облигаціями»	733 «Інші доходи від фінансових операцій»
4.4	вище номінальної вартості на 100 000 грн.	1 000 000	521 «Зобов'язання за облигаціями»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Продовження таблиці 4.6

4.5	відображена різниця у зв'язку з викупом вище номінальної вартості на 100 000 грн.	100 000	952 «Інші фінансові витрати»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
5	Відображені викуплені облігації на забалансовому рахунку	1 000 000	02 «Активи на відповідальному зберіганні»	-
6	Продано викуплену частину облігацій на суму:			
6.1	за номінальну вартість	500 000	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	521 «Зобов'язання за облігаціями»
6.2	нижче номінальної вартості (з дисконтом 100 000 грн.)	400 000	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	521 «Зобов'язання за облігаціями»
6.3	відображений дисконт	100 000	523 «Дисконт за випущеними облігаціями»	521 «Зобов'язання за облігаціями»
6.4	вище номінальної вартості (з премією 100 000 грн.)	500 000	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	521 «Зобов'язання за облігаціями»
6.5	відображена премія	100 000	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	522 «Премія за випущеними облігаціями»
7	Списані продані облігації із забалансового рахунку	500 000	-	02 «Активи на відповідальному зберіганні»
8	Нараховані відсотки за облігаціями (крім тих, що викуплені і не продані)	1 100 000	952 «Інші фінансові витрати»	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»
9	Відображена амортизація дисконту	20 000	952 «Інші фінансові витрати»	523 «Дисконт за випущеними облігаціями»
10	Відображена амортизація премії	20 000	522 «Премія за випущеними облігаціями»	733 «Інші доходи від фінансових операцій»
11	Виплачені відсотки за облігаціями	1 100 000	684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»

За 12 місяців до дати погашення довгострокових облігацій їх вартість переводиться із розряду довгострокових в розряд поточних. Тоді вартість облігації списується з **кредиту субрахунку 521 в кредит субрахунку 611 «Поточна заборгованість по довгострокових зобов'язаннях в національній валюті»**.

У бухгалтерському обліку **придбання облігацій** відображаються в **інвестора** за вартістю придбання наступною кореспонденцією:

Дебет рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції»

Кредит рахунку 31 «Рахунки в банках».

Нарахування дисконту (суми, на яку вартість придбання нижче їхньої номінальної вартості) впродовж терміну від придбання до їхнього погашення відображається кореспонденцією:

Дебет рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції»

Кредит рахунку 73 «Фінансові доходи».

Нарахування премії (суми, на яку вартість придбання вище їхньої номінальної вартості) впродовж терміну від придбання до їхнього погашення відображається кореспонденцією:

Дебет рахунку 95 «Фінансові витрати»

Кредит рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції».

Бухгалтерські проводки, які здійснює торговець цінними паперами стосовно облігацій, наведені у таблиці 4.7.

Таблиця 4.7

Відображення операцій з облігаціями у торговця цінними паперами

N	Операція	Сума	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1	ВИПУСК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ЇХ РОЗМІЩЕННЯ			
1.1	Розрахунки з покупцями цінних паперів, які здійснюються через рахунок емітента			
	Отримані кошти в оплату облігацій	Сума згідно з договором	31 «Рахунки в банках»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)
	Повернення коштів, які були передані в оплату облігацій	Сума згідно з договором	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)	31 «Рахунки в банках»

Продовження таблиці 4.7

1.2	Розрахунки з покупцями цінних паперів, які здійснюються через торговця			
	Отримані кошти в оплату облігацій	Сума згідно з договором купівлі-продажу	31 «Рахунки в банках»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)
	Сплачено державне мито за рахунок коштів емітента (якщо передбачено договором) та інші витрати, пов'язані з виконанням договору	0,1 % від номінальної вартості випущених облігацій	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)	31 «Рахунки в банках»
	Нарахована винагорода торговця	Сума винагороди, яка визначена згідно з умовами договору	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)	703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»
	Кошти, перераховані емітенту, які отримані від продажу облігацій (у порядку, що передбачений умовами договору)	Сума залишку заборгованості перед емітентом	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)	31 «Рахунки в банках»
1.3	Прийняття торговцем додаткових зобов'язань з розміщення цінних паперів			
	Викуп нерозміщеної частки випуску облігацій	Сумарна вартість залишку облігацій за ціною, обумовленою в договорі	35 «Поточні фінансові інвестиції»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)
	Проведений залік та погашення взаєморозрахунків з емітентом	Сума згідно з перерахунком у разі:		
		заборгованості торговця	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або розрахунки з емітентом)	31 «Рахунки в банках»
		заборгованості емітента	31 «Рахунки в банках»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (або розрахунки з емітентом)

Продовження таблиці 4.7

2	КОМІСІЙНІ ОПЕРАЦІЇ (купівля-продаж цінних паперів від імені торговця за дорученням та за рахунок клієнта)			
2.1	Комісійне придбання			
	Отримання грошових коштів від клієнтів для придбання облігацій	У сумі, що передбачена договором	31 «Рахунки в банках»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)
	Блокування рахунків, на яких обліковуються грошові кошти клієнта до дати здійснення розрахунків на виконання договору або замовлення клієнта	Залишок невикористаних коштів клієнта	313 «Інші рахунки в банку в національній валюті»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
	Розблокування рахунків, на яких обліковуються грошові кошти клієнта	У сумі, що передбачена договором	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	313 «Інші рахунки в банку в національній валюті»
	Перераховані грошові кошти продавцю	Сумарні витрати з придбання облігацій	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (розрахунки з продавцем)	31 «Рахунки в банках»
	Нарахована комісійна винагорода	Сума винагороди, що визначена згідно з умовами договору (за актом або звітом)	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (розрахунки з клієнтом)	703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»
		Сума нарахованої винагороди	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)	377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (розрахунки з клієнтом)

Продовження таблиці 4.7

2.2 Повний розрахунок з клієнтом				
	Повернення невитрачених коштів клієнту	Сума невитрачених коштів	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)	31 «Рахунки в банках»
	Компенсація клієнтом перевитрат коштів при придбанні облігацій (якщо перевитрати передбачені договором)	Сума перевитрат	31 «Рахунки в банках»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)
	Винагорода торговцю, що надійшла на розрахунковий рахунок	Сума винагороди за договором	31 «Рахунки в банках»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)
2.3 Комісійний продаж				
	Прийняті від клієнта облігації на комісію	Кількість прийнятих цінних паперів, їхня номінальна вартість	Збільшення залишку на рахунку 024 «Товари, прийняті на комісію»	
	Блокування рахунків, на яких обліковуються облігації клієнта до дати здійснення розрахунків на виконання договору або замовлення клієнта	У кількості, що передбачена договором	Збільшення залишку на рахунку 024 «Товари, прийняті на комісію»	
	Розблокування рахунків, на яких обліковуються облігації клієнта	У кількості, що передбачена договором	Зменшення залишку на рахунку 024 «Товари, прийняті на комісію»	
2.4 Продані цінні папери				
	Оприбуткований дохід від продажу облігацій	Вартість проданого пакета цінних паперів за ціною, обумовленою в договорі купівлі-продажу	31 «Рахунки в банках»	703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»

Продовження таблиці 4.7

	Нарахована комісійна винагорода	Сума винагороди згідно з договором	704 «Вирахування з доходу»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)
2.5	Повний розрахунок з клієнтом			
	Перерахована виручка від реалізації облігацій	Сума виручки за договором купівлі-продажу з урахуванням утриманої комісійної винагороди та витрат	685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (розрахунки з клієнтом)	31 «Рахунки в банках»
	Повернені нереалізовані цінні папери з відповідального зберігання	Кількість непроданих, за номінальною вартістю	Зменшення залишку на рахунку 024 «Товари, прийняті на комісію»	
3	КОМЕРЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ (операції, які здійснюються торговцем від свого імені та за свій рахунок)			
3.1	Придбання цінних паперів			
	Придбані облігації у резерв торговця	За ціною придбання пакета облігацій	35 «Поточні фінансові інвестиції»	377 «Розрахунки з різними дебіторами» (розрахунки з продавцем)
	Здійснення розрахунку з продавцем облігацій	За ціною придбання пакета облігацій	377 «Розрахунки з різними дебіторами» (розрахунки з продавцем)	31 «Рахунки в банках»
	Додаткові витрати з придбання (біржовий збір, брокерська винагорода, витрати на реєстрацію та інше)	На суму фактичних витрат за договором	35 «Поточні фінансові інвестиції»	31 «Рахунки в банках»

Продовження таблиці 4.7

3.2	Продаж цінних паперів з резерву торговця			
	Отримані кошти від покупця облігацій	Сума згідно з ціною продажу та кількістю облігацій, обумовлених договором купівлі-продажу	31 «Рахунки в банках»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
	Відображення реалізації проданих облігацій	Сума згідно з ціною продажу та кількістю облігацій, обумовлених договором купівлі-продажу	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	741 «Доходи від реалізації фінансових інвестицій»
	Списані, продані облігації	Балансова вартість проданого пакета	971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій»	35 «Поточні фінансові інвестиції»

Розділ V. ДЕПОЗИТАРНІ ОПЕРАЦІЇ З ОБЛІГАЦІЯМИ ТА РОЗРАХУНКИ ЗА НИМИ

1. ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ДЕПОЗИТАРНОГО ОБЛІКУ

Депозитарний облік цінних паперів, у т.ч. облігацій, включає облік цінних паперів, прав за цінними паперами, прав на цінні папери та їх обмежень на рахунках у цінних паперах.

При цьому облік прав на цінні папери конкретного власника здійснюється виключно депозитарними установами, Національним банком України (щодо державних облігацій та облігацій місцевих позик), а облік цінних паперів і прав за цінними паперами – виключно **Центральним депозитарієм або Національним банком України**.

Депозитарною установою може бути банк, торговець цінними паперами або окрема юридична особа, що отримала ліцензію на провадження депозитарної діяльності.

Центральним депозитарієм є Національний депозитарій України, створений у формі акціонерного товариства.

Облік зобов'язань **емітента за цінними паперами власних випусків здійснюється Центральним депозитарієм**, а щодо державних облігацій та облігацій місцевих позик – Національним банком України стосовно кожного випуску цінних паперів на підставі депонування глобального сертифіката та/або тимчасового глобального сертифіката.

Депозитарна установа зобов'язана вести облік прав на цінні папери, що належать цій депозитарній установі як юридичній особі, **окремо від обліку прав на цінні папери, що належать її депонентам**.

Набуття і припинення прав на цінні папери і прав за цінними паперами здійснюються **шляхом фіксації відповідного факту в системі депозитарного обліку**.

Систему депозитарного обліку цінних паперів складають:

- первинні документи;
- облікові реєстри оперативного обліку;
- рахунки у цінних паперах;
- реєстр кодів цінних паперів.

До **первинних документів** належать документи, які є підставою для здійснення депозитарних операцій, зокрема:

- розпорядження;

- документи, що підтверджують здійснення операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;
- документи, що підтверджують здійснення операцій щодо цінних паперів;
- документи, що підтверджують здійснення безумовних операцій з цінними паперами.

Облікові реєстри оперативного обліку – вторинні документи як результат хронологічного, систематизованого групування та узагальнення інформації первинних документів. До облікових реєстрів оперативного обліку належать, зокрема:

- журнал розпоряджень;
- журнал депозитарних операцій;
- інші журнали, визначені внутрішніми документами Центрального депозитарію, депозитарної установи;
- депозитарний баланс.

Облікові реєстри оперативного обліку повинні вестися у хронологічному порядку та відображати всі депозитарні операції.

До рахунків у цінних паперах належать такі:

- агреговані;
- сегреговані;
- відокремлені.

Агрегований рахунок – рахунок у цінних паперах, що відкривається Центральним депозитарієм депозитарній установі або депозитарію-кореспонденту для здійснення узагальненого обліку цінних паперів, права на які та права за якими належать депонентам такої депозитарної установи.

Сегрегований рахунок – рахунок у цінних паперах, що відкривається Центральним депозитарієм депозитарній установі для здійснення відокремленого обліку цінних паперів, права на які та права за якими належать окремому депоненту такої депозитарної установи.

Відокремлений рахунок – рахунок у цінних паперах депонента, власника цінних паперів, що не має статусу депонента, або клієнта, що відкривається та обслуговується депозитарною установою, та інформація на якому відповідає інформації на певному сегрегованому рахунку депозитарної установи в Центральному депозитарії для здійснення обліку цінних паперів, що відповід-

но належать депоненту такої депозитарної установи.

Центральний депозитарій, депозитарні установи здійснюють депозитарну діяльність лише стосовно емісійних цінних паперів, до яких належать облігації, яким призначено **міжнародний ідентифікаційний номер цінних паперів** відповідно до міжнародного стандарту ISO 6166 «Цінні папери – Міжнародна система нумерування для ідентифікації цінних паперів» (код *ISIN*).

Основою депозитарного обліку є **випуск цінних паперів** – сукупність певного виду емісійних цінних паперів одного емітента, однієї номінальної вартості, які мають однакову форму випуску і міжнародний ідентифікаційний номер та забезпечують їхнім власникам однакові права незалежно від часу придбання і способу їхньої емісії.

У депозитарному обліку застосовується принцип **відокремленого** обліку цінних паперів, прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах, на яких відображається обіг цінних паперів, корпоративні операції емітента, набуття, припинення та перехід прав на цінні папери та обмеження таких прав.

При проведенні депозитарного обліку забезпечується дотримання **депозитарного балансу** між обсягом отриманих Центральним депозитарієм, депозитарною установою, Національним банком України **депозитарних активів** та **розподілом цінних паперів/прав** на цінні папери, що становлять ці депозитарні активи, **між їхніми клієнтами, депонентами**.

Депозитарний баланс складається у **консолідованому вигляді за всіма цінними паперами/правами** на цінні папери. У разі необхідності **може складатися** депозитарний баланс **за кожним випуском цінних паперів** окремо.

Депозитарний облік цінних паперів між депозитарієм та його клієнтами **мають відповідати один одному й бути взаємопов'язаними**.

Залишки на рахунках у цінних паперах повинні бути **відповідними за часом**. Залишки за рахунками в цінних паперах на початок поточного звітного періоду мають відповідати залишкам на кінець звітного періоду.

Депозитарні установи при провадженні депозитарної діяльності можуть здійснювати депозитарний облік згідно з **планом балансових рахунків**, який встановлюється правилами (стандартами) Центрального депозитарію. У разі застосування депозитарними установами плану балансових рахунків депозитарного обліку відображення кожної облікової операції у системі депозитарного обліку здійснюється подвійним обліковим записом – за **дебетом** одного балансового рахунку та за **кредитом** іншого балансового рахунку депозитарного обліку.

Центральний депозитарій забезпечує встановлення відносин з депозитаріями іноземних держав та міжнародними депозитарно-кліринговими установами для обслуговування обліку та обігу цінних паперів українських емітентів за межами України та цінних паперів, а також розміщених за межами України, на території України з урахуванням принципів функціонування кореспондентських взаємовідносин відповідно до директив та рекомендацій

міжнародних органів та організацій.

Центральний депозитарій встановлює належні правила (стандарти), які забезпечують цілісність випусків цінних паперів, спрощують та мінімізують управління ризиками, пов'язані зі зберіганням та обліком цінних паперів.

Центральний депозитарій встановлює єдині уніфіковані правила (стандарту) відображення та передачі інформації щодо обліку та обігу цінних паперів, обслуговування корпоративних операцій емітентів та іншої інформації, яка вноситься до системи депозитарного обліку.

Відкриття рахунку в цінних паперах здійснюється **шляхом присвоєння депозитарного коду рахунку в цінних паперах** відповідно до правил (стандартів) Центрального депозитарію.

Власникові цінних паперів присвоюється код при відкритті депозитарною установою рахунку в цінних паперах депонента.

У системі депозитарного обліку забезпечується відповідність (рівняння) кількості прав на цінні папери певного випуску на рахунках у цінних паперах депонентів депозитарної установи кількості цінних паперів цього випуску на рахунках цієї депозитарної установи в Центральному депозитарії або Національному банку України.

Центральний депозитарій та депозитарні установи здійснюють такі **депозитарні операції**:

- а) адміністративні;
- б) облікові;
- в) інформаційні.

Адміністративні операції – це депозитарні операції з:

- відкриття рахунків у цінних паперах,
- внесення змін до анкети рахунку,
- закриття рахунків у цінних паперах,
- інших змін, непов'язаних зі зміною залишків цінних паперів на рахунках у цінних паперах.

Облікові операції – це депозитарні операції з ведення рахунків у цінних паперах та відображення операцій з цінними паперами, наслідком яких є:

- зміна кількості цінних паперів на рахунках у цінних паперах,
- встановлення або зняття обмежень щодо їхнього обігу,
- зміна режиму зберігання депозитарних активів.

Інформаційні операції – це депозитарні операції, наслідком яких є:

- видача виписок з рахунку в цінних паперах,
- видача іншої інформації щодо операцій депонентів (клієнтів) з рахунками у цінних паперах за запитами депонентів (клієнтів) та інших осіб згідно з їхніми повноваженнями на отримання такої інформації.

2. АДМІНІСТРАТИВНІ ДЕПОЗИТАРНІ ОПЕРАЦІЇ

Рахунок у цінних паперах депонента відкривається депозитарною установою на підставі **договору про обслуговування рахунку в цінних паперах**.

Депонентом може бути власник цінних паперів, співвласники цінних паперів, нотаріус, на депозит якого внесено цінні папери, а також депозитарна установа, яка відкриває собі рахунок у цінних паперах на підставі наказу керівника цієї депозитарної установи.

Договір про обслуговування рахунку в цінних паперах укладається між депонентом та депозитарною установою, відповідно до якого депозитарна установа на рахунку в цінних паперах здійснює облік цінних паперів, що належать власникові, співвласникам цінних паперів, у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса – відповідному кредиторів, а також облік прав зазначених осіб на цінні папери, що обліковуються на певному рахунку у цінних паперах, та обмеження таких прав.

Рахунок у цінних паперах депозитарної установи, на якому зберігаються та обліковуються цінні папери, відкривається клієнту – депозитарній установі – Центральним депозитарієм або НБУ на підставі **депозитарного договору**. На рахунку в цінних паперах депозитарної установи на підставі депозитарного договору зберігаються та обліковуються цінні папери, права на які та права за якими належать депонентам такої депозитарної установи, у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса – відповідному кредиторів.

Рахунок у цінних паперах емітента відкривається клієнту – емітенту цінних паперів – Центральним депозитарієм або НБУ на підставі **договору про обслуговування випусків цінних паперів**. На рахунку в цінних паперах емітента на підставі договору про обслуговування випусків цінних паперів зберігаються та обліковуються цінні папери власних випусків емітента та обмеження прав на цінні папери.

Рахунок у цінних паперах клієнту – депозитарію-кореспонденту – відкривається Центральним депозитарієм або НБУ на підставі **договору про кореспондентські відносини**. На рахунку в цінних паперах депозитарію-кореспондента на підставі договору про кореспондентські відносини обліковуються цінні папери, права за якими та права на які належать клієнтам (депонентам) депозитарію-кореспондента.

Зазначені вище договірні відносини згруповано в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1
Договірні відносини у депозитарній системі України

№	Вид договору	Ініціює	Вид рахунку у цінних паперах	Відкривається
1	Договір про обслуговування рахунку в цінних паперах	Власник, співвласник або нотаріус	Рахунок у цінних паперах депонента	Депозитарною установою
2	Депозитарний договір	Депозитарна установа	Рахунок у цінних паперах депозитарної установи	Центральним депозитарієм або НБУ
3	Договір про обслуговування випусків цінних паперів	Емітент	Рахунок у цінних паперах емітента	Центральним депозитарієм або НБУ
4	Договір про кореспондентські відносини	Депозитарій-кореспондент	Рахунок у цінних паперах депозитарія-кореспондента	Центральним депозитарієм або НБУ

Власник цінних паперів може передати **керуючому рахунком** власні повноваження з розпорядження цінними паперами, що обліковуються на його рахунку у цінних паперах, повноваження щодо здійснення прав, що впливають з цінних паперів.

Керуючий рахунком – статус, якого в депозитарній установі набуває особа, якій депонентом надані повноваження щодо управління його рахунком у цінних паперах, або суб'єкт управління об'єктами державної власності/ комунальної власності, який відповідно до законодавства України виконує функції з управління цінними паперами, що є об'єктами державної власності/ комунальної власності.

Залежно від того, до якої групи належить депонент – юридична або фізична особа, резидент чи нерезидент, він подає до депозитарної установи певний перелік документів, зокрема:

- заяву на відкриття рахунку в цінних паперах;
- анкету рахунку в цінних паперах.

Додатково для **юридичної особи – резидента** також надаються:

- копія зареєстрованого установчого документа;
- копії документів, що підтверджують призначення на посаду осіб, що мають право діяти від імені юридичної особи без довіреності;
- оригінал або копія довіреності розпорядника рахунку в цінних паперах (фізичної особи, яка має повноваження підписувати розпорядження

на виконання депозитарних операцій), видану та підписану керівником юридичної особи і засвідчену печаткою цієї юридичної особи, якщо розпорядником рахунку не є керівник цієї юридичної особи;

- оригінал або належним чином завірена копія документа, що містить інформацію щодо реквізитів банку, в якому відкрито поточний рахунок, та номер цього рахунку;
- картка із зразками підписів розпорядників рахунку у цінних паперах та відбитка печатки, затверджена керівником юридичної особи.

Додатково **для фізичної особи – резидента або нерезидента** пред'являється паспорт або інший документ, що посвідчує особу відповідно до вимог законодавства, а також надаються:

- копія документа, виданого органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння фізичній особі ідентифікаційного номера платника податків (для нерезидентів – за наявності).
- картка із зразком підпису розпорядника рахунку в цінних паперах, що підписана в присутності спеціаліста депозитарної установи або засвідчена нотаріально.

Додатково для **юридичної особи – нерезидента** замість копій свідоцтва про державну реєстрацію та довідки про внесення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України надається копія легалізованого витягу з торговельного, банківського або судового реєстру або реєстраційного посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи. Копії документів, що підтверджують повноваження осіб, які мають право діяти від імені юридичної особи без довіреності, мають бути **легалізовані**.¹⁵

Для обліку прав на **цінні папери, які є об'єктами комунальної власності та управління якими здійснюється органами місцевого самоврядування** або їхніми виконавчими органами, визначеними Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», рахунок у цінних паперах у депозитарній установі **відкривається на ім'я територіальної громади**.

Керуючим рахунком у цінних паперах територіальної громади є суб'єкт управління об'єктами комунальної власності, який відповідно до законодавства та в межах наданих повноважень представляє інтереси територіальної громади та виконує функції з управління відповідними цінними паперами.

Договір про обслуговування рахунку в цінних паперах, відкритого на ім'я територіальної громади, укладається між суб'єктом управління комунальною

¹⁵ Законом України від 10.01.2002 р. N 2933-III Україна приєдналася до Конвенції, що відміння вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Для країн, що не приєдналися до цієї Конвенції, легалізація здійснюється шляхом проставлення апостиля.

власністю та обраною ним депозитарною установою.

Такий рахунок відкривається для обліку на ньому прав на цінні папери, що належать відповідній територіальній громаді. Керуючим рахунком у цінних паперах територіальної громади може бути тільки один суб'єкт управління комунальної власності, що виконує функції з управління цінними паперами, які є об'єктом комунальної власності та обліковуються на цьому рахунку в цінних паперах.

Для відкриття рахунку в цінних паперах на ім'я територіальної громади суб'єкт управління комунальною власністю **додатково** подає депозитарній установі документи, передбачені для відкриття рахунку юридичній особі – резиденту:

- анкету керуючого рахунком;
- копії документів, що підтверджують повноваження суб'єкта управління комунальною власністю.

Депозитарна установа відкриває кожному депоненту **один рахунок у цінних паперах**.

Відкриття рахунку в цінних паперах здійснюється депозитарною установою шляхом присвоєння **депозитарного коду рахунку**. Депозитарна установа в процесі відкриття рахунку в цінних паперах депонента присвоює власникові цінних паперів код власника цінного паперу.

Відкриття рахунку у цінних паперах **не обов'язково супроводжується зарахуванням** на нього цінних паперів.

Рахунок у цінних паперах депонента **не може бути анонімним**.

Власник має право розділити повноваження по управлінню рахунком у цінних паперах серед декількох керуючих рахунком. Різним керуючим рахунком – професійним учасникам ринку цінних паперів – не можуть делегуватися однакові повноваження. При цьому за певним випуском цінних паперів може бути визначений тільки один керуючий рахунком.

Повноваження керуючого рахунком визначаються у довіреності, договорі доручення, договорі комісії, договорі про управління цінними паперами тощо. Якщо власник цінних паперів призначає керуючого рахунком, депозитарній установі подаються:

- анкета керуючого рахунком;
- оригінал або належним чином засвідчена копія документа, що підтверджує повноваження керуючого рахунком;
- копія ліцензії на провадження діяльності з торгівлі цінними паперами або діяльності з управління активами.

Власник цінних паперів, співвласники цінних паперів можуть передати власні повноваження щодо відкриття рахунку у цінних паперах іншій особі, уповноваженій діяти від його імені на підставі визначеного законодавством

правочину.

Депоненту, у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса – відповідному кредиторіві, належать у сукупності всі права на цінні папери та права за цінними паперами, що обліковуються на рахунку у цінних паперах депонента.

Закриття рахунків у цінних паперах здійснюється відповідно до договору та відбувається за розпорядженням ініціатора депозитарної операції. Рахунок у цінних паперах **не може бути закритий, якщо на ньому обліковуються цінні папери.**

3. ОБЛІКОВІ ДЕПОЗИТАРНІ ОПЕРАЦІЇ

До облікових операцій Центрального депозитарію, депозитарних установ належать такі операції:

1) **зарахування** – облікова операція, що відображає введення до системи депозитарного обліку Центрального депозитарію, депозитарної установи визначеної кількості депозитарних активів та збільшення кількості цінних паперів, прав на цінні папери на рахунку в цінних паперах клієнта, депонента на таку саму кількість;

2) **списання** – облікова операція, що відображає виведення (вилучення) визначеної кількості депозитарних активів, за якими Центральний депозитарій, депозитарна установа здійснювали депозитарний облік, та зменшення кількості цінних паперів, прав на цінні папери на рахунку в цінних паперах клієнта, депонента на таку саму кількість;

3) **переказ** – облікова операція, що відображає переведення цінних паперів, прав на цінні папери з рахунку в цінних паперах одного клієнта, депонента на рахунок у цінних паперах іншого клієнта, депонента або проведення операцій, пов'язаних з обмеженнями щодо обігу (блокуванням) цінних паперів, прав на цінні папери на визначений строк та/або до настання певної події (зокрема, у зв'язку з обтяженням цінних паперів зобов'язаннями) або відмінною встановлених обмежень (розблокуванням) цінних паперів, прав на цінні папери.

Операції переказу цінних паперів, прав на цінні папери, пов'язані зі встановленням або зняттям обмежень щодо обігу цінних паперів, **не призводять до переходу прав на цінні папери.** У процесі їх здійснення певна кількість або всі цінні папери, права на цінні папери, що обліковуються на рахунку в цінних паперах клієнта, депонента, блокуються/розблоковуються на цьому рахунку в цінних паперах шляхом здійснення відповідних облікових записів.

Облікові операції виконуються впродовж **не більше трьох робочих днів**

з дати прийняття розпорядження та/або документів, що є підставою для здійснення цих операцій, якщо розпорядженням депонента не встановлений інший (більший) строк його виконання.

Облікові операції, які були ініційовані депозитарною установою в Центральному депозитарії, але не були завершені впродовж трьох робочих днів за підстав, які не залежать від цієї депозитарної установи, **можуть бути відмінені нею у випадку отримання від депонента відповідного розпорядження відміни (анулювання)** його попереднього розпорядження згідно з внутрішніми документами депозитарної установи відповідно до Правил та інших внутрішніх документів Центрального депозитарію.

Розпорядження на проведення облікової операції **може передбачати умови його виконання або скасування в майбутньому** при настанні певних умов, визначених договором.

Розпорядження на проведення облікових операцій, які надаються депонентами, керуючими рахунків депонентів депозитарній установі та пов'язані з набуттям/припиненням прав на цінні папери, мають містити, зокрема:

- 1) дату складання розпорядження на одержання/поставку прав на цінні папери;
- 2) відомості про операцію (списання, зарахування, переказ);
- 3) відомості про принцип виконання операції (з дотриманням принципу «поставка цінних паперів проти оплати», без дотримання принципу «поставка цінних паперів проти оплати»);
- 4) назву, номер і дату складання документів, які є підставою для складання та виконання цього розпорядження та підтверджують правомірність здійснення операції (біржового контракту, договору купівлі-продажу, міни, дарування, застави цінних паперів тощо);
- 5) відомості про депонента;
- 6) відомості про контрагента;
- 7) відомості про цінні папери, щодо яких проводиться операція, зокрема найменування емітента цінних паперів, код цінних паперів, кількість цінних паперів, номінальна вартість одного цінного папера, загальна номінальна вартість цінних паперів;
- 8) відомості про торговця цінними паперами, що діяв в інтересах депонента (повне або скорочене найменування, код за ЄДРПОУ, серія, номер, строк дії (у разі наявності) ліцензії на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами);
- 9) підпис, прізвище, ім'я, по батькові розпорядника рахунку в цінних паперах.

Розпорядження на проведення облікових операцій, які надаються депонентами, керуючими рахунками депонентів депозитарній установі та **пов'язані із встановленням/зняттям обмежень прав на цінні папери**, мають містити, зокрема:

- 1) дату складання розпорядження на встановлення/зняття обмежень прав на цінні папери;
- 2) відомості, пов'язані із встановленням/зняттям обмежень прав на цінні папери, зокрема виконання договору застави цінних паперів; виставлення цінних паперів на продаж на фондовій біржі; виконання договорів, гарантованих цінними паперами; інші обмеження в обігу, передбачені законодавством України;
- 3) назву, номер і дату складання документів, які є підставою для складання та виконання цього розпорядження та підтверджують правомірність здійснення операції, зокрема договір застави цінних паперів, договір, гарантований цінними паперами тощо;
- 4) відомості про депонента;
- 5) відомості про особу, на ім'я якої здійснюється блокування цінних паперів (заставодержатель, фондова біржа тощо);
- 6) відомості про цінні папери, щодо яких проводиться операція, зокрема найменування емітента цінних паперів, код цінних паперів, кількість цінних паперів, номінальна вартість одного цінного папера, загальна номінальна вартість цінних паперів;
- 7) відомості про торговця цінними паперами, що буде діяти в інтересах депонента (повне або скорочене найменування, код за ЄДРПОУ, серія, номер, строк дії (у разі наявності) ліцензії на здійснення професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами) (реквізит заповнюється у розпорядженні про розблокування прав на цінні папери за необхідності);
- 8) підпис, прізвище, ім'я, по батькові розпорядника рахунку в цінних паперах.

Розпорядження та повідомлення надаються Центральному депозитарію і депозитарній установі у формі:

- паперового документа **або**
- електронного документа, **або**
- електронного документа у формі **S.W.I.F.T.-повідомлення**.

Розпорядження, якщо ініціатором депозитарної операції виступає депонент чи керуючий його рахунком або клієнт чи керуючий його рахунком,

підписується розпорядником рахунку в цінних паперах відповідно до наданих йому повноважень. Інформаційне повідомлення підписується уповноваженою особою депозитарної установи відповідно до наданих повноважень. Спосіб підписання розпорядження та інформаційного повідомлення визначається згідно зі способом підтвердження справжності підпису, автентифікації, що використовується при обміні інформацією між депонентом та депозитарною установою, між клієнтом та Центральним депозитарієм, і може бути таким:

- **Підпис розпорядника рахунку** та, якщо депонентом, клієнтом або керуючим рахунком є юридична особа, печатка юридичної особи (для інформаційного повідомлення – підпис уповноваженої особи та печатка депозитарної установи) – у разі надання розпорядження та інформаційного повідомлення у вигляді паперового документа.
- **Кваліфікований електронний цифровий підпис**, що накладається за допомогою особистого ключа електронного цифрового підпису розпорядника рахунку, та, якщо депонентом, клієнтом або керуючим рахунком є юридична особа, електронний цифровий підпис (для інформаційного повідомлення – електронний цифровий підпис уповноваженої особи Центрального депозитарію або депозитарної установи), – у разі надання розпорядження та інформаційного повідомлення у вигляді електронного документа.
- **Електронна ідентифікація надавача розпорядження, інформаційного повідомлення** – у разі надання розпорядження, інформаційного повідомлення у вигляді електронного документа у формі S.W.I.F.T.-повідомлення.

Підставою для відмови Центральним депозитарієм або депозитарною установою в узятті до виконання розпорядження є:

- 1) **розпорядження не відповідає вимогам законодавства** щодо його складання та внутрішнім документам депозитарної установи;
- 2) у розпорядженні кількість цінних паперів, прав на цінні папери, яка призначена для поставки/блокування/розблокування, **перевищує залишок на рахунку в цінних паперах** клієнта Центрального депозитарію, депонента депозитарної установи, скоригований на кількість цінних паперів, прав на цінні папери, призначених для поставки/блокування/розблокування відповідно до раніше прийнятих, але ще не виконаних розпоряджень;
- 3) вказані у розпорядженні цінні папери, права на цінні папери, які призначені для переказу або списання з рахунку в цінних паперах клієнта, депонента, **заблоковані у зв'язку з обтяженням їх зобов'язаннями або**

іншим обмеженням в обігу;

- 4) **надання розпорядження** стосовно проведення облікової депозитарної операції, що призводить до зміни кількості цінних паперів, прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах, **у період дії обмежень на здійснення операцій із зазначеними в ньому цінними паперами**, накладених судовим рішенням, рішенням НКЦПФР, розпорядженням або постановою уповноваженої особи НКЦПФР;
- 5) **несплата депонентом депозитарної установи, клієнтом Центрального депозитарію депозитарних послуг** за умови, якщо це передбачено відповідним договором;
- 6) вказана у розпорядженні кількість цінних паперів, прав на цінні папери українських емітентів, **обіг яких планується здійснювати за межами України**, які призначені для переказу/списання з рахунку в цінних паперах клієнта, депонента, у разі їх переказу на рахунок у цінних паперах депозитарія-кореспондента в Центральному депозитарії **перевищить межі кількості цінних паперів відповідного випуску, зазначеної у відповідному дозволі Комісії**, з урахуванням загальної кількості цінних паперів відповідного випуску, які обліковуються на рахунках у цінних паперах усіх депозитаріїв-кореспондентів, відкритих у Центральному депозитарії;
- 7) **вказані у розпорядженні цінні папери**, права на цінні папери іноземного емітента, які призначені для переказу (окрім проведення операцій блокування/розблокування) або списання з рахунку в цінних паперах клієнта, депонента, **не допущені до обігу на території України**;
- 8) вказані у розпорядженні **на блокування цінні папери**, права на цінні папери іноземного емітента **з метою їхнього резервування для продажу на фондовій біржі не допущені до обігу на території України**;
- 9) правочин **щодо переходу прав на цінні папери іноземного емітента на території України укладений поза межами фондової біржі**.

Наслідками виконання розпорядження стосовно обслуговування операцій щодо цінних паперів можуть бути облікові операції щодо:

- зміни кількості цінних паперів, прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах;
- встановлення обмеження цінних паперів щодо обігу (блокування) або зняття таких обмежень (розблокування) на рахунках у цінних паперах;
- обмеження прав за цінними паперами або зняття таких обмежень.

4. ІНФОРМАЦІЙНІ ДЕПОЗИТАРНІ ОПЕРАЦІЇ

До інформаційних операцій Центрального депозитарію та депозитарних установ належать операції з підготовки та видачі:

- 1) виписок або довідок з рахунку в цінних паперах;
- 2) інформаційних довідок;
- 3) інформації щодо корпоративних операцій емітента;
- 4) інформації про проведення позачергових загальних зборів акціонерного товариства на вимогу акціонерів;
- 5) депозитарною установою акціонеру інформації про включення його до облікового реєстру, поданого Центральному депозитарію для формування ним переліку акціонерів, які мають право брати участь у загальних зборах;
- 6) Центральним депозитарієм емітенту або депозитарній установі, визначеній емітентом, реєстру власників цінних паперів;
- 7) депозитарною установою Центральному депозитарію облікового реєстру;
- 8) емітенту депозитарною установою, визначеною цим емітентом, реєстру власників цінних паперів;
- 9) довідково-аналітичних матеріалів, що характеризують ринок цінних паперів.

Депозитарна установа надає депоненту інформацію щодо його рахунку в цінних паперах у формі виписок:

- про стан рахунку в цінних паперах депонента;
- про операції з цінними паперами.

Виписка про стан рахунку в цінних паперах **є документальним підтвердженням наявності на певний момент часу, указаний у виписці, прав на цінні папери та прав за цінними паперами депонента** (у разі зарахування цінних паперів на депозит нотаріуса – відповідного кредитора).

Виписка про стан рахунку в цінних паперах не є цінним папером, а її передача від однієї особи до іншої не є вчиненням правочину щодо цінних паперів і не тягне за собою перехід прав на цінні папери та прав за цінними паперами.

Виписка про стан рахунку в цінних паперах може складатися **як за всіма**

цінними паперами, права на які обліковуються на рахунку в цінних паперах депонента, **так і за окремими випусками цінних паперів** на підставі інформації, що міститься на рахунках депозитарного обліку, згрупованих за депозитарним кодом рахунку в цінних паперах цього депонента та кодом цінних паперів.

Виписка про стан рахунку в цінних паперах має містити:

- 1) дату та час складання виписки (із зазначенням: година-хвилина-секунда);
- 2) відомості про депонента, зокрема депозитарний код рахунку в цінних паперах, найменування або прізвище, ім'я, по батькові, код за ЄДРПОУ юридичної особи (для юридичної особи – резидента, держави, територіальної громади), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичної особи) (за наявності), номер реєстрації юридичної особи в країні її місцезнаходження (для юридичної особи – нерезидента), назва, серія, номер, дата видачі документа, що посвідчує фізичну особу, та найменування органу, що видав документ (для фізичної особи);
- 3) відомості про цінні папери (найменування емітента цінних паперів, код за ЄДРПОУ емітента цінних паперів, вид, тип, форма випуску цінних паперів, код цінних паперів, серія випуску цінних паперів (за наявності), кількість цінних паперів, номінальна вартість одного цінного папера, загальна номінальна вартість цінних паперів);
- 4) відомості про цінні папери відповідного випуску, щодо **яких депозитарною установою зареєстровано обмеження прав на цінні папери** із зазначенням типу обмежень та прав за цінними паперами із зазначенням типу обмежень;
- 5) якщо виписка готується в розрізі керуючого рахунком у цінних паперах держави, то виписка повинна містити відомості про керуючого рахунком у цінних паперах держави: найменування суб'єкта управління та код за ЄДРПОУ юридичної особи (для суб'єкта управління – юридичної особи).

Виписка про операції з цінними паперами повинна містити **перелік всіх відомостей про збільшення та/або зменшення кількості прав на цінні папери** упродовж визначеного строку на рахунку в цінних паперах депонента.

Виписки складаються **за кожним окремим рахунком у цінних паперах** та надаються періодично у строк, передбачений договором про обслуговування рахунку в цінних паперах, або на запит депонента. Депозитарна установа зобов'язана на вимогу депонента **впродовж трьох робочих днів** з дати отримання такого запиту **надавати депоненту відповідну виписку**.

Запит на складання та видачу виписки надається депонентом (керуючим

рахунком або іншою особою, яка має відповідні повноваження).

Запит на складання та видачу виписки з рахунку в цінних паперах **може надаватися нотаріусом для оформлення спадщини щодо цінних паперів**. У запиті нотаріуса мають міститися прізвище, ім'я, по батькові померлої особи – депонента. До запиту нотаріуса додається засвідчена згідно із законодавством копія свідоцтва про смерть депонента.

Спосіб надання виписок визначається у договорі про обслуговування рахунку в цінних паперах.

Депозитарні установи можуть надавати депоненту інформаційні довідки про:

- незавершені операції з цінними паперами за рахунками в цінних паперах цього депонента;
- інші інформаційні довідки, якщо вони передбачені в договорі між депозитарною установою та цим депонентом.

За окремим договором Центральний депозитарій або депозитарні установи можуть готувати для своїх клієнтів або депонентів **довідково-аналітичні матеріали, що характеризують ринок цінних паперів**.

Кожна депозитарна операція **закінчується складанням звіту та/або повідомленням про її виконання**. Звітом про виконання депозитарної операції може бути **виписка або довідка з рахунку в цінних паперах**, якщо це встановлено відповідним договором (договором про обслуговування рахунку в цінних паперах, депозитарним договором, договором про обслуговування випуску цінних паперів, договором про кореспондентські відносини).

5. РОЗРАХУНКИ ЗА ПРАВОЧИНАМИ ЩОДО ОБЛІГАЦІЙ

Проведення грошових розрахунків за правочинами щодо цінних паперів є виключною компетенцією Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках (далі – РЦ), вчинених на фондовій біржі та поза нею, якщо проводяться розрахунки за принципом **«поставка цінних паперів проти оплати»**.

Розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» (Delivery Versus Payment, DVP) – механізм розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, під час якого переказ цінних паперів та/або переказ прав на цінні папери та прав за цінними паперами відбувається відразу після відповідного переказу коштів.

Відразу означає **не пізніше закінчення операційного дня, в який Центральний депозитарій отримав інформацію** від РЦ, клірингової установи або фондової біржі (у випадку здійснення клірингу Центральним депозитарієм).

Операційний день – визначений внутрішніми документами депозитар-

ної установи або Центрального депозитарію строк роботи, упродовж якого провадяться депозитарні операції.

РЦ для забезпечення здійснення розрахунків отримує ліцензію на здійснення окремих банківських операцій та генеральну валютну ліцензію у порядку, визначеному НБУ, який надає РЦ статус учасника системи електронних платежів НБУ.

Для здійснення розрахункових операцій РЦ відкриває рахунок у НБУ, а також відкриває та веде грошові рахунки клієнтів для здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів.

Режим функціонування рахунків клієнтів РЦ визначається самим РЦ за погодженням з НБУ. Умови відкриття рахунків та особливості їхнього функціонування передбачаються в договорі, що укладається між РЦ і клієнтом – власником рахунку. РЦ відкриває та веде грошові рахунки учасників ринку цінних паперів. Клієнтами РЦ можуть бути резиденти України (юридичні особи, їхні відокремлені підрозділи, фізичні особи) та нерезиденти України (юридичні особи, представництва юридичних осіб в Україні та фізичні особи).

РЦ забезпечує виплату доходу за облігаціями, номінальної вартості при погашенні облігацій та при здійсненні емітентом інших корпоративних операцій, зокрема викупу, у т.ч. за тими цінними паперами, що розміщені та обертаються за межами України.

Розрахунки за правочинами щодо цінних паперів, облік яких відповідно до компетенції здійснюється Центральним депозитарієм, у частині проведення розрахунків у цінних паперах здійснюються Центральним депозитарієм, депозитарними установами та депозитаріями-кореспондентами шляхом:

- переказу цінних паперів Центральним депозитарієм на рахунки клієнтів;
- переказу/списання/зарахування прав на цінні папери депозитарними установами на рахунки депонентів;
- переказу/списання/зарахування прав на цінні папери депозитаріями-кореспондентами на рахунки їхніх клієнтів (депонентів) відповідно до законодавства країни місцезнаходження депозитарію-кореспондента.

Кожна операція щодо цінних паперів, що обліковуються в Центральному депозитарії, яка призводить до змін облікових даних у системі депозитарного обліку Центрального депозитарію, має здійснюватися у Центральному депозитарії на відповідних рахунках його клієнтів та/або іншим чином відображатись у ньому.

Розрахунки за правочинами щодо цінних паперів, облік яких відповідно до компетенції здійснює Центральний депозитарій, укладеними на фондовій біржі та поза фондовою біржею з дотриманням принципу «поставка цінних паперів проти оплати», вважаються завершеними виключно після отримання Центральним депозитарієм повідомлень від депозитарних установ про здійснення ними переказу/списання/зарахування прав на цінні папери на

рахунках у цінних паперах депонентів на підставі отриманих від Центрального депозитарію розпоряджень та/або повідомлень за результатами розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

Центральний депозитарій повідомляє РЦ, кліринговій установі або фондовій біржі (у випадку здійснення клірингу Центральним депозитарієм) про факт завершення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, облік яких відповідно до компетенції здійснює Центральний депозитарій, не пізніше початку операційного дня, наступного за днем проведення розрахунків.

Розрахунки за правочинами щодо цінних паперів, укладеними на фондових біржах, проводяться за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» **не пізніше третього робочого дня** з дня вчинення відповідного правочину, якщо правочином не встановлено інший (більший) строк його виконання.

Центральний депозитарій здійснює:

- одиночні розрахунки за правочинами щодо цінних паперів;
- розрахунки за правочинами щодо цінних паперів за результатом неттінгу.

Неттінг – повне або часткове припинення зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів шляхом заліку зобов'язань або іншим способом. На момент здійснення неттінгу строк виконання зобов'язань, за якими здійснюється неттінг, вважається таким, що настав.

Одиночні розрахунки поділяються на:

- розрахунки з дотриманням принципу «поставка цінних паперів проти оплати» за правочинами щодо цінних паперів, укладеними на фондових біржах;
- розрахунки з дотриманням принципу «поставка цінних паперів проти оплати» за правочинами щодо цінних паперів, укладеними поза фондовими біржами;
- розрахунки без дотримання принципу «поставка цінних паперів проти оплати».

Розрахунки за результатом неттінгу здійснюються Центральним депозитарієм **виключно з дотриманням** принципу «поставка цінних паперів проти оплати».

Після проведення Центральним депозитарієм переказу цінних паперів на рахунки в цінних паперах клієнтів Центральний депозитарій надає цим клієнтам відповідні розпорядження для проведення депозитарними установами переказу/списання/зарахування прав на цінні папери на рахунки у цінних паперах депонентів згідно із внутрішніми документами депозитарних

установ відповідно до Правил та інших внутрішніх документів Центрального депозитарію та/або повідомлення про припинення зобов'язань депонентів за результатами неттінгу. Переказ/списання/зарахування прав на цінні папери на рахунки у цінних паперах депонентів мають бути здійснені депозитарною установою до завершення операційного дня проведення розрахунків Центральним депозитарієм.

Розрахунки за правочинами щодо державних облігацій та облігацій місцевих позик здійснюються НБУ з дотриманням принципу «поставка цінних паперів».

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бухгалтерський облік та оподаткування на фондовому ринку України : навчально-методичний посібник / М. Д. Лавренчук , В. П. Пантелеєв, Л. Д. Пінчук. – К. : АДС УМКЦентр, 2011. – 276 с.
2. Депозитарна діяльність в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. Д. А. Леонова ; Д. А. Леонов, В. М. Радзієвська, С. Г. Хоружий, К. С. Хоружий. – К. : УІРФР, 2014. – 300 с.
3. Депозитарна діяльність : навчальний посібник / С. О. Москвін, В. В. Посполітак, С. Г. Хоружий ; передмова д.е.н., проф. О. М. Мозгового. – К. : АДС УМКЦентр, 2010. – 416 с.
4. Емісія облігацій комунальних підприємств та місцевих позик : практичний посібник / В. І. Козак, С. О. Москвін. – К. : DESPRO, 2017. – 106 с.
5. Інструменти та установи фінансового ринку. Енциклопедичний довідник / за ред. В. В. Феценка. – К. : Українське агентство фінансового розвитку, 2007. – 504 с.
6. Ринки фінансових інструментів та їх інфраструктура : монографія / А. Т. Головка , С. М. Лаптев, В. Г. Кабанов. – К. : Університет економіки та права «Крок», 2009. – 555 с.
7. Старенко Д., Сухоруков А. Один клік – и ты капиталист. – М. : Баланс Бизнес Букс, 2011. – 208 с.
8. Торгівля цінними паперами в Україні : навчальний посібник / [С. О. Москвін, Н. В. Дегтярьова, К. К. Бовкун, Д. С. Бутенко та ін.]. – К. : АДС УМКЦентр, 2015. – 344 с.
9. Фінансовий облік, фінансова звітність, оподаткування учасників ринку цінних паперів : навчальний посібник / за заг. ред. Д. А. Леонова. – К. : УІРФР, 2007. – 488 с.
10. Фінансування місцевих інвестиційних проектів : навчальний посібник / [А. Є. Буряченко, В. І. Козак, Д. А. Леонов, С. О. Москвін та ін.]. – К. : УІРФР, 2019. – 500 с.
11. Фондовий ринок України : навчальний посібник / за заг. ред. Д. А. Леонова ; Н. В. Дегтярьова, Д. А. Леонов, В. А. Січевлюк та ін. – К. : УІРФР, 2015. – 600 с.
12. Фондовий ринок : підручник / [О. М. Мозговий, А. Ф. Баторшина, О. Г. Величко, Т. О. Фролова та ін.]. – К. : КНЕУ, 2013. – 537 с.
13. Цінні папери : підручник / [за ред. В. Д. Базилевича ; В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін.]. – К. : Знання, 2011. – 1094 с.
14. Цыглин А., Цыглин Д. Биржа. UA. / А. Цыглин, Д. Цыглин. – Днепропетровск : Лира, 2011. – 155 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ¹

1. Бюджетний кодекс України. ВР України, 8 липня 2010 року, N 2456-VI.
2. Господарський кодекс України. ВР України, 16 січня 2003 року, N 436-IV.
3. Цивільний кодекс України. ВР України, 16 січня 2003 року, N 435-IV.
4. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито». КМ України, 21 січня 1993 року, N 7-93.
5. Закон України «Про виконавче провадження». ВР України, 2 червня 2016 року, N 1404-VIII.
6. Закон України «Про інститути спільного інвестування». ВР України, 5 липня 2012 року, N 5080-VI.
7. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». ВР України, 30 жовтня 1996 року, № 448/96-ВР.
8. Закон України «Про депозитарну систему». ВР України, 6 липня 2012 року, N 5178-VI.
9. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». ВР України, 21 травня 1997 року, N 280/97-ВР.
10. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». ВР України, 23 лютого 2006 року, N 3480-IV.
11. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». ВР України, 14 жовтня 2014 року, N 1702-VII.
12. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». ВР України, 16 липня 1999 року, N 996-XIV.
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності». КМ України, 28 лютого 2000 року, № 419.
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рейтингової шкали». КМ України, 26 квітня 2007 року, № 665.
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень». КМ України, 16 лютого 2011 року, № 110.
16. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про провадження депозитарної і клірингової діяльності та забезпечення здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів Національним банком України». НБУ, 21 грудня 2017 року, № 140.
17. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про схвалення Методичних рекомендацій Державної комісії з цінних паперів

¹ Усі нормативно-правові акти використані зі змінами та доповненнями станом на 06.05.2019.

та фондового ринку з обліку основних видів операцій торговців цінними паперами». НКЦПФР, 2 червня 2002 року, № 125.

18. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії облігацій внутрішніх місцевих позик та їх обігу». НКЦПФР, 14 червня 2018 року, № 392.
19. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про здійснення публічної пропозиції цінних паперів». НКЦПФР, 21 червня 2018 року, № 424.
20. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про порядок здійснення емісії облігацій підприємств та їх обігу». НКЦПФР, 21 червня 2018 року, № 425.
21. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж». НКЦПФР, 22 листопада 2012 року, № 1688.
22. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Порядку визначення біржового курсу цінного паперу». НКЦПФР, 3 липня 2015 року, № 933.
23. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів». НКЦПФР, 3 грудня 2013 року, № 2826.
24. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів». НКЦПФР, 3 грудня 2013 року, № 2826.
25. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Вимог до договору про обслуговування випусків цінних паперів між емітентом і Центральним депозитарієм». НКЦПФР, 6 серпня 2013 року, № 1413.
26. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про встановлення ознак фіктивності емітентів цінних паперів та включення таких емітентів до списку емітентів, що мають ознаки фіктивності». НКЦПФР, 30 травня 2017 року, № 393.
27. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Правил розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій». НКЦПФР, 16 жовтня 2012 року, № 1470.
28. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про визначення критеріїв, за якими оцінюється ризик суб'єкта первинного фінансового моніторингу – професійного учасника фондового ринку (ринку цінних паперів) бути використаним для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування

розповсюдження зброї масового знищення». НКЦПФР, 31 травня 2016 року, № 617.

29. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про віднесення держав до переліку офшорних зон». КМ України, 23 лютого 2011 року № 143-р (у редакції розпорядження № 1079-р від 27.12.2018).
30. Лист ДФС від 15.11.2016 № 24549/6/99-99-15-02-02-15.
31. Лист ДФС від 26.04.2017 № 9013/6/99-99-15-02-02-15.
32. Лист ДФС від 06.12.2016 №26639/6/99-99-15-02-02-15.
33. Наказ Міністерства фінансів України від 24.12.2010 № 1629 «Про національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 128 «Зобов'язання».
34. Наказ Міністерства фінансів України від 18.05.2012 № 568 «Про національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 133 «Фінансові інвестиції».
35. Наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20 «Про положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання».
36. Наказ Міністерства фінансів України від 26 квітня 2000 р. № 91 «Про положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції».
37. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».
38. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти».
39. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання».
40. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ: ОПЕРАЦІЇ З ОБЛІГАЦІЯМИ

Науково-практичний посібник

Відповідальний за випуск: О. Койнов
Редагування: М. Заславська
Макет-дизайн: А. Дубовик

Підписано до друку 11.11.2019. Формат 60×90 1/8. Папір офсет. No 1.
Гарнітура Тип Невтон. Друк офсет. Ум. друк. арк. 15.35
Наклад прим. 200. Зам. No 0000

Виготовлено з готових редагованих макетів у друкарні
«ФОП Кандиба Т. П.»
Адреса: м. Бровори, вул. Незалежності, 16
Тел.: (067) 231-02-86, (099) 120-25-24, (099) 912-31-22.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК №5263 від 20.12.2016 р.

Видано на замовлення
Проекту міжнародної технічної допомоги
Швейцарсько-український проект
«Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO

тел.: (044) 270 55 21 (27)
факс: (044) 279 67 27
www.despro.org.ua

DESPRO

Швейцарсько-український проект "Підтримка децентралізації в Україні" – DESPRO
Вул. Бориса Грінченка, 2, оф. 2
01001, Київ, Україна
тел. (+38044) 270 5521, 270 5527
факс (+38044) 279 6727
web: www.despro.org.ua

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Швейцарська Конфедерація

Швейцарське бюро співробітництва в Україні
Swiss Cooperation Office Ukraine

web: www.swiss-cooperation.admin.ch/ukraine/

skat Swiss Resource Centre and
Consultancies for Development

Швейцарський центр ресурсів
та консультацій з питань розвитку
web: <http://www.skat.ch/>

This
publication has been
produced with the support
of the Swiss Confederation

За підтримки Швейцарської
Конфедерації